

Dejan Novačić

SFRJ
za ponavljače

Turistički vodič

Stylos, 2008.

SFRJ ZA PONA VLJAČE

Turistički vodič

Dejan Novačić

Predgovor

Dubravka Ugrešić

Ilustracije i dizajn korica

Dejan Novačić

Za promenu formata, umnožavanje, distribuciju ili objavljivanje ovog teksta u celini ili u delovima potrebna je prethodna saglasnost autora. (www.cyherotpisani.com)

Izdavač: STYLOS d.o.o. STYLOS IZDAVAŠTVO, Novi Sad

Matice srpske 1, 21000 Novi Sad

Tel./fax: 021/ 451-367, 451-475

e-mail: izdavastvo@stylos.co.yu

Glavni i odgovorni urednik: Srđan Krstić

Štampa: AMB Grafika, Novi Sad

Četvrto izdanje

Novi Sad, 2008.

Tiraž 2000

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

316.728(497.1)(09 1)(036.053.2/.9)

НОВАЧИЋ, Дејан

SFRJ za ponavljače : turistički vodič / Dejan Novačić. -
4. izd. - Novi Sad : Stylos, 2008 (Novi Sad : AMB grafika).
- 158 str. : ilustr. ; 21 cm

Tiraž 2.000.

ISBN 978-86-7473-381-3

COBISS.SR-ID 228616967

Sadržaj

Leksikon izmišljene zemlje	11
Umesto uvoda	15
Priroda: kroz pustinju i prašumu	18
Geografski položaj	18
Geologija	18
Reljef	19
Hidrografija	19
Jadranska obala i otoci	19
Klima	20
Flora	21
Fauna	22
Kratka istorija SFR(j): priča o Josipu Brozu Titu	24
Tito	24
„Tito“	25
Kriza žanra	26
I posle Tita – Tito, ili nije važno da li je pas crn ili beo	27
Stanovništvo i demografija: Seljaci, Jugosloveni i ostale Švabe	30
Zemljaci	30
Porodica: rodovske zajednice i bratstva	32
Mešoviti brak i gradsko dete	33
POLITIČKI SISTEM I DRUŠTVENO-POLITIČKE ORGANIZACIJE	36
Topli obrok za Edvarda Kardelja	36
Avangarda radničke klase: drug Dača i Jagnjeće brigade	39
Funkcioneri	40
SUBNOR	41
Titovi pioniri (čemu služe i čime se hrane)	42

Spoljna politika: Buda Lončar i Patris Lumumba	45
ONO i DSZ (sredstva masovnog uništenja)	47
●organi: spoljni i unutrašnji	47
Unutrašnji neprijatelji	49
Jugoslovenska narodna armija	50
Vojno lice	51
O atomskim skloništima i kiselom kupusu	52
Industrija i poljoprivreda	54
Novokomponovana narodna muzika	54
Spoljna trgovina: sredstva za masovna razaranja	55
Poljoprivreda: duvan s Pohorja i kukuruz bez koštice	57
Finansije i novac	59
Kursne liste od Alije Sirotanovića do Slobodana Miloševića	59
Stoja	60
Jugoslovensko privredno čudo	61
Religija: partizani	63
Vampiri	63
Partizani	64
Vera u zagrobni život: Kuća cveća	65
Sveta mesta: Međugorje i Kumrovec	67
Deda Mraz	68
OBRAZOVANJE I NAUKA: RAČUNAJTE NA NAS	70
Usmereno	70
Ekskurzije	71
Akademici	72
KULTURA I UMETNOST:	
Od Krležinih drama do Meštrovićevih Srba	74
Književnost: Fric je bio čovek debo...	74
Likovne umetnosti: Vilerovi gobleni i Meštrovićevi Srbi	75
Muzička baština	77
Opera, balet i kozaračko kolo	79
Jirži Mencl: Vlak bez voznog reda	80
Partizanska škola filma	82

Nagrade i festivali	83
Pozorište: kazalište	85
Sredstva javnog informisanja, crveni bilten i Alan Ford	87
Dnevna štampa	87
Od Kekeca do Čika	89
Moć medija ili kako je Janša postao zvezda	90
JRT: Jugoslavi dizjem puan	91
Svakodnevnica: gde i zašto žive Jugosloveni	93
Zamrzivač i nestašice	94
Odmor, zabava i rekreacija	97
Čvrge	98
Dečje pesmice	99
Jugoslovenski praznici	100
Dan republike: praznik koji niko nije slavio	100
Prvomajski uranak	101
Osmi mart	101
Slet za Dan mladosti	102
Repriza Nove godine	104
Venčanje: ambasador cebe za buduće bebe	104
Rođendani: o knjigama i ruskoj salati	106
Sport, fiskultura i šah	108
Kako su fudbaleri rekli „ne“	108
Olimpijske igre i kranjski čevapi	109
Sve zvezde jugoslovenskog sporta	110
Prirodne lepote	116
Uloga brkova u oružanoj revoluciji	116
Šušakavac	118
Trst je naš	119
Zašto je Gorbačov zabranio Pitralon	121
Seks na jugoslovenski način	120
Pimpek: imati i nemati	122
Galebovi, ili mali nokat kao erogena zona	123
Zvonimir Rogoz, čovek koji je skinuo Hedi Lamar	125

Lijepa žene prolaze kroz grad	125
Tako mlada, a već Slovenka	126
Čudo neviđeno	127
NACIONALNA KUHINJA	129
Vegeta	129
Istorija: tačkice, pasulj i Unirini paketi	130
Čevapčići	131
Burek i rekbu	132
Dečja usta	133
Slatki život jugoslovenskih pionira	134
Ođ himbersafta do cedevite	134
Kako putovati, ili kako stići i uteći	136
Vremenske zone ili Joke About Time	136
Vozovi i vlakovi	137
Fića, čovek s točkovima	138
Titanik	140
Troka i poni	141
Praktični saveti i turističke informacije	143
Putne isprave	143
Vakcine i zdravstvo osiguranje	143
Šoping ili tužna priča o drvenim čapljama	144
Šta poneti od odeće i obuće	145
Bonton: oslovljavanje, ili nismo mi na ti	145
U restoranu: kako pravilno upotrebiti čačkalicu	146
DODATAK: šta piju... Jugosloveni	149
Rakija	152
SPEČIJALNI DODATAK: šta su sve izmislili Jugosloveni	153
Električna struja	153
Kalodont	154
Digitron	154
Pjescavien	155
Koka-kola: piće vaše i naše mladosti	156
BESPLATNI DODATAK: naučite jugoslovenski za pet sekundi	158

Dejan Novačić
SFRJ ZA PONA VLJAČE

Turistički vodič

Leksikon izmišljene zemlje

Knjiga Dejana Novačića SFRJ za ponavljače fantastičan je osobni poduhvat. I njezina tema je fantastična. Tema Novačićeve knjige je svakidašnjica zemlje koja je postojala, pa je zatim nestala, iako ne baš odjednom i ne baš posve. Kao da se cijela jedna zemlja pretvorila u Carrollovu Češersku mačku čiji se fantomski osmijeh čas pojavljuje, čas nestaje. Čak ni nedavno, posljednje u nizu službenih ukinuća Jugoslavije, još uvijek ne znači da su njezini bivši građani oslobođeni njezina prisustva. Neki se, naime, još uvijek sjećaju. Takvi građani pate od sindroma fantomskog uda. Takve svaki čas nešto zasvrbi. I oni protegnu ruku da počesu nožni palac, a noge, gle, više nema.

Dejan Novačić nastupa u ulozi samozvanog kuratora muzeja bivše Jugoslavije. On se prema svome eksponatu odnosi s pažnjom i nježnošću, a za to je sposobna samo osoba od integriteta. Osoba koja uvažava činjenice. Osoba koja se ne stidi vlastite biografije, niti vidi osobit razlog da se njome ponosi. Ove odlike neobično prijaju, osobito ako se prisjetimo nedavne činjenice da se većina Jugoslavena odrekla vlastitih biografija. Većina je negirala da se rodila tu gdje se rodila, većina je metaforički rečeno prokazala svoje „roditelje“. Građani su se preko noći prometnuli u

pionira Pavlika Morozova, Staljinova ljubimca i djeteta-heroja. Za volju svojih idola, Miloševića, Tuđmana i drugih, većina je bila spremna da se odrekne vlastitih roditelja, prijatelja ili prvih susjeda.

Knjiga SFRJ za ponavljače je leksikon, personalni katalog stvari, pojmova, običaja, fenomena i imena vezanih uz bivšu Jugoslaviju. Iz današnje perspektive ta se svakidašnjica može činiti fantastičnom, međutim, ni sadašnjost malenih zemalja koje su iščilile iz jugoslavenskog jajeta ne pruža u tom smislu mnogo nade. Zato je i naslov Novačićeve knjige dvosmislen. SFRJ za ponavljače je podsjetnik zaboravljene prošlosti, ali, tko zna – jer sa zemljama, kao ni s ljudima, nikad se ne zna – možda i solidan priručnik za budućnost.

Prošlost jugoslavenske svakidašnjice u Novačićevu leksikonu malko je falsificirana, obojana ironijom, humorom, nježnošću ili pak veselim pretjerivanjem, što je posve zakonito: rekli smo već, autor je samoproглаšeni kurator u svome privatnome muzeju. Međutim, ako ti koji su srušili Jugoslaviju – samozvani heroji, ubojice, lažni povjesničari, ljudi predsjednici i novokomponirani političari – ako su, dakle, svi oni s lakoćom srušili to što su drugi ljudi godinama gradili, onda pristojnim ljudima kakav je Novačić ne preostaje drugo nego da pokupe ostatke na hrpu i odaju veselu počast svome bivšem životu. U tom smislu Novačićev književno komemorativni poduhvat zaslužuje puno poštovanje.

Čitanje Novačićevog leksikona pruža mnogostruke užitke. Jugoslaveni su dugo živjeli zatočeni u ideološkim flokulama koje su naprosto perpetuirali. I zemlja je bila najljepša na svijetu, i Jadransko more najplavlje, i riba naj-

svježija, i ljudi najsrdačniji, i samoupravljanje najefikasnije, i bratstvo i jedinstvo najčvršće, i vojska najhrabrija. Novačićeva knjiga dekonstruira te i druge floskule na veselo način. Upravo zato postiže dvostruki efekt. Čitajući Novačićevu knjigu pomireno pristajemo na vlastitu prošlost i istodobno osjećamo olakšavajući otpust od nje.

I još nešto, vrijednost Novačićeve knjige je i u tomu što među prvima otvara prostor za revalorizaciju prošlosti, i to ne one "službene" – njome će se baviti povjesničari – nego prošlosti naših osobnih života.

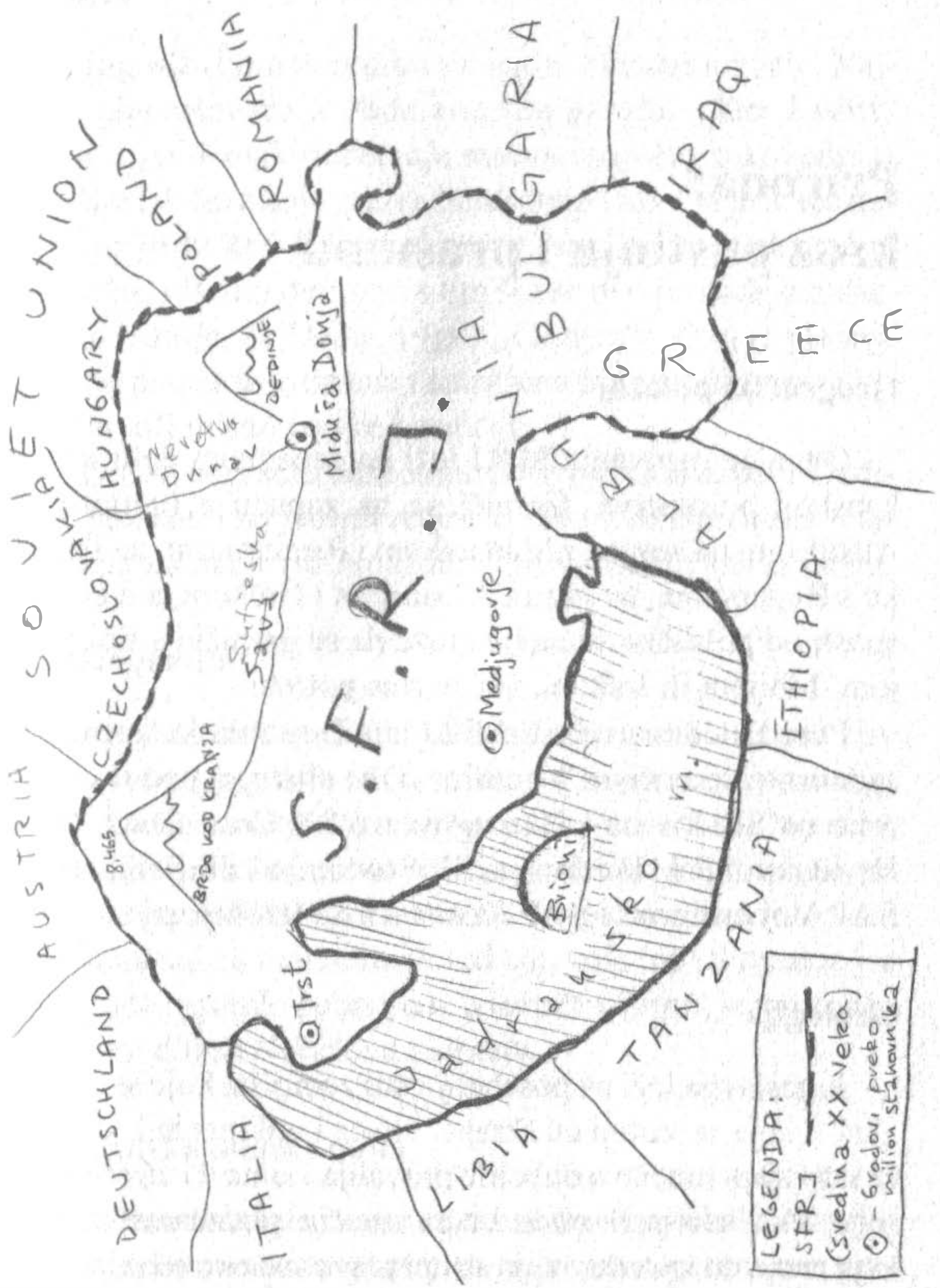
Dubravka Ugrešić

Umesto uvoda

1. *U početku bijaše zemlja bez obličja i bijaše tama nad bezdanom. I reče Tito: neka bude svjetlost. I bi svjetlost.*
2. *I odvoji Tito svjetlost od tame i nazva Tito svjetlost naši, a tamu nazva njihovi.*
3. *I opet reče Tito: neka bude zvijezda petokraka. I bi tako. I postavi je Tito na svod nebeski da obasjava zemlju sjajem nebeskijem.*
4. *I potom reče Tito: nek vrve po šumama partizani po vrstama njihovijem. I krenuše partizani po šumama slaveći ime Titovo. I vidje Tito da je to dobro.*
5. *I reče Tito partizanima: da načinimo sebi Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije po svom obličju, kao što smo mi, koje će biti gospodar od cijele zemlje i od svijeh životinja što se miču po ovoj zemlji.*
6. *I stvori Tito sebi Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije i gle, dobro bješe veoma. I obradovaše se partizani veoma velikom radošću. I blagoslovi Tito dan kada je stvorio sebi Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije i posveti ga. I bi večer i bi jutro, Dan Republike.*

Tako kaže narodno predanje. Nauka, međutim, kaže da je Jugoslavija rođena u Jajcu (lat.: testis, množ.: muda) 29.11.1943. godine, na II zasedanju Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ). Delegati iz svih krajeva okupirane Jugoslavije izabrali su tada prvu vladu nove zajedničke države, koja je će biti zvanično konstituisana 29.11.1945.godine u Beogradu, pod nazivom „FDJ“ (Federativna Demokratska Jugoslavija). Od 1946. godine Jugoslavija se zove „FNRJ“ (Federativna Narodna Republika Jugoslavija), a od 1952. – „SFRJ“ (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija).

LEGENDA:
 SFRJ —————
 (sredina XX veka)
 ⊙ - gradovi, preko
 million stanovnika

Priroda: kroz pustinju i prašumu

Geografski položaj

Od svog osnivanja SFRJ leži na zapadnom delu Balkanskog poluostrva. Graniči se na zapadu s Italijom i Austrijom, na severu s Madarskom i Rumunijom, na Istoku s Bugarskom, na jugu s Albanijom i Grčkom, a u zavisnosti od političke situacije može da se graniči i s Etiopijom, Libijom ili Irakom, već prema potrebi.

Pored međunarodnih, SFRJ ima i republičke (srpski: „административне“) granice. One služe za podelu zemlje na SR Bosnu i Hercegovinu, SR Crnu Goru, SR Hrvatsku, SR Makedoniju, SR Sloveniju i SR Srbiju (sa SAP Vojvodinom i SAP Kosovom i Metohijom).

Geologija

Jugoslavija leži na posebnoj vrsti zemljišta koje se zove „krš“ i koje se sastoji od škrapa, vrtača i sedimentnih stena. Iz krša zjapi mnoštvo dubokih provalija i jama. U utrobi zemlje teku reke-ponornice i cure mračne podzemne vode, koje znaju da nadodu, izliju se i poplave sve oko sebe, pa se turisti upozoravaju da ne čačkaju mnogo po površini.

Reljef

Jugoslavijom dominira violentni Dinarski masiv. Najviši planinski vrh je Brdo kod Kranja (slo.: „Der Zauberberg“), jer se ovde održavaju sastanci najužeg rukovodstva partije i države koje saziva lično drug Tito. On je inače nasledio Brdo kod Kranja od svog oca, kralja Aleksandra, zajedno s Belim dvorom, s tim što se ovo poslednje nalazi malo južnije, na Dedinju (gr.: „Ωλημπ“). Ova je planina još od prastarih vremena nastanjena trgovcima svinja i visokim oficirima vojske i policije.

Oni su tu gradili naseobine po svom ukusu, pa je Dedinje poznato i po jedinstvenim optičkim fenomenima – fatamorganama u vidu snažnih arhitektonskih halucinacija.

Hidrografija

Najveće more u SFRJ je Jadransko more. Njegov sliv čine velike jugoslovenske reke, od kojih je najpoznatija reka Dunav, a najduža reka Sava. Najšira reka je Neretva: toliko je široka da ni Nemci nisu uspeli da je premoste, pa su zato izgubili Drugi svetski rat. Jugosloveni su zato veoma ponosni na ovu reku. Pored nje, vole još i Sutjesku, jer je i ovde izginulo puno ljudi, a takođe i Drinu, jer su za nju jednom dobili Nobelovu nagradu.

Jadranska obala i otoci

Jadranska obala je veoma razučena. U priobalnom pojasu nalazi se veliki broj arhipelaga, ostrva i podvodnih grebena. Ima ih toliko, da su neka ostrva tek nedavno otkrivena.

na. Takav je slučaj s otokom zvanim “Goli”, koji je pronađen tek početkom 80-ih godina XX veka, na veliko iznenađenje Svetozara Vukmanovića Tempa i Dobrice Ćosića. Preko puta Golog otoka nalazi se Brionski arhipelag. Zahvaljujući blagoj klimi, ovde rastu palme, kamile i pudlice. O njima vode računa drug Tito i drugarica Jovanka. Oni su brižni domaćini, posebno drug Tito, koji na Brionima sam sadi, okopava i bere narandže (“svojom rukom”) i posle ih šalje pionirima i pionirkama širom Jugoslavije.

Klima

U Jugoslaviji vlada promenljiva klima. Na nju utiče geografska širina, nadmorska visina i Kamenko Katić. On svako veče strašnim glasom najavljuje smenu nebeskih znamenja. I mrda obrvama. Koje su isto strašne. Deca ga

se zato plaše i posle ne mogu da zaspe. Bar ne pre pola de-
vet. Za razliku od dece, odrasli Jugosloveni ne plaše se
njega, već prirodne nepogode zvane „promaja“. Zato ne-
rado otvaraju prozore u svojim kućama. U kancelarijama
ih uopšte ne otvaraju, jer tu svi puše, kao ni u javnom tran-
sportu, jer su svi znojavi, pa promaja može da ih „prese-
će“. U vozovima je ova zabrana istaknuta na svim jezici-
ma naroda Jugoslavije: „nicht hinausschlafen“, „ne pase
aux pencher au dehors“ i „e pericoloso sporogersi“. Turi-
sti se upozoravaju da pored promaje pripaze i na podmukli
prirodni fenomen koji u zatvorenom prostoru nastaje sam
od sebe, i koji se zove „vjetar“.

Flora

SFRJ se odlikuje bujnom vegetacijom. Najrasprostra-
njenija biljka je Fikus (Omorica Miniatura). Ova višego-
dišnja zimzelena biljka najviše uspeva po tzv. „dnevnim“
sobama. Ponekad se može naći i u kancelarijama, ali ret-
ko, i to samo kod generalnih direktora i, eventualno, njih-
vih zamenika. Fikusi imaju gusto zeleno lišće koje nije
mного ukusno, ali se lepo slaže uz goblene.

Šezdesetih godina Jugoslavijom se postepeno šire i fi-
ladendroni, pa čak i sobni limunovi. U zimsko doba, na ra-
dost pionira, uspeva „Novogodišnja jelka“, koja – ako si
bio dobar – rađa kaubojske koltove s kaišem i futrolama.

Fauna

U vekovnim prašumama fikusa obitavaju brojne neobične životinje. Jedna od njih je Vučko (Lupus in Fabula), zver nastala ukrštanjem Miki Mause i domaćeg kurjaka (Homo Homini Lupus). Vučko živi na obroncima Bjelašnice, Trebevića i Igmana, hrani se ćevapčićima i pivom i, za razliku od drugih vukova i ljudi, ne kreće se na nogama, nego na skijama. Ovo radi kako bi zameo tragove.

U planinama se može sresti i retka vrsta medveda koji vode poreklo iz državnog dobra „Karadordevo“ i zoološkog vrta u Subotici. Ovi medvedi su izuzetni po tome što ne spadaju u divlje, već domaće životinje i što se hrane apa-

Da li ste znali?

...Da svaka buktinja u **državnom grbu** SFRJ simbolizuje po jednu republiku – članicu jugoslovenske federacije, koje sve zajedno gore i daju veliki zajednički plamen?

...Da **državnu zastavu** SFRJ čine tri horizontalna polja, u plavoj, beloj i crvenoj boji, kao i jedna crvena zvezda u sredini. I da ta zvezda ima žute ivice, što takode nešto znači? Valjda?

...Da **državna himna** SFRJ “Hej, Sloveni” nema nikakve veze s državnim himnom Narodne republike Poljske? ... I da prilikom slušanja svoje himne Jugosloveni obavezno kažu “jebote, sav sam se naježio”? Pogotovo kad razbijemo Ruse u košarci?

Glavni grad

Glavni grad Jugoslavije je Mrduša Donja. Ovde se donose odluke o svim glavnim pitanjima koja se tiču života i, naročito, smrti građana SFRJ. O surovoj lepoti glavnog grada Jugoslavije svojevremeno je snimljen dokumentarni film pod nazivom „Predstava Hamleta u Mrduši Donjoj“.

Film je imao veliki odjek kod publike i kritičara, a nakon premijere čak je i poslovično uzdržani Miroslav Krleža pljesnuo rukama i uzviknuo: „Pa dobro, braćo, jesmo li mi doista bijesni psi?!“, na šta ga je autor filma, režiser Krsto Papić, potapšao po kolenu i utešio rečima: „nismo, nismo“.

Ma kakvi.

urinima i bensedinima, pa su zbog toga malo usporeni. Nemaju prirodnih neprijatelja izuzev druga Tita i onog malog Rumuna kad mu dođe u goste. Pošto medvedi, za razliku od Vučka, nemaju skije i ne znaju da zameću tragove, u jednom trenutku bili su suočeni s potpunim istrebljenjem.

Brojnost nekih drugih životinjskih vrsta, međutim, neprekidno raste. Takav je slučaj s jedinom autohtonom jugoslovenskom vrstom, koju narod zove „čovečja ribica“. Nakon oslobođenja, čovečje ribice su se iz Postojnske jame, gde su pronađene, proširile po celoj Jugoslaviji i postale njen zaštitni znak. „Čovečja ribica“ dobila je ime po tome što živi u mraku i ništa ne vidi. I diše na škrge. Jedva.

Kratka istorija SFR(j): priča o Josipu Brozu Titu

Tito

Jugoslaviju je svojom slobodnom voljom stvorio Josip Broz Tito. On je bio najveća i najznačajnija ličnost u istoriji naroda Jugoslavije i poslednji akcioni heroj među državnici-
cima XX veka. O njemu su napisane mnoge knjige i istorijske studije. Najbolju biografiju druga Tita napisao je Vladimir Dedijer pod naslovom „Prilozi“. Pošto Dedijerova knjiga ima 12 kila, ovde prenosimo samo kratak sadržaj:

Josip Broz Tito rođen je u Kumrovcu, posle čega je skuvao glavu od svinje da nahrani braću i sestre i slomio korito na sankanju. Zatim je otišao na zanat u Sisak i odatle na istočni front gde su ga Čerkezi proboli kopljem, te je pao u rusko zarobljeništvo i oženio se Pelagijom. Nakon toga se zapošljava u Kominterni i ubrzo postaje generalni sekretar KPJ, zbog čega neko vreme leži u Lepoglavi gde priznaje samo sud svoje partije. Po izlasku iz zatvora podiže ustanak i revoluciju, stvara AVNOJ, KNOJ i AFŽ i oslobađa zemlju od stranih okupatora i domaćih izdajnika. Posle rata kaže Staljinu „ne“, hapsi Đida i pije viski s Čerčilom. Ženi se Jovankom, svira klavir, lovi medvede i po-

kreće nesvrstane. Putuje plavim vozom i "Galebom". Nosi belo odelo, rukavice, prsten i Roleks. Voli Čivas, štrukle, mlinčeke s picekom, omladince i, naročito, omladinke. Posедуje dobru kolekciju vina koje na Brionima pije sa svojim kaskaderom Ričardom Bartonom. U starosti lično odlazi na Kubu po svoje sledovanje cigara, usput kinji Fidela i u povratku preskače Kineski zid.

Tito je umro u Ljubljani i, nakon kraćeg zadržavanja u Zagrebu, sahranjen je u „Kući cveća“ u Beogradu. Pošto je bio diktator nikome nije bilo žao što je umro, tako da mu ni na sahranu niko nije došao, pogotovo ne iz sveta. Ono na televiziji je montirano, a očevici lažu.

„Tito“

Neposredno nakon Titove smrti, formirana je složena zajednica udruženog rada pod nazivom „Tito“. Njena osnovna delatnost bila je štancovanje značaka s Titovim autografom. Značke su odmah postale hit, naročito među domaćicama i penzionerima. Veliki uspeh imala je i serija zlatnika s Titovim likom po uzoru na Napoleondore: pojedinci su ih kupovali iz ideoloških, a preduzeća iz sentimentalnih razloga, svojim direktorima.

Upotrebom Titovog lika stimulisan je promet roba i usluga: njegove slike bile su izložene svuda – u izlozima kasapnica, na šofer-šajbnama šlepera i autobusa, kasama u luna-parkovima... Došlo je do prave eskplozije u izdavaštvu: u kolosalnim tiražima štampane su monografije o Titu, Jovanki i pudlicama (najpoznatija je „Njihovi dani“, Beograd, 1980.). Paralelno se publikuju i knjige iz oblasti

nauke („Tito i pčelarstvo“), fiskulture („Tito i vaterpolo“) i geografije („Tito i Zrmanje“). Ove knjige prodaju se na kilo, na metar i na veliko, uglavnom radnim organizacijama i domovima JNA. Cveta pored ostalog i umetničko zanatstvo, pa se tako modeli Augustinčićevog spomenika iz Kumrovca prodaju u tri veličine – stona, sobna i kongresna, a tih godina pojavljuje se i dupli album (na 33 obrtaja) pod naslovom „Pjesme o Titu“ u izdanju Jugotona iz Zagreba, koji je odmah dospeo na prvo mesto svih domaćih top-lista i postigao trostruki dijamantski tiraž. Pored sticanja materijalnih dobara, pojedinci su dolazili u posed neprocenjivog političkog kapitala. Došlo je do formiranja čitavih kartela poput „Ljubičić & Co“ i „Dolanc i drugovi“.

Kriza žanra

U drugoj polovini 80-ih komercijalni sistem „Tito“, zajedno s Genexom, Astrom i Energoinvestom postepeno zapada u krizu. Radni ljudi i građani polako prestaju da o Titu govore kao o Titu. Umesto toga sve češće koriste njegovo prezime Broz (srpski: „Брозов“). Nekada „najveći sin naših naroda i narodnosti“ i „voljeni predsednik Tito“ postaje „Josip Broz“ ili samo „Broz“. U ovome se posebno ističu bivši članovi CK, historiografi-entuzijasti i autori Politikinih „pisama čitalaca“. Talentovaniji pojedinci pribegavaju pesničkim metaforama te tako pišu o „gospodaru brozних vremena“, „pacovu čiji rep niko ne sme da izmeri“ ili „vampiru koga treba upokojiti“. Jedan je čak krenuo s glogovim kocem u ručerdama da otvori Titov grob. Drugi je, takođe u Beogradu, organizovao prvu uličnu gej

paradu, na kojoj su se njegove pristalice kolektivno hvatale za jaja dok su sirene obeležavale godišnjicu Titove smrti. U takvoj atmosferi stradali su svi nazivi izvedeni iz imena "Tito", počev od dečjih vrtića, do brodogradilišta i kasarni. Glavne ulice u svim gradovima (koje su obavezno nosile Titovo ime), bile su preimenovane, i to u skladu sa nezavisnim duhom naših naroda ("Ulica srpskih vladara", "Ulica hrvatskih kraljeva"). Što se tiče gradova poput Titovog Velenja, Titovog Užica i drugih, naravno da su dobili nova imena, bez mnogo diskusije.

Jugoslavija je, paralelno s tim, padala u ruke nečega što se zvalo „Predsedništvo SFRJ“. Članovi ovog „tela“ stalno su se menjali, i niko nije mogao da ih prebroji, a kamoli zapamti. Izuzetak su članovi poslednjeg Predsedništva SFRJ, koji će ostati upamćeni po tome što su ispoljili državničku veličinu i mudrost kada je to bilo najpotrebnije, u najdramatičnijim trenucima jugoslovenske istorije. Ste-nogrami sa sednica Predsedništva iz tog vremena obiluju britkim dijalozima („jedi govna / puši kurac“) i principijelnim pitanjima („ko te jebe“) koja su strpljivo rešavali dr Bora Jović, dr Stipe Mesić, dr Janez Drnovšek, dr Bogić Bogičević i dr Vasil Tupurkovski, a braću Kostić i da ne pominjemo. Među njima se muvao i neki lik po imenu Sejdo Bajramović, za koga očevici kažu da je upravo on, sticajem istorijskih okolnosti, ugasio svetlo i zatvorio vrata.

I posle Tita – Tito, ili nije važno da li je pas crn ili beo

Uprkos svemu, legenda o Titu živi i dalje. Prema B. Cmčeviću i M. Bečkoviću, narod je o Titu spevao preko

10.000 pesama. Legende o Titu su brojne i omiljene, a narodni pripovedači prenose ih s kolena na koleno. Lik druga Tita izazivao je iskreno divljenje ne samo u Jugoslaviji, već i u čitavom progresivnom čovečanstvu.

Poznata je, recimo, priča o tome kako se u vreme Velikog marša, kada se Kineska narodno-oslobodilačka armija zatekla u pećinama Junana, Teng Hsiao Ping požalio Mao Ce Tungu na loš smeštaj, vlagu i promaju. Mao je sklopio oči i rekao: „Budućnost je svetla, ali je put do nje dug i tmovit“. Zatim je ispričao Teng u kako je tokom 1943. godine i drug Tito živeo u jednoj pećini pored Drvara.

„U istoj pećini živela je i njegova verenica Davorjanka Paunović“, pričao je Mao, „a tu se bio uselio i Edvard Kardelj zvani 'Bevc' sa suprugom Pepcom i njenom sestrom Živkom. Ali, Tito se nije žalio. Zatim su došli još i Đilas i Aleksandar Ranković, a nešto kasnije i Vlado Bakarić, koji je strašno hrkao, ali Tito je i to trpeo“. Mao je uputio dug pogled Teng u, i nastavio: „Na kraju je došao i sin Vinstona Čerčila zvani Mališa. Taj je od partizana naučio da pušta gasove, zbog čega je Davorjanku stalno bolela glava. Kad se pojavio još i stari Ribar s unucima Ivom i Lolom i pitao da li ima mesta, Tito nije izdržao“, rekao je Mao, „već je lupio šakom o sto i viknuo: 'Van! Svi van!.. Majku vam božju...!'“

„Ovo su naravno čuli nemački doušnici“, nastavio je Mao, „i istog trenutka poslali depešu u Berlin. Hitler je odmah naredio desant na Drvar... Partizani su međutim herojski branili svog komandanta. U tome se posebno istakao Titov pas po imenu Tigar. Tigar je u jednom trenutku spazio kako avion iznenada izbacuje bombu na Tita. Tigar

je munjevito skočio, oborio Tita na zemlju, a zatim se sam bacio na bombu, zaklonivši je svojim telom...“ Mao je napravio kratku stanku, i tiho rekao: „I nije važno da li je pas bio crn ili beo“. Teng, koji je shvatio Maovu poruku, zamišljeno je pogledao kroz otvor pećine na rižina polja u daljini, i nešto zapisao u svoju beležnicu.

Tako je to bilo u Kini. Što se Nemaca tiče, Hitler se samo uhvatio za glavu i procedio kroz zube: „Göring, du alte Votze“.

A Tigar? Pošto je poginuo herojskom smrću, posmrtno je odlikovan sa 2 x cac i 1 x cacib. Početkom 50-ih, njemu u čast, podignut je spomenik na otoku Veliki Brijun. To je danas mesto hodočašća stranih državnika, predsednika pionirskih zajednica i funkcionera Kinološkog saveza Jugoslavije.

Stanovništvo i demografija: Seljaci, Jugosloveni i ostale Švabe

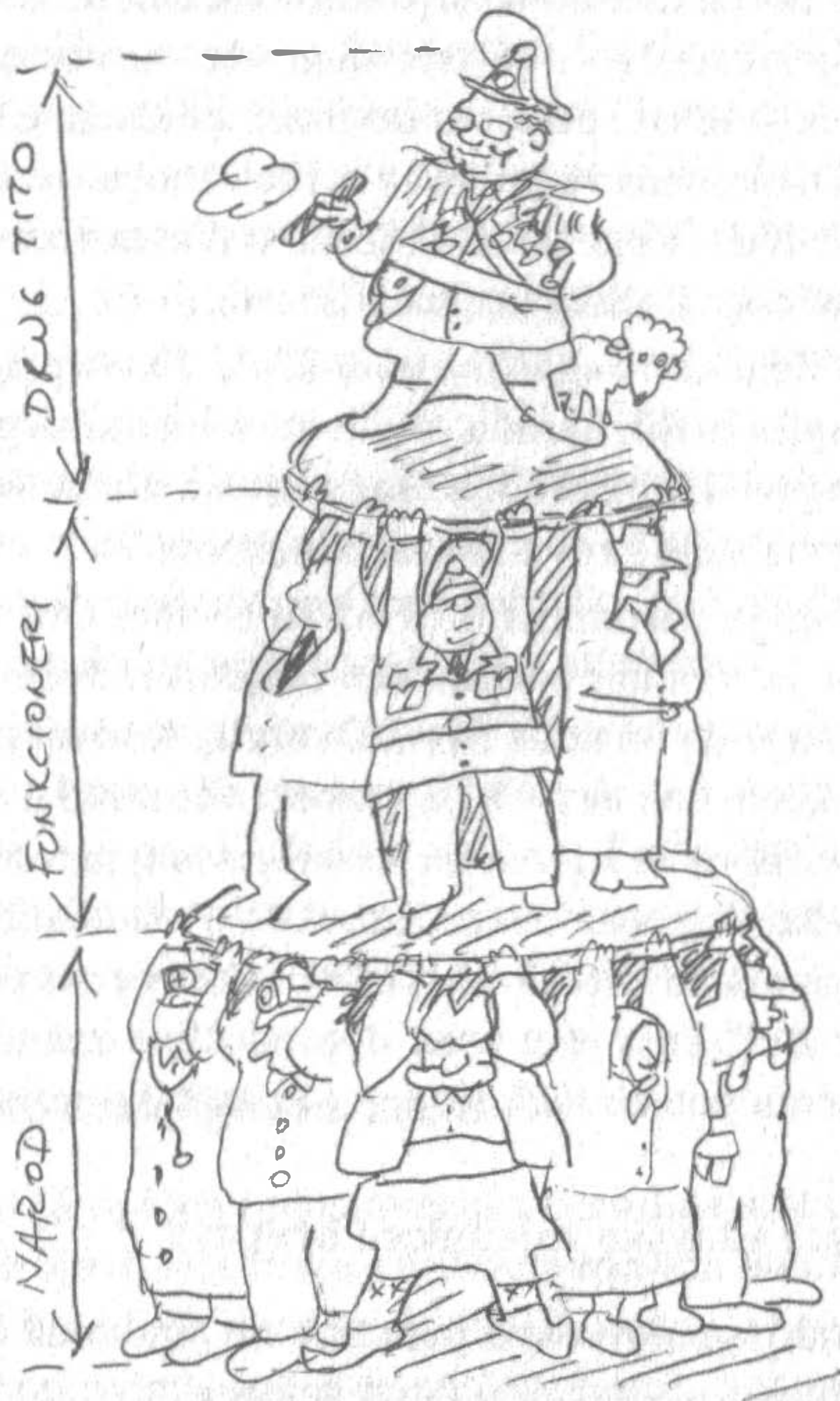
Zemljaci

Najbrojnija nacija u Jugoslaviji su Seljaci.

Za razliku od zemljoradnika i stočara, Seljaci žive isključivo u gradskim sredinama. Najviše ih ima u upravnim odborima društvenih preduzeća i partijskim komitetima, a dosta su koncentrisani i po republičkim tv-centrima. Dele se na proste (pojedinačne) i proširene seljake (zemljake). Ovi poslednji žive u velikim zajednicama i međusobno se „okupljaju“ i „drže“. Zato ih ima svuda i uvek.

Za razliku od Seljaka koji su večni, Jugosloveni su kratkotrajni – reč je o narodu koji je naseljavao SFRJ samo u periodu od 1943. do 1989. godine. To je hrabar narod koji je porazio Hitlera i Staljina, ali nije imao aspiracije prema drugima („Trst je naš“), i uvek je bio skroman („Ća je pusta Londra kontra Splita grada“). U istorijskom smislu, izraz „Jugosloveni“ označava balkanski narod koji je izumro ili se iselio u poslednjoj deceniji XX veka.

Posebnu vrstu Jugoslovena čine Beograđani. Oni naseljavaju čitavu teritoriju Jugoslavije. Samo što se u Zagrebu, na primer, zovu Zagrepčani, a u Sarajevu – Sarajlije. I

DRUŠTVENA PIRAMIDA

pričaju drugim jezikom. Tako da se međusobno ne razumeju, već komuniciraju na srpskohrvatskom ili hrvatsko-srpskom jeziku. Ovo nije prirodan, već neprirodan, veštački jezik, poznat i po tome što ima najduže ime na svetu. Važna napomena za turiste iz velikih i bogatih zemalja: srpskohrvatski (Yugoslavian) jezik treba razlikovati od čehoslovačkog (Polish) jezika. Nije isto.

Pored Seljaka i Jugoslovena u SFRJ žive i pripadnici nekih drugih, malih naroda, samo im to ne treba govoriti jer su osetljivi. Da bi se bolje osećali, ovi mali narodi kinje još manje od sebe i zovu ih „narodnostima“.

Najbrojnija narodnost u SFRJ su Švabe. Oni su loša narodnost jer ubijaju partizanske ranjenike. Jedini način da prestanu je da im dođe Boris Dvornik. Kad njega ugledaju, odmah padnu mrtvi ili se razbeže. Za razliku od Švaba, stanovništvo SFRJ veoma ceni Nemce i, naročito, njihove novčane apoene zvane „marke“. Poštovanje lokalnog stanovništva prema Nemcima iskazuje se parolom „Zimmer frei“ koja je u znak dobrodošlice zakucana na svaku kuću u potezu luka Koper – Skadarsko jezero.

Porodica: rodovske zajednice i bratstva

Tipičnu jugoslovensku porodicu ne čine muž i žena i njihova deca, već braća i njihovi sinovci.

Pod pojmom „braća“ podrazumevaju se krvni srodnici drugog stepena, muškog pola, koji zajedno učestvuju u javnom životu zemlje. Istorijski, fenomen „braće“ potiče iz proširene (afilirane) porodice zadružnog tipa. Nakon II zasedanja AVNOJ-a „braća“ su zauzela ključna mesta u

političkoj, ekonomskoj i društvenoj hijerarhiji zemlje. Veliku aktivnost, kako na saveznom, tako i na lokalnom nivou, ispoljila su braća Pozderac i Dizdarević (SR BiH), braća Krajger (SR Slovenija), braća Dapčević i Mićunović (SR Crna Gora) i braća Marković (SR Srbija). U oblasti kulture i umetnosti posebno su se istakla braća Bajić.

Krajem 80-ih „braća“ su uglavnom prestala da se pojavljuju u javnosti. Izuzetno, pojedina „braća“, kao npr. braća Milošević (SR Crna Gora / SR Srbija) nastavila su da rade to što rade. Druga su „braća“, poput braće Karić, čak i proširila spektar svoje delatnosti, te su sa revijalnih i komercijalnih poslova prešli na politički, pa i naučni rad, tako da su neki od njih postali čak i akademici.

Brojčano stanje „braće“ u SFRJ varira od najmanje dve („mi dva brata oba ratujemo“) do više stotina jedinki, zavisno od regiona i lokalnih običaja. To dokazuje da neka „braća“ tehnički nisu ni bila u krvnom srodstvu. Eklatantan primer su Boro i Ramiz (SAP Kosovo).

Mešoviti brak i gradsko dete

Iako je tipična jugoslovenska porodica sastavljena od dvoje, troje ili više braće i njihovih muških potomaka (rodovsko bratstvo), deca se uglavnom rađaju u heteroseksualnim brakovima. Jedna od najčešćih vrsta heteroseksualnih brakova su tzv „mešoviti brakovi“.

Mešoviti brakovi razlikuju se od normalnih po tome što ih sklapaju osobe koje više zanimaju polni, a manje međunacionalni odnosi. To za posledicu ima rađanje tzv. „dece iz mešovitih brakova“ („mati mi žensko, a babo

muško“). Pošto se mešoviti brakovi uglavnom sklapaju u urbanim sredinama, deca iz takvih brakova poznata su i kao „gradska deca“. U Medicinskoj enciklopediji JLZ-a piše da je „...gradsko dijete blijedo, malokrvno te bespomoćno biće sklono hunjavici, te se ne smije izlagati kiši da se ne istopi“.

Pored gradske, u Jugoslaviji ima i dosta obične dece koja ne piju prokuvanu vodu i ne zahtevaju intenzivnu negu. I jedna i druga deca podjednako su voljena, jer su Jugosloveni dobri i nežni roditelji. Država međutim ne vodi brigu o deci i zato su škole besplatne, a porodice s više de-

Jugosloveni u drugim zemljama

Jugoslavija je postojbina mnogih emigranata. Reč je o posebnoj vrsti vrabaca koja napušta matična jata da bi se priključila kolonijama drugih ptica (npr. pingivinima ili nojevima), pa se posle pitaju zašto ih sredina ne razume i zašto je život čudan. U širem smislu, svi su Jugosloveni zapravo emigranti, jer su se u određenom trenutku kolektivno našli van granica svoje zemlje. U užem pak smislu, to su oni koji danas zaustavljaju prolaznike po Rejkjaviku i Velingtonu i pitaju ih “šta se desilo?” i “otkud ja ovde?”

ce imaju pravo na “dečji dodatak”. Ako imaju baš puno dece, onda im drug Tito lično čestita i izabere ime za svako dvanaesto dete. U takvim slučajevima drug Tito se smatra za “kuma” (ital.: “the godfather”).

POLITIČKI SISTEM I DRUŠTVENO-POLITIČKE ORGANIZACIJE

Topli obrok za Edvarda Kardelja

Jugoslovenski put u socijalizam zove se „samoupravljanje“. Reč je o anarhističko – marksističkoj koncepciji uređenja društva i životnom projektu Edvarda Kardelja zvanog „Bevc“. Njegovo krucijalno delo „Politički sistem socijalističkog samoupravljanja“ doživelo je mnoga izdanja i postalo omiljeno štivo asistentata-pripravnika, supruge Pepce i njene sestre Živke. Za ovu knjigu Kardelj je dobio nagradu AVNOJ-a, a luka Ploče ime „Kardeljevo“.

Samoupravljanje je pre svega oličeno u ideji „butkice“. Neki strani teoretičari liberalnog diskursa (ali i domaći naučnici nacionalnih provenijencija) to osporavaju, tvrdeći da u SFRJ nema leba da se jede, a kamoli butkica, i da komunjare lažu. Autori pak poput Bloha, Adorna i Fuada Muhića tvrde da se u Jugoslaviji živi sasvim pristojno i pri tom posebno ističu doprinos Saveza sindikata Jugoslavije.

Savez Sindikata (lat.: „Caritas“) humanitarna je organizacija koja narodu deli robu za džabe. Zato Jugosloveni

preko sindikata nabavlja ju sve što stignu: kisele krastavce, jorgane i ulaznice za filharmoniju. Tu su naravno i „butkice“ i „polutke“, tj. uzduž pretesterisane svinje. Preko sindikata se ide i u banju, na more i šalju žene u inostranstvo za Osmi mart.

Posebnu pažnju Sindikat poklanja ishrani radnog naroda. Radni ljudi se hrane tzv. „toplim obrocima“ na posebnim za to određenim mestima, „menzama“ ili „restoranima društvene ishrane“. Topli obroci su ukusni, kalorični i obilni. U prosečnom jugoslovenskom preduzeću za doručak se obično služi pasulj s kobasicom (u skromnijoj) ili krmenadlom (u luksuznoj varijanti). Takođe su popularni i škembići (tripice), a ponekad i kolenica (bunceci) s kiselim kupusom ili papci u saftu.

Menze se inače dele na fabričke (radničke), službeničke i studentske. Posebnu vrstu menza koriste „funkcioneri“. Pošto imaju fina nepca i osetljive želuca, oni se hrane odvojeno, u restoranima zatvorenog tipa i klubovima oficira.

Od kraja 60-ih, dodatak za društvenu ishranu delio se svim zaposlenima u obliku „bonova“. Bonovi su mogli biti upotrebljeni u restoranu preduzeća, ili u najbližoj kafani, ili u samoposluzi. Tako da su ljudi menjali bonove za čitave kolutove „kačkavalja“, metre „zimske“ salame ili pakovanja od 300 komada „bonžite“. Ili par flaša vinjaka, kako ko.

Samoupravljanje, pored povećanja telesne težine stanovništva, utiče i na druge sfere društvene nadgradnje. Ono je obogatilo književni i kolokvijalni jezik neobičnim skraćenicama i sintagmama poput „UR“, „ZUR“ i

Ideologija marksizma ili kako je Marks ukrao jedanaestu tezu Fojezbahu

„Na početku bijaše teza, i teza bijaše u Fojezbaha. A Marks poželje teze brata svojega Fojezbaha i ubi ga, a tezu uze. I još poželje Marks brata svojega Engelsa i uze i njega. I zatrudnje Engels i rodi Marksu Lenjina i Staljina. A Josip se držaše za petu Staljinu, pa i on izađe. I življaše tako Josip životom svojim pravedničkim, i bojaše se Staljina veoma. A kad napuni Josip 300 godina, vidje Josip žbun gdje gori, jer je Josip pio dosta cvičeka, i reče žbun Josipu: ostavi Staljina i podi u zemlju Balkansku i potraži tamo Kardelja što ga zovu Bevc. I učini tako Josip i vidje Kardelja što ga zovu Bevc gdje sjedi na gori Balkanskoj i govori učenicima svojijem. I slušaše ga Gajo i Ljubo i Supek što ga zovu Juhica. A među njima bijaše i neki Mihailo, i reče Mihailo: eda li ćeš nas ti učiti? I napisa Mihailo poslanicu Savlu o Pavlu. I čuše to kraljevi i književnici i veliku uzbunu podigoše. I jeknu truba, i puče puška, i ustaše mrtvaci iz grobova svojijeh. I nikom ništa“.

„OOUR“, te nečim što se zove „interesna zajednica“. Samopravljanje je i čest motiv umetničkog stvaralaštva. U kinematografiji se ističe film „Licem u lice“, potresna priča o sudbini radničkih saveta, kao i „Veliki generator“, film o proizvodnji električne struje. U vajarstvu je ideja samoupravljanja doživela apoteozu u grupnom spomeniku „Moša Pijade“ gde se Moša kao dogovara nešto s radnicima ispred zgrade „Politike“ u Beogradu.

Avangarda radničke klase: drug Dača i Jagnjeće brigade

U SFRJ postoji više društveno-političkih organizacija. Najpoznatija i najveća je Savez komunista Jugoslavije. To je avangarda radničke klase. A Jagnjeće brigade su avangarda Saveza komunista Jugoslavije. Idejni vođa Jagnjećih brigada bio je drug Dača. On je rasporedio brigadire po formacijskim jedinicima na opštinskom, pokrajinskom, republičkom i saveznom nivou. Zahvaljujući odličnoj organizaciji, Jagnjeće brigade presudno utiču na brojnost stočnog fonda SFRJ. Brigadiri posebno vole male ovce (odatile pridev „jagnjeće“), koje najčešće peku na otvorenoj vatri ili kuvaju u majčinom mleku, ponekad i u glinenim posudama („ispod saća“). Od pića uvažavaju domaću i posebno, škotsku rakiju. Naravno da jelo nije samo sebi cilj, već predstavlja ritualni deo „izlaska na teren“ tj. posete lokalnim organima Saveza komunista i DPZ-a, a dobar povod može da bude i polaganje nekog kamena-temeljca ili urne, svejedno.

„Izlazak na teren“ obavezno podrazumeva izvođenje prigodnog kulturno-umetničkog programa. U tom programu učestvuju folklorni ansambli i glumci-komičari. Na primer „Stevka – Božurevka“ i „Marica Hrdalo“. To su bili tipični predstavnici tzv. „sindikalne“ škole humora, koji na pristupačan i duhovit način komentarišu aktuelne prilike u zemlji – povećanje cena benzina, nestašicu jestivog ulja, socijalne razlike i slično. Posebno su bili cenjeni nastupi estradnih zvezda koje izvode zabavnu i narodnu muziku. U takvim prilikama običaj je da se nakon početnog

bloka revolucionarnih pesama (npr. „Konjuh planino“) pređe na nešto lakše („Niška banja – topla voda, za man- gupe živa zgoda“), da bi se na kraju ušlo u fazu iz koje ne- ma povratka („raspašoj“), uz pesme tipa „Komšinica vodu gazi ovako, ovako“ i „Vuk magare na plot nagonio“, šta god to značilo.

Funkcioneri

Predstavnici naroda u društveno-političkim zajednica- ma i organizacijama zovu se „funkcioneri“. Tipičan funk- cioner (lat. „budža“) ličnost je renesansne širine i enciklo- pedijske erudicije. Funkcioneri se zato podjednako uspe- šno bave umetnošću vladanja (u državnoj administraciji), društvenim radom (u odborima SSRNJ), a ako treba i knji- ževnošću (u izdavačkim savetima), pa čak i telesnom kul- turom (u upravnim odborima bokzerskih klubova).

Svaki funkcioner se u skladu sa zahtevima vremena bavi i filozofijom (predgovori za izdanja Centra za istoriju međunarodnog radničkog pokreta) i besedništvom (uvod- na izlaganja na akcionim konferencijama SK). Na kraju karijere, funkcioneri se obično bave diplomatijom (amba- sade u umerenom klimatskom pojasu) i poezijom (uspo- mene iz NOB-a i revolucije).

Funkcioneri se kreću u vozilima s malim registarskim brojevima (što se smatra veoma ekskluzivnim) i gde god da se pojave privlače veliku pažnju. Posebno u pozorišti- ma (kad moraju na premijeru) jer sede u prvom redu, a imaju velike glave i krupne žene. Po spoljnim obeležjima poznaju se i po tome što imaju tzv. „ozbiljan“ izraz lica,

koji se u drugim zemljama obično vidi samo po zubarskim čekaonicama.

Inače, funkcioneri se dele na dve velike grupe: a) Rukovodioci, i b) Hercegovci. Rukovodioci su obični ljudi i osim u SFRJ ima ih svuda po svetu. Hercegovce je pak teško naći bilo gde drugde osim u Beogradu, Zagrebu i Sarajevu. Hercegovci mogu biti istočni i zapadni, ali nema nikakve razlike. U principu, Hercegovci mogu biti i Zagorci (ako žive u Zagrebu), ili Cmogorci (ako žive u Beogradu), dok u tehničkom smislu to mogu biti i Ličani, zbog ravnomerne zastupljenosti u obe republike, a posebno u njihovim Organima. Hercegovci su poznati i po tome što se veoma lako integrišu u urbane sredine. Zato su tako omiljeni.

SUBNOR

Najmasovnija društveno-politička organizacija u SFRJ nije, nasuprot ustaljenom mišljenju, Savez socijalističkog radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), već Savez udruženja boraca Narodno-oslobodilačkog rata (SUBNOR).

SUBNOR ima dvostruko više članova od SSRNJ i čak trostruko više od Saveza pionira i Udruženja mladih gorana zajedno. Najugledniji članovi SUBNOR-a su „prvoborci“, to jest nosioci „Partizanske spomenice 1941.“. Ovo je važno, jer „Spomenica“ daje nosiocu pravo da se besplatno vozi u tramvaju, kupuje šećer preko reda i da po svom nahodjenju i slobodnoj volji koristi pokretnu i nepokretnu imovinu oduzetu od domaćih izdajnika i saradnika okupatora. Članovi SUBNOR-a su uglavnom partizani, mada osim njih, ima i ustaša i četnika, pod uslovom da su

se predomislili pre 09.05.1945. i da su našli dva pouzdana svedoka da to potvrde.

Predsednik SUBNOR-a je narodni heroj Bata Živojinović. On je najpopularniji i najgledaniji predsednik SUBNOR-a na svetu, jer je njegov film „Valter brani Sarajevo“ svaki Kinez gledao u proseku 12 puta.

Bata Živojinović rođen je u poštenoj i skromnoj radničkoj porodici u Oklahomi gde je veoma rano pristupio kaubojskom podmlatku i uključio se u ilegalni rad protiv Indijanaca. S nepunih 18 godina otišao je u kauboje i uskoro postao komandir, a zatim i komesar Prve kaubojske narodno-oslobodilačke udarne brigade. Proslavio se u bitkama za Alamo, Getisbro i kod OK koralu. Više puta je pohvaljivan i nagrađivan od strane generala Lija, Granta i Nikole Ljubičića. Nosilac je Kaubojske spomenice 1941. godine. Za ulogu u bici na Neretvi, kada je golim rukama ubio dve divizije Indijanaca i neopisivu količinu njihovih grizlija, odlikovan je ordenom Narodnog heroja i imenovan počasnim gradaninom Galč Sitiija. Na vrhuncu slave, iz nepoznatih razloga prešao je na stranu Čejena. Šteta.

Titovi pioniri (čemu služe i čime se hrane)

Pioniri su mali ljudi sa crvenim maramama. Pionir se postaje tako što izgovoriš svečanu zakletvu: „Na dan kada postajem pionir...“ i daš časnu Titovu pionirsku reč da ćeš biti marljiv i dobar učenik i da ćeš uvek slušati učiteljicu i voleti mamu i tatu.

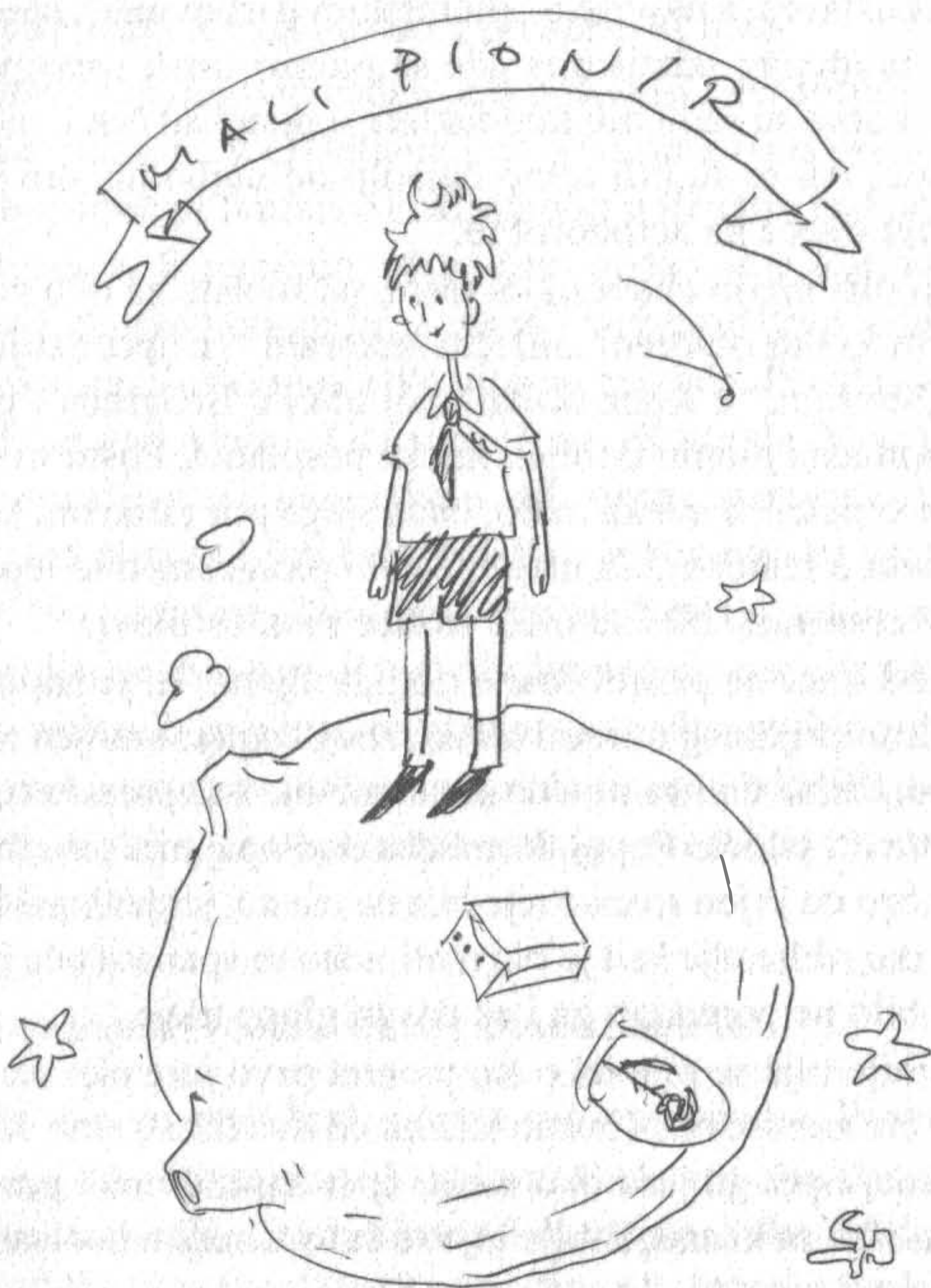
Glavni posao pionira je da idu u školu i dočekuju druga Tita i drugaricu Jovanku kad se vrate kući s puta. Pioniri takođe služe za svečane dočeke i ispraćaje stranih državni-ka, kojima mašu zastavicama i skandiraju duž ulica („Si-ri-ma-vo-ban-da-ra-na-i-ke!“). Pionira je bilo svuda po Jugoslaviji, a najviše u „pionirskim parkovima“, specijalno uređenim izletištima gde su pioniri imali i svoj vozić, u kome su sami bili kondukteri, a ponekad čak i mašinovođe. Ali to su bili samo najbolji od najboljih, oni što predaju cveće na aerodromu.

Pioniri imaju obavezu da rastu, pa su zato za njih svojevremeno bili otvoreni „mlečni restorani“ (najpoznatiji je bio „Snežana“ u Knez Mihailovoj ulici u Beogradu), gde su siromašni pioniri dobijali mleko besplatno. Pošto su svi bili siromašni, a mleka malo, onda su ga pili samo oni koji prvi uđu u restoran. Za utehu, i da bi pionirima bilo lepše, u tom restoranu bile su male stolice i mali stolovi.

Kod kuće se pioniri hrane ribljim uljem. To je napitak neobično prijatnog mirisa i ukusa, zbog čega je omiljen među pionirima. Oni ga piju da se ne razbole i da porastu veliki, zdravi i jaki ko Popaj. Primedba da Popaj nije pio riblje ulje nego da je jeo spanać nije bila na mestu, jer je Popaj i te kako pio riblje ulje kad je bio mali, a što se spanaća tiče bolje je bilo ne pominjati ga i ne davati glupe ideje.

Riblje ulje se pije tako što pionira prvo jure oko stola, onda mu zapuše nos i gurnu kašiku od dva litra u usta. Kad ispljune, opet ga jure oko stola, opet zapuše nos i gurnu dve kašike za kaznu. Riblje ulje se čuva u malim bočicama u prozoru između dva stakla jer hladnjaci još nisu bili izmišljeni, a i zato što se sam napitak oseća. Riblje ulje je iz-

vršno vaspitno sredstvo i koristi se kao zamena za telesne kazne. Kasnije, kada su pioniri porasli, neki među njima su postali naučnici pa su izmislili dražeje od rubljeg ulja bez mirisa i ukusa.

Spoljna politika: Buda Lončar i Patris Lumumba

Malo je zemalja u svetu sa tako razgranatim stablom spoljne politike kakvo je uspela da odneguje SFRJ. To je zato što su generacije vrsnih diplomata, počev od Dušana Matica i Koče Popovića, preko Miloša Minića i Mike Špiljka do Lazara Mojsova i Raifa Dizdarevića vredno zalivale i đubrile drvo jugoslovenske diplomatije.

Spoljna politika SFRJ zasniva se na nesvrstavanju. Pokret nesvrstanih ima za cilj da okupi narode slične tradicije, kulture i ideologije i da ih ujedini protiv Amerikanaca i, donekle, Rusa. Idejni tvorac ili „arhitekta nesvrstanosti“ bio je drug Tito. On je, uz pomoć braće Gamala i Abdela Nasera te Džavarhalar Nehrua i njegove kćeri Indire, organizovao prvi kongres nesvrstanih zemalja u Beogradu 1962. godine. Kongres („Samit“) je bio veoma uspešan, jer su na njemu učestvovali ne samo predsednici, kraljevi i imperatori, već i jedan pravi bog po imenu Haile Selasije. Posle je Tito godinama uzvraćao posete na svom „Galebu“.

U to vreme ime „Tito“ lebdelo je na usnama probudnog čovečanstva, a reč „Jugoslavija“ postala je simbol nade za milione siromašnih i obespravljenih ljudi širom sve-

ta. Takav je bio slučaj i s učenikom osnovne škole “Sese Seku Ture” iz Kinšase, po imenu Patris Lumumba. On je bio ne samo najbolji učenik u razredu, već je i puno pomagao babi i dedi oko kuće. U retkim slobodnim trenucima, igrao je džumandži i čitao knjige Branka Ćopića. Kad je Patris završio osmi razred, obratio se Budimiru Lončaru, koji je u to vreme bio drugi sekretar ambasade SFRJ u Kampali i pitao da li bi mogao da nastavi školovanje u Jugoslaviji.

„Naravno“, rekao je Lončar, i stavio ga u sledeći JAT-ov avion za Beograd. Patris je upisao Fakultet političkih nauka, diplomirao s desetkom i vratio se u Kongo da širi ideje bratstva i jedinstva među narodima Tutsi i Hutu. Kad u tome nije uspeo, otišao je u Katangu da se bori s irendentom. Na kraju je pao u Čombeove ruke i pod mukama priznao da mu je pravo ime Kapetan Leši. Zato je Zair posle morao da promeni ime u Kongo, a Kongo u Zair. A studentski dom „Veljko Vlahović“ u studentski dom „Patris Lumumba“. Kasnije su nesvrstani prestali da postoje, zbog čega je ukinuta podela sveta na dva antagonistička bloka, ali Jugosloveni su nastavili da idu svojim putem. A svi ostali svojim.

ONO i DSZ

(sredstva masovnog uništenja)

Organi: spoljni i unutrašnji

Pored prijatelja, samoupravna socijalistička Jugoslavija ima i neprijatelje. Za njih su zaduženi organi. Organi se dele se na spoljne i unutrašnje. Spoljni organi su SSUP i SSNO jer se vide, a unutrašnji su SDB i KOS, jer se ne vide. Ovi poslednji obavljaju funkciju nadzora, kontrole i prinude, na veliko zadovoljstvo onih s takvim sklonostima.

Od unutrašnjih organa najveći je SDB. To je tajna policija koja iz razloga konspiracije često menja ime, te je poznata i kao Služba (s/h.), Ozna (slo.), Udba (mak.) i Sigurimi (alb.). SDB su osnovali Otmar Kreačić zvani „Kultura“, Stevo Krajačić zvani „Kopinić“ i Slobodan Penezić zvani „Krcun“, koji je poznat i po tome što je prošvercovao generala Dapčevića iz Rumunije u Jugoslaviju u gepeku polovnog „Fiće“. Naročit ugled u narodu uživao je Leka Ranković zvani „Nikson“, sve dok ga jednog dana nisu ufanjali u Titovoj i Jovankinoj spavaćoj sobi sa šrafčigerom u desnoj i telefonskom slušalicom u levoj ruci. Naravno da SDB s tim nije imala nikakve veze, kao što nije imala veze ni s međusobnim overavanjem četnika i ustaša po svetu. Ta služba se

bavila samo ozbiljnim stvarima, kao što je suzbijanje međunarodnog terorizma (sporazum Dizdarević – Abu Ijad), pa je zbog toga stekla veliko poštovanje od kolega u Staziju i Sekuritatei. Pored izvanrednih operativaca (Lj.Zemunac, J. Manolić i drugi), SDB je imala i najjaču analitičku službu na svetu, što je posebno došlo do izražaja u dramatičnim događajima krajem osamdesetih godina prošlog veka. SDB predstavlja trajnu inspiraciju jugoslovenskih umetnika. U oblasti poezije, dirljive stihove o Službi ispisao je Oskar Davičo („Ozna sve dozna“), dok se u prozi, svojim monumentalnim obimom i tiražima, izdvajaju romani Dobrice Ćosića o tragičnoj sudbini agenata Kominterne. O radu pripadnika DB-a snimljen je čitav niz akcionih filmova („SB zatvara krug“, „Inspektor Radiša“), pa se publika i danas, sa suzom u oku, seti Rodžera Mura i njegove čuvene replike: „Moje ime je Dolanc, Stane Dolanc.“

Pored države, sopstvenim organima raspolaže i Jugoslovenska narodna armija. Te organe čini, kratko rečeno, TO. Savez komunista Jugoslavije obdaren je pak u tolikoj meri da njegov Centralni komitet ima čak dva organa – „Borbu“ i „Komunist“. Paradoksalno je međutim da CK nikad nije zadovoljan svojim organima i zato stalno poziva svoje „drugove“ da predu „s reči na dela“ i da preduzmu „energičnu i konkretnu akciju“. Šta god to značilo.

U Jugoslaviji postoje i omladinski organi (SSOJ), u kojima su mnogi funkcioneri svojevremeno bili veoma „aktivni“, a da im nije zafalila dlaka s glave, iako se u drugim zemljama za to ide u zatvor.

Što se tiče „samoupravnih“ organa, odnosno „organa samoupravljanja“ to ne treba raditi jer se suši kičma.

Unutrašnji neprijatelji

Unutrašnji organi imaju zadatak da se, kao što im ime kaže, bore s unutrašnjim neprijateljima, poznatijim pod nazivom „disidenti“. Spisak svih disidenata može se naći u tzv. „Bijeloj knjizi“ CK SKH. Ovaj „materijal“ čine citati iz knjiga, eseja i pesama velikih intelektualaca iz malih naroda. Navod u „Bijeloj knjizi“ automatski je obezbeđivao mesto pored Aleksandra Solženjicina i Tomasa Mana, a u pojedinim slučajevima čak i pored Gojka Đoga.

Najpoznatiji jugoslovenski disidenti, pored grupe 'Tudman – Čosić – Izetbegović, bili su pripadnici muzičke sekcije Osvobodilne fronte Slovenije, poznate pod nazivom „grupa Buldožer“ (hrv.: „Parni valjak“). U doba kada je Janez Janša još igrao klikere u parkiću i maštao da postane predsednik odeljenske zajednice, Buldožerima je već bilo zabranjeno da izdaju ploče u Sloveniji. Morali su to da rade u Beogradu, i to na srpskohrvatskom jeziku. Oni su se pobunili, ali vlasti nikako nisu mogle da dokuče kako. Misterija je ostala nerazjašnjena do danas.

Jugoslovenska narodna armija

U borbi s unutrašnjim neprijateljima, Jugoslavija ne bira sredstva, pa zato koristi čak i ONO. Doktrina opštenarodne odbrane i društvene samozaštite (ONO i DSZ) predstavlja jedinstven dopirinos teoriji i praksi rata. Prema toj koncepciji, nosilac oružane sile nije profesionalno organizovana i stručno kvalifikovana armija, već naoružani narod. Pošto u Jugoslaviji ne živi samo jedan, već više naroda, i pošto su svi naoružani, logično je i da postoji više oružanih formacija. Najmasovnija vojna formacija u SFRJ je Teritorijalna odbrana, koju čine svi radni ljudi i građani. Ipak, najjača i najefikasnija vojna sila u Jugoslaviji nije TO nego JNA. To ne treba posebno dokazivati, u većem delu zemlje je dovoljno baciti pogled kroz prozor.

JNA je nastala od Prve proletherske narodno-oslobodilačke udarne brigade, koju je stvorio drug Tito 22. decembra 1941. godine u malom mestu Rudo u istočnoj Bosni. Prvi komandant ove brigade bio je legendarni Savo Kovačević. On je bio omiljen u narodu, pa je zato 22. decembar postao državni praznik, „Dan armije“. Tom prazniku se, pored generala Veljka Kadijevića, generala Martina Špegelja i mlađeg vodnika Rasima Delića, najviše radovao onaj novinar iz Zagreba i njegove kolege iz emisije TV

Beograd „Dozvolite da se obratimo“. Inače, ovaj dan se sasvim slučajno poklapa s rođendanom J.V. Staljina.

JNA je obeležavala Dan armije ispaljivanjem svećanih plotuna u svim glavnim gradovima republika i pokrajina. Civili ovu poruku nisu uspjeli da protumače na vreme.

Vojno lice

Oružane snage Jugoslavije sastoje se od vojnih lica (engl: „military face“). Vojno lice postaje se tako što roditelji odaberu najpametnije dete i daju ga u vojnu školu da sve nauči. Poslednjeg dana škole čak izgovori svećanu zakletvu i tada se pretvori u starešinu, tj. u „vojno lice“.

Vojna lica imaju zadatak da brane narod i štite Jugoslaviju od spoljnog neprijatelja. To je svrha njihovog postojanja, za to su plaćeni i u tom smislu dele se na aktivna vojna lica (major Šljivančanin i pukovnik Mladić) i pasivna vojna lica (general Mamula i admiral Brovet).

Privatno, vojna lica žive u „vojnim“ stanovima. Kada dovoljno porastu, žene se, ali ne ženama već „drugaricama“. Kod kuće su vojna lica veoma uredna, pravična i stroga, i uče decu da od malih nogu glancaju papuče pre spavanja. Vojna lica u slobodno vreme čitaju časopis „Front“ i slušaju Mišu Kovača i Lepu Lukić u lokalnom Domu JNA, a tokom leta odlaze u Kupare. Tu se brčkaju i uzimaju meru.

Od vojnih lica treba razlikovati vojnike na odsluženju vojnog roka u JNA. Razlika je u tome što ovi poslednji nisu ljudi nego gušteri. Oni predstavljaju najprostiji i najprimitivniji oblik života u JNA. Gušter se poznaje po tome

što ima unezveren pogled, crvene uši i što ne shvata da „džemsanje“ uopšte nema za cilj da hodnik bude čist, već da desetar (nem.: „obersturmführer“) na kraju histerično drekne „ostav“. Gušter ne ume da krade hranu svojim prijateljima i ne zna da gubi u šahu od ćate. I uvek stoji poslednji u redu za menzu. U kantinu pak ne sme ni da priviri, osim da džombama kupi pivo.

Svakom zlu međutim dođe kraj, pa se i gušter jednom pretvori u desetara. Desetari su pak finalni proizvod JNA. Oni su fantastičan primer šta vojska može da uradi od zdravog seoskog klipana u roku od šest meseci nakon što ga odvoji od domaćih životinja, i to bez fizičke prinude.

Pored vojnih lica, guštera i desetara, u SFRJ ima i nešto „građanskih lica na službi u JNA“. Ovi se drže mračno jer znaju svakakve vojne tajne. Napokon, ima tu i nekakvih „civila“, ali neće dugo.

O atomskim skloništima i kiselom kupusu

Najveća paravojna formacija u SFRJ zove se Civilna zaštita (CZ). Sastoji se od Armije penzionera i Armije domaćica.

Pripadnici Civilne zaštite obučeni su da izvršavaju najdogovornije zadatke u ratu i, naročito, miru. Posebno dobro lupa ju noću na vrata, sluteći zlo, i pitaju zašto gori svetlo kad bombardovanje samo što nije počelo. Pored zamračivanja prozora, pripadnici CZ bave se puštanjem dimnih zavesa, nosanjem ranjenika po ulicama i održavanjem atomskih skloništa.

Po broju atomskih skloništa Jugoslavija zauzima vodeće mesto u svetu. Zbog toga nam svi zavide, a najviše Albanci, koji pokušavaju to isto, ali pošto nemaju para, moraju da se zadovolje običnim bunkerima.

Za razliku od albanskih bunkera, naša atomska skloništa su korisna. U njima pripadnici Civilne zaštite čuvaju krompir, a preko zime i kiseli kupus. Skloništa su zbog toga građena veoma solidno, tako da mogu da izdrže i direktne udare hidrogenskih bombi.

Jedinica za specijalne operacije

U okviru oružanih snaga SFRJ deluje elitna jedinica za specijalne operacije (JSO). Jedinica je nastala za vreme Drugog svetskog rata u okupiranom Beogradu pod imenom „Otpisani“. Činili su je Tihi, Prle i Zlata Petković. Oni su bili veoma hrabri, pa su stekli ogromnu popularnost u NR Kini. Stanovnici Čengdua i danas prate spektakularnu scenu požara u nemačkom depou za gorivo na Banjici, u kojoj maloletni Berček na tečnom mandarinskom kaže: „O!“, na šta Prle i Tihi, pošto ne znaju kineski, greškom iskoče iz kanalizacije i ubiju Stevu Žigona. A u pozadini se čuje prepoznatljiva melodija koju je komponovao Voki Kostić nakon teške upale srednjeg uha. O „Otpisanima“ je svojevremeno snimljena i tv-serija pod imenom „Kapelski kresovi“ (fr.: „Alo, alo“), i napisana knjiga „Doživljaji barona Minhauzena“.

Industrija i poljoprivreda

Novokomponovana narodna muzika

Najznačajnija privredna grana u SFRJ je novokomponovana narodna muzika (NNM).

Ovaj industrijski konglomerat zapošljava ogroman broj ljudi različitih talenata i znanja, među kojima se izdvajaju likovi koje zovu „menadžeri“ i koji nadgledaju i kontrolišu proces proizvodnje i sticanja materijalnih dobara. Neposredni proizvođači NNM su pevačice, pevači i muzički orkestri. Oni svoju delatnost obavljaju u ugostiteljskim objektima, na sportskim stadionima i u klubovima iseljenika. Zbog ovog poslednjeg, NNM je i značajna izvozna grana jugoslovenske privrede.

NNM u muzičkom smislu predstavlja parafrazu folklornog stvaralaštva stanovnika jugoistočne i centralne Jugoslavije (posebno Seldžuka i Parsa). Izvodi se na tradicionalnim narodnim instrumentima (dallape, yamaha, fender-stratocaster). Pored očuvanja muzičke baštine, NNM je posebno značajna zbog misaonih dometa i poetskih vrednosti svojih tekstova. U tematskom pogledu, autori NNM veliku pažnju posvećuju fundamentalnim metafizičkim pitanjima, posebno problemu teodicije („Šta

sam Bogu zgrešila“, „Zašto majko tako patim“), ali ne zastavljaju ni pojedinačne nauke i discipline, npr. komparativnu sociologiju („Moje selo lepše od Pariza“) ili psihijatriju („Ala bih se škicala al mi ne da nana“). Što se poetike tiče, iako se NNM bazira na tradicionalnom stihu i stilskim figurama, pojedini autori pribegavaju avangardnijim izrazima, u rasponu od nadrealizma („Suzama sam lepio tapete“) do dadaizma („Op, cvrc, grok“). Teorijski radovi iz oblasti NNM publikuju se u stručnom časopisu „Sabor“ iz Beograda, često u polemičkom tonu (sukob na estradnoj levici – Dr Jahić / Dr Zmijanac).

Krajem 80-ih godina XX veka dolazi do okupljanja heterogenih pravaca i različitih škola mišljenja unutar NNM, te njihove institucionalizacije u jedinstven ideološki pokret. NNM je izvršila veliki uticaj na javno mnjenje i opšte stanje duha u zemlji, u kolaboraciji sa drugim značajnim kulturnim institucijama poput SANU i UKS.

Spoljna trgovina: sredstva za masovna razaranja

Jugoslovensko naoružanje uživa odličnu reputaciju među svim slobodoljubivim narodima sveta. Pošto je Jugoslavija nesvrstana zemlja, najviše oružja izvozi u siromašne zemlje Afrike i Azije. SFRJ snabdeva oružjem ne samo vlade i oružane snage pojedinih zemalja, već i oslobodilačke pokrete i druge dobrotvorne organizacije (Al Fatah, PFLP, itd), ali to je vojna tajna i ne sme da se zna. Jedan od najboljih izvoznih artikala je raketni sistem „Oganj“ koji ubija sve živo u prečniku od dva kilometra, zbog čega su Jugosloveni ponosni, i zadovoljno trljaju ruke.

Dobro ide i prodaja ratnih aviona tipa „Orao“ , „Soko“ i „Jastreb“. Stranci, ipak, najviše kupuju „Karavelu“. To je prvi putnički avion jugoslovenske konstrukcije, nastao usavršavanjem letelice DC-3 koja je ranije služila za prevoz vojske i turista i sticanje straha od letenja. „Karavela“ je bila najbolji avion na svetu, jer je imala trouglaste prozore i jer je letela brzinom većom od zvuka. Tako se bar pričalo u našoj ulici, gde je inače vladalo uverenje da pored najboljih aviona imamo i najbolje pilote, stjuardese i kontrolore letenja, a posebno smo bili ponosni na bezbednost naših vazduhoplova. Ono kod Ajačija objašnjavali smo slučajem, nad Češkom ne znamo šta se desilo, a Kopaonik je bio na pogrešnom mestu. Kasnije smo saznali da „Karavele“ u stvari prave Francuzi, a ne mi, ali ubrzo smo našli utehu u avionu DC-9 za koji je „Soko – Mostar“ proizvodio piksele za sedišta.

Što se civilnih programa tiče, SFRJ najviše izvozi beztrajni usisivač „Sloboda – Čačak“ u Irak i Libiju, dok se u Sjedinjene Države Amerike izvoze aparati za domaćinstvo marke „Yugo“. Pošto ovi mehanizmi imaju i nešto točkova, neko se setio da ih reklamira kao „automobile“. I upalilo je. Inače, najveći industrijski kompleks u Jugosaviji je Agrokomerc. Ovaj konglomerat sa sedištem u Velikoj Kladuši, BiH, specijalizovan je za proizvodnju i prodaju magle. Zahvaljujući poslovnom geniju svog osnivača, Fikreta Abdića, Agrokomerc je bio jedino jugoslovensko preduzeće koje se našlo na Forbsovoj listi 500. Poslovi su se razvijali munjevito i uspešno, pa je Fikret za svaki slučaj prešao u Opatiju. Zbog zdravlja, jer je bio alergičan na polen. Odatle je, sedeći go u kancelariji, rukovodio svo-

jom poslovnom imperijom putem telefona i telegrama, jer faks u to vreme još nije bio pronaden. U slobodno vreme je gradio hidroavion na sprat koji je trebalo da leti na liniji Moskva – Velika Kladuša – Njujork i prevozi žitarice za sovjetsku Rusiju u jednom, a zlatne poluge i umetničke slike u drugom pravcu. Na kraju je Fikret postao kralj jedne balkanske države u državi. Tada je promenio ime u “Babo” (da bi se razlikovao od “Dede”), naglo ostario i počeo da prevrće po rukama staklenu kuglu u kojoj je padao sneg i pisalo “Rosebud”.

Poljoprivreda: duvan s Pohorja i kukuruz bez koštice

Poljoprovredom se u SFRJ bave zemljoradnici, stočari i većina radnika zaposlenih u društvenom sektoru. A najviše od svih Zaharije Trnavčević. Njegova uloga u razvoju poljoprivrede je toliko velika, da je TVB o njemu snimila dokumentarnu seriju pod nazivom „Znanje – imanje“. Serija takođe istražuje puteve domaće agronomske misli i uspehe naših stručnjaka za hortikulturu. Posebno od kad su odgajili kukuruz bez koštice i za to dobili zlatnu „Eureka“ u Briselu.

Medutim, najpoznatiji jugoslovenski poljoprivredni proizvod nije kukuruz, već cigarete. Zato što su zdrave. Posebno one koje se proizvode od kvalitetnih sorti duvana iz doline Sutle i s obronaka Pohorja. Te cigarete zovu se „Sedaminpedeset“ i uspešno se liferuju širom SFRJ, uključujući i Hercegovinu. „Sedamdesetpetice“ dolaze u zeleno-belim paklicama s nacrtanim zmajčekom (hudićem), zbog čega ih neki zovu i „krokodili“. Najviše ih ku-

puju pripadnici MUP-a jer veruju da unutra ima 57 cigareta. Glavni konkurenti „57-ci“ su plava „Zeta“, „Morava“ s filterom i tzv „bela“, sarajevska „Drina“. Sve je to naravno super, osim kad te matorci provale. Zato se pripaljivanje cigarete obavlja s izrazom lica „opasnost je moje zanimanje“. Kasnije se izraz postepeno menja u „heroji su umorni“ a pripaljivanje se izvodi rutinskim i pomalo lenjim pokretima. Osim ako nemaš „zippo“ – onda je to veliki spektakl s naglim pokretima i veoma glasnim škljocanjem. Jedino što si ti i dalje nezainteresovan za sve oko sebe. Pogotovo na žurkama.

Finansije i novac

Kursne liste od Alije Sirotanovića do Slobodana Miloševića

Osnovno sredstvo plaćanja u SFRJ je nemačka marka.

Nemačke marke (DM) emituje Narodna banka Jugoslavije u apoenima od jednog soma. Kurs soma fiksiran je za kurs dinara:

1 som = 1000 dinara = 10 novih dinara

Som poseduje unutrašnju konvertibilnost i plivajući kurs. Ovo poslednje se vidi kad neko iz Zagreba dođe u Beograd da se vozi taksijem. Kad mu taksista na kraju vožnje kaže „tri hiljade“, a ovaj pita „je, prosim, a koliko je to u tisućama?“, onda se taksista na brzinu preračuna i odgovori: „pet“. To se još zove i „crni kurs“.

Na novčanici od jednog soma prikazan je lik nasmejanog rudara Alije Sirotanovića (srp.: *Alija Sirotanović*) čigledno veoma zadovoljnog što kopa ugalj (odadle naziv „som“). Alija je bio šampion sveta u disciplini kopanja uglja na dubinama od preko 800 metara. Pošto je bio vredan i skroman, Alija je bio bogato nagrađen: dobio je sliku s posvetom druga Tita i ručni časovnik „Insa – Zemun“ s kožnim kaišem. Čak su ga jednom poslali i u radničko odmaralište

„Udarnik“, kod Dubrovnika, na dve nedelje s pojačanom ishranom. Posebno poštovanje ukazano mu je time što je njegov lik bio otisnut na novčanicu od 1000 dinara. Alija Sirotanović je zbog lepog života otišao u prevremenu invalidsku penziju. Posle je umro. Novčanice su još neke vreme bile u opticaju, pa su i one povučene.

Nakon „somova“ NBJ je emitovala „konje“, odnosno novčanice od 100 dinara. Konji su bili veoma popularni među turistima iz Poljske i Mađarske, i sezonskim radnicima iz Rumunije i Bugarske. Na čehoslovačkom se za „konja“ govorilo „črvena“ i zvučalo je malo čudno, a na istočnonemačkom čak i smešno.

Stoja

U vreme kada je Slobodan Milošević bio skroman bankarski činovnik, zadužen da pritiska dugme na onoj mašini za brojanje para i – ako je bio dobar – da Baba Borki kupi burek za doručak, postojala je i novčanica zvana „stoja“.

Stoja je bila posebna novčanica, specijalno namenjena deci. To je bila velika lova jer je obezbeđivala ne samo osnovne životne namirnice – „životinjsko carstvo“ i „kiki“ bombone već i „Politikin zabavnik“, pa čak i pakovanje crvenih kapisli za kolt. Pored „stoje“, sredstvo plaćanja bila je i „sića“. Siću su davale babe (tj. komšinice starije od 20 godina) kad ih deca „poslušaju“, tj. odu u prodavnicu po pola hleba i litar mleka. Za siću se mogla dobiti žvaka u obliku cigarete (ovo je bilo naročito vaspitno), a ponekad čak i kliker „staklenac“.

Kažu da su sredinom 60-ih – bar bismo tako povremeno načuli od odraslih – postojale i nekakve „hiljadarke“. Ali to niko nikada nije video, bar ne u našoj ulici. Kasnije su „stoje“ izgubile na vrednosti, a stvari koje smo za njih nekada kupovali više nisu bile nikome važne.

Posle, kad smo porasli, i mi smo prešli na somove. Bili smo sasvim zadovoljni sa, recimo, pet soma – za „marlboro“ i dva piva. U tom uzrastu dovoljno za trovanje nikotinom i teško pijanstvo. A postojao je još i „tesla“, odnosno novčanica od 500 dinara, na kojoj poznati naučnik čita „Borbu“ u nekoj benkici.

A još posle pojavila se novčanica s likom druga Tita zvana „mrtvak“. A Slobodan Milošević je kupovao burek, mrzeo ceo svet i polako gazio svojim putem...

Jugoslovensko privredno čudo

Pošto je stopa industrijskog rasta u SFRJ jedno vreme bila viša nego u Japanu, delegacija privrednika iz te zemlje došla je u Jugoslaviju da ispita u čemu je stvar. Ustanovili su da se Jugoslovensko privredno čudo zasniva na omladinskim radnim akcijama.

Omladinske radne akcije (skr. „ORA“) vode poreklo iz Sovjetskog Saveza. Smatra se da je ideja o stvaranju omladinskih radnih odreda prva pala na pamet Feliksu Edmondoviču Đeržinskom. Kasnije su tu ideju razradili i usavršili njegovi učenici Leonid Kaganovič, Lavrentij Berija i Saša Maljenkov. Zahvaljujući omladinskom radu, petoljetke su u SSSR-u trajale po dve godine, a neke i kraće.

Za razliku od Sovjetskog Saveza, omladinci su u Jugoslaviji sami išli na radne akcije. Ili, kako je na trećem plenumu Politbiroa CK SKJ istakao Slobodan Penezić – Krčun: „Nigde ne beže, a još i pevaju. Pa dobro, bog te molo-vo, gde to još ima?“ I zaista, nakon II svetskog rata, mladi ljudi u Jugoslaviji dobrovoljno su učestvovali u obnovi i izgradnji zemlje. Kopali su, krampali i gurali „tačke“, mala kolica za prevoz zemlje na jednom točku (ovo da bi im bilo teže), i bili su srećni. Najveće radne akcije bile su izgradnja pruge Šamac – Sarajevo, kanala Dunav-Tisa-Dunav i poslovnog centra „Sava“ zajedno s ostatkom Novog Beograda. Mada ni Zapruđe nije loše.

Standardno, klizno i realno radno vreme

Jugoslovenski sistem industrijskih standarda propisuje Savezni zavod za mere i tegove. Sistem se zove JUS, a njegova specifičnost ogleda se pre svega u merama vremena. Ako je za neki posao predviđeno da bude obavljen za 8 radnih časova, („standardno radno vreme“) računica za protok realnog vremena izvodi se iz sledećeg odnosa:

8 časova po JUS-u = 3 sata po Griniču

Razlika od pet sati između radnog i realnog vremena zove se „klizno radno vreme“. Do fenomena „klizanja“ dolazi zbog toga što jedan čas po JUS-u (za razliku od jednog sata po Griniču) ne traje 60, već 25 minuta. A i sekunde su mnogo kraće.

Religija: partizani

Vampiri

Pored četiri velike svetske religije (hrišćanstva, islama, judaizma i budizma), u Jugoslaviji postoji mnoštvo lokalnih religija, verovanja i kultova. Jedno od najsnažnije ukorenjenih verovanja je ono o duhu koji živi u kućnom „ognjištu“. To je dobar duh, koji čuva „čeljad“ i „nejač“ i brani ih od vampira iz susednog sela (srpski: „ustaše“, hrvatski: „četnici“). U toj borbi, Duhu pomažu plemenita bića koja se zovu „branioci ognjišta“ (srpski: „četnici“, hrvatski: „ustaše“). Na kraju naravno, dobro odnese pobedu nad zlom. Kao i uvek.

Pošto je SFRJ bila krcata raznim narodima, jasno je da je svaki narod imao svog posebnog „duha“ koji je bio jedinstven, samosvojan i apsolutan. Da ne bi dolazilo do nepotrebnih scena između naroda i njihovih duhova, komunisti su svojevremeno po kratkom postupku zabranili sve ovakve kultove. Takođe su zabranili sva verska okupljanja i praznike, poput Duhova, krsne slave i Kurban bajrama.

Umesto toga, krajem četrdesetih, Jugoslavija je postala žarište novog kulta u čast božanstva zvanog „Stari“ koje je 1948 godine progovorilo iz utrobe zemlje i reklo: „ne pra-

vite sebi drugih idola do mene... majku vam božju!” Većina je ozbiljno shvatila to upozorenje, a oni koji nisu, izvršili su na jednom jadranskom ostrvu da malo dublje razmisle o tome gde su pogrešili i šta je uopšte smisao ljudskog života.

Zato su narodi Jugoslavije jedva čekali da se Bog smiluje i pošalje oganj nebeski da pobije komuniste. Pošto su bili strpljivi, čekanje im se isplatilo. Bog ne samo da je uslišio njihove molitve, već je samoinicijativno otišao i korak dalje, pa se u ognju, zajedno s opštinskim komitetima, našlo i par miliona slučajnih prolaznika. Tako da je na kraju svako video svog boga.

Partizani

Partizani (gr: τιτανικωζ) božanska su bića magičnih moći i natprirodnih osobina. Vrhovni partizan je drug Tito iz čije glave se rodio Milovan Đilas. Iz njihovog kasnijeg braka rođen je Vladimir Bakarić, a iz braka druga Tita s Konjuh planinom rođen je Aleksandar Leka Ranković.

Edvard Kardelj bio je suptilan, pa je rođen iz morske pene, zbog čega su ga zvali „Bevc“, a Koču Popovića slučajno su našli u glavici kupusa. Najveći junak među partizanima bio je Sava Kovačević, koga je rodila Cana Babović u braku s Prvom proleterskom udamom brigadom. Iznad svih je Nikoletina Bursać, koga je kentaur Vladimir Nazor našao ispod jednog kamena u Hercegovini, othranio svojim mlekom i naučio da puca iz „šarca“ i da baca kamena s ramena, pripremajući ga tako za borbu protiv htonskih božanstava Lera i Špera. U toj borbi Nikoletini je pomogao Boško Bu-

ha, koga je donela roda, i čijim je junaštvima otvoren novi herojski ciklus za niže razrede osnovnih škola, i čiji su podvizi opisani u Homerovom spevu „Ženevska konvencija i upotreba dece u ratnim dejstvima“.

Partizani koji su se istakli u borbi i ubili naročito veliki broj Nemaca, izdajnika ili drugih partizana (onih što kradu jabuke) dobijali su zvanje „Narodnih heroja“. Narodni heroji se dele na žive i mrtve – mrtvi žive u čitankama, a živi na Dedinju. Ovi poslednji mrze Bitlse i zalažu se za hapšenje Đorđa Marjanovića. Kad narodni heroj umre, vest o tome objavi televizija, ali ne kaže da je taj-i-taj umro već da je preminuo, jer zvuči tužnije. Na sahranu narodnih heroja obavezno dolaze vojnici da pucaju iz mašinki.

Vera u zagrobni život: Kuća cveća

Jugosloveni su narod sklon sahranama. Zato ovde ima tako mnogo grobova. Među svim grobovima posebno mesto zauzima grob predsednika Tita, Kuća cveća u Beogradu.

Kuća cveća je najmanje, ali najprometnije groblje na svetu. Izgradena je od kamenih blokova teških 7 tona koji su dovoženi Savom i Dunavom iz Tebe i Luksora. U izgradnji je učestovalo 120.000 Cmotravaca i vukovaca, a prilikom višednevnih pogrebnih svečanosti tu je zazidan Žeželj i 10.000 glinenih ratnika Prve proletherske udame brigade. Ako se odlučite da posetite Kuću cveća, običaji nalažu da to učinite oborene glave i peške. Najbolje je da krenete sa Papuka ili Šar planine, i po mogućnosti unazad, na kolenima ili puzeći. A bio je i jedan što je hodao na rukama.

Kuća cveća je jugoslovenski zid plača. Rekord u dužini plakanja držao je izvesni Kenet Kaunda, a imao je i najveću maramicu. Delegacije pak SSNO-a i SSUP-a nikad nisu puštali u Kuću cveća zajedno, zbog straha od poplave. Najnesrećniji su ipak bili oni iz SUBNOR-a, a jedina uteha im je bila da se upisuju u knjigu utisaka („...lakše bi mi bilo da mi je sin umro...“).

Kako bilo, nakon posete Kući cveća, ljudi su odlazili i sami da sade cveće. Reč je o naročitom ritualu u čast pokojnog predsednika Republike. Kult „88 ruža za druga Tita“ neki autori dovode u vezu s Eleuzijskim misterijama i obrednim poljskim radovima u cilju obnavljanje životnog ciklusa. Sakralna mesta na kojima se ovaj obred održavao bile su mesne zajednice, a obred sadenja vršili su geronti (istaknuti članovi lokalnog SUBNOR-a) i pri tom pevali naročite setvene himne. Najčešće „Druže Tito, ljubičice bela“, ili još bolje, „Drugarice, posadite cveće kuda vojska druga Tita kreće“.

Mimohod je imenica muškog roda nastala 4. maja 1980. godine i označava nepregledne redove u kojima narod satima čeka da vidi kovčeg s posmrtnim ostacima predsednika Tita. Istorijski, mimohod je nastao kao kombinacija Igmanskog marša i pogrebnih svetkovina Starog carstva. U novijoj istoriji nešto slično organizovano je u SAD (Džon F. Kenedi) i NDR Koreji (Kim Il Sung), ali stepen bola koji je pogodio Titov mimohod ne može se porediti ni sa čim do tada videnim. Možda jedino sa dubinom mržnje s kojom su se učesnici mimohoda okrenuli prema Titu par godina kasnije.

Sveta mesta: Medugorje i Kumrovec

Posle Kuća cveća, jedno od najposećenijih svetih mesta je Medugorje, u zapadnoj Hercegovini, SR BiH. Sve je počelo kada su neke devojčice videle Majku Božju kako lebdi u vazduhu iznad jednog brežuljka nadomak Medugorja. Izveštaj o tom događaju istog je časa stigao na sto za kojim su sekretar opštinske organizacije SK, komandir stanice milicije i načelnik lokalnog ureda Turističkog saveza Jugoslavije igrali preferans. Oni su se samo značajno pogledali, odložili karte i, pokajavši se u svojim srcima, pali na kolena i predali se molitvi. Pošto su bili dobri i pobožni ljudi, Bog je uslišio njihove molitve, pa je pistu na Čilipima produžio za 200 metara i stvorio veliki broj motela i pansiona u samom gradiću i njegovoj okolini. Tu su odsedali vernici iz čitavog sveta, i to besplatno, jer niko nije hteo da im uzima pare.

U Kumrovcu (srpski: „Пожаревцу“) bilo je i malo većih čuda: legenda kaže da se ovde, u jednoj kumrovečkoj štali rodio drug Tito, devet meseci nakon što je njegova majka Marija Broz sanjala Karla Marksa kako je nudi mrkvicom. U trenutku Josipovog rođenja, na nebu iznad Zagorja bljesnula je petokraka zvezda i obasjala horizonte čovečanstva, zbog čega se stari Francek toliko uplašio da je naredio Počoreku da odmah pobije svu mušku decu u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Mali Joža se čudom spasio tako što ga je majka iznela iz štale u koju se već bili došli Ante Trumbić, Franjo Supilo i Georgi Dimitrov da donesu darove, i pustila ga u pletenoj košarici niz Sutlu.

Zato su se Kumrovčani, koji su inače veoma zavideli onima iz Međugorja, odmah setili i ove legende i vidovitog Martina. Naime, Martin je pored miševa često viđao i druga Tita. Zato su ga poslali u Zagreb da ispriča šta vidi i da zatraži podršku odozgo, tj. od CK SKH. Kada je Martin ispričao Ivici Račanu priču o tome kako je baš prošle nedelje, vraćajući se kući iz bircuza, slučajno prošao pored Titove rodne kuće i video druga Tita („...a naš ti Jožek pred hižicom lebdi i veli: žMartine, majku ti božju jebem...“). Račan se samo namrštio i kratko rekao da će dati stvar na diskusiju u CK. Naravno da stvar nigde nije dao i jedino što je od svega ostalo je izreka, „Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba“.

Deda Mraz

Posle druga Tita, građani Jugoslavije najviše poštuju Deda Mraza. Naročito pioniri. Deda Mraz međutim nije bog, nego čovek u crvenom odelu koji deci u Jugoslaviji i drugim socijalističkim zemljama poklanja igračke za Novu godinu. Podseća malo na onog iz Koka-kole, ali ne dolazi za Božić jer je ateista. Uostalom, prvi put je ušao u Jugoslaviju s Rusima, na kamionu umesto na sankama.

Deda Mraz ne obilazi samo decu, nego i funkcionere, tako da su najlepši dočeci Nove godine uvek bili na Brdu kod Kranja. Drug Tito je bio dobar domaćin, hranio je goste zasekom i uveo običaj da svi moraju da nose šarene papirne kapice na glavama. Kapica je najlepše stajala Džemalu Bijediću jer je ovaj imao ubedljivo najveću glavu u saveznim organima vlasti, pa i šire.

Deda Mraz je uoči svakog prvog januara obilazio decu po preduzećima u kojima su radili njihovi roditelji i poklanjao im tzv. „paketiće“ pune bombona i čokoladica, od čega su se klincima zubići prvo kvarili, a oko sedme godine, i ispadali. Zato su nakon pada Berlinskog zida, nove vlasti osudile Deda Mraza (u odsustvu), pa je morao da pobjegne na Severni pol. Međutim, bivša deca i dalje veruju da Deda Mraz u svom skrovištu na Severnom polu u dubokoj ilegali i dalje gaji irvase. I kuje planove za povratak.

Kozara

Na planinskom vrhu Mrakovica, na Kozari, nalazi se najveće svetilište na svetu, delo akademskog vajara Dušana Džamonje. To je najpoznatiji primer sakralno-samoupravnog stila u umetnosti, koji karakteriše upotreba ogromnih količina betona, geografskih prostora i novčanih sredstava iz budžeta Federacije. Pored Mrakovice, slična, ali manja svetilišta postoje i u ostalim republikama: Jasenovac u Hrvatskoj, Šumarice u Srbiji, Dražgoše u Sloveniji i Bitola u Makedoniji. Njihova izgradnja bila je izuzetno teška i dugotrajna, tako da ih u SR Crnoj Gori nisu ni pravili.

OBRAZOVANJE I NAUKA: RAČUNAJTE NA NAS

Usmereno

Osnovu školskog sistema SFRJ čini usmereno obrazovanje. Obrazovanje se zove „usmereno“ jer se, za razliku od svih ostalih obrazovnih sistema u svetu, deca u Jugoslaviji ne opredeljuju za jednu od nauka, već za jedan od „smerova“.

Takvih smerova ima mnogo, a najpopularniji je rampadžijski. Mada nije loš ni poslastičarski (pogotovo odsek za tulumbe), a ni kočničarsko- skretničarski. Svaka srednja škola u SFRJ ima svoj poseban program, a jedini zajednički predmeti su „marksizam“ i „opštenarodna odbrana i civilna zaštita“.

Reforma školskog sistema u SFRJ nije išla ni glatko ni brzo. Otpori su bili veliki, pogotovo iz konzervativnih akademskih krugova, pa su prilikom uvođenja usmerenog obrazovanja morale da budu zatvorene sve gimnazije u zemlji. To je imalo pozitivan odjek u inostranstvu. Pol Pot, Kije Sampan i Heng Samrin bili su toliko impresionirani da su odmah dali da se Šuvarova „Bijela knjiga“ prevede

na kmerski. Jedino im nije bilo jasno zašto su Jugosloveni zatvorili samo gimnazije, a ne i profesore.

Zahvaljujući Šuvaru, naše škole danas obezbeđuju neuporedivo viši nivo obrazovanja od sličnih škola u Velikoj Britaniji, Francuskoj ili Nemačkoj. A o glupim Amerikanima da i ne govorimo. Oni ne znaju čak ni kada je bila Četvrta neprijateljska ofanziva.

Najbolji među „usmerenjacima“ nastavljaju školovanje na jednom od mnoštva univerziteta širom zemlje. One koji nemaju dovoljno novca za školovanje, stipendira drug Tito. Novac za stipendije poticao je od zajedničke uštedevine koju su on i Jovanka godinama odvajali od usta i stavljali u kasicu na Jovankinoj nahtkasni. Stipendisti Titovog fonda bili su inače poznati po tome što za razliku od normalnih studenata ne studiraju 15 godina, već žure da daju ispite u roku. I što stalno jure nešto što se zove „prosek“.

Ekskurzije

Jugoslovenska deca vole da idu u školu i da uče domaćinstvo, OTO i Krležine drame. A još više vole ekskurzije.

Krajem svake školske godine nastavnička veća vode učenike u posetu nekom drugom mestu u SFRJ kako bi deca upoznala svoju domovinu i više je volela. Adolescente, pune velikih očekivanja i planova kako će da puše cigarete, piju pivo, a možda i da se vataju, ukrcaju u , recimo, Beogradu, i istovare u , recimo, Poreču.

Pošto je put dug, programom je predviđen odmor na mestima posebno zanimljivim za tinejdžere. Takva mesta su masovna stratišta, grobnice i spomenici NOB-a. Ali, to nije

bilo važno – na ekskurzijama je bitno samo ono što se radi kad padne mrak, uz pesmu „Da li znaš da te volim“ Dade Topića, ili, još bolje, „Crni leptir“ YU-grupe. Međutim, omladinci su obavezno morali da slušaju (i pevaju) i jednu naročitu pesmu koja se zvala „Računajte na nas“.

„Računajte na nas“ je najpoznatija pesma tzv. „dvorskog“ pravca u jugoslovenskoj zabavnoj muzici (eng. : „dog pop“), koju podjednako vole sve generacije: pioniri, domaćice i penzioneri. Zato na ekskurzijama učenici tu pesmu pevaju zajedno sa svojim nastavnicima. Pored ekskurzija, pesma se izvodi i na radnim akcijama, kao i u kasarnama JNA, nakon polaganja svečane zakletve.

Tom pesmom autor obaveštava publiku da je „za zakletvu Titu spevao stih“ i to u ime svoje generacije, rođene „pedeset i neke“. Zatim autor tvrdi da, uprkos bojazni da omladinu „nosi pogrešan tok“ (jer ova „sluša ploče i svira rok“), u njoj, tj. omladini, „struji krv partizana“, te da zato ona zna „zašto je tu“. Na kraju autor poručuje drugu Titu, SSNO-u i SSUP-u: „računajte na nas“.

Za izvođenje i slušanje te pesme potrebna je jedna gitara, malo sluha i jak želudac.

Akademici

Jugoslavija ima izuzetno dugu i bogatu akademsku tradiciju. Zato se za jugoslovenske akademike može reći da pripadaju jednom od najstarijih zanata u SFRJ.

Viševjekovna tradicija jugoslovenskih univerziteta kao što su narodni univerzitet „Božidar Adžija“ ili rad-

nički univerzitet "Rade Končar" uticala je ne samo na formiranje intelektualno i moralno snažne društvene elite, već je uticala i na duhovni život naroda u najširem smislu reči.

Jugoslavija danas zauzima ubedljivo prvo mesto u svetu po rezervama naučnih radnika. SFRJ takode drži i svetski rekord po broju akademika i doktora nauka mereno na kvadratni kilometar. Najveća koncentracija naučnih radnika zabeležena je u najstarijim i najuglednijim evropskim univerzitetima kao što su Beograd, Zagreb i Priština. Pošto rađaju ko šljive, broj doktora nauka se jedno vreme opasno približio broju nepismenih. Ali, jugoslovenski doktori nisu samo najmnogobrojniji, već i najoriginalniji: niko drugi na svetu ne brani teze poput „Politička ekonomija od Kejnza do Kardelja“. Inače, najpopularniji jugoslovenski naučnik bio je Milivoj Jugin. Dok mu jednog dana Nil Armstrong nije stao na kurje oko.

U SFRJ je bila veoma razvijena i institucija tzv. „počasnih doktorata“, koji se dodeljuju uglednim naučnim radnicima iz zemlje (dr Nikola Ljubičić, dr Veli Deva), i još uglednijim naučnicima iz sveta (dr Idi Amin „Dada“, dr Muharem „El“ Gadafi). Dodeljivanje počasnih akademskih titula svakom stranom državniku koji poseti Jugoslaviju ušlo je početkom 60-ih u formalni protokol Kabineta predsednika Republike („Kad može da dijeli onaj mali iz Etiopije, majku joj božju i Etiopiji...“).

Do pravog uzleta naučne misli dolazi, međutim, tek sredinom 80-ih, i to pod uticajem fundamentalnih otkrića u oblasti genetike do kojih se došlo u laboratorijama SANU.

A onda je krenulo.

KULTURA I UMETNOST:

Od Krležinih drama do

Meštrovićevih Srba

Književnost: Fric je bio čovek debo...

Na jpoznatiji jugoslovenski pisac je Erih Kestner.

U doba pre nego što su naučnici pronašli Playstation II, njegov roman za decu „Emil i detektivi“ bio je najvredniji deo pionirske imovine.

Likovi poput Emila bili su među Jugoslovenskom decom podjednako popularni kao i Hari Poter među današnjom, a knjige kao „Bijeli očnjak“ ili „Djed Som“ išle su nekad od ruke do ruke kao danas diskovi „Mortal Combat“ i „Pet Cemetery“.

Emil međutim nije bio android niti je bio poznat po nekom posebno okrutnom načinu kojim je ubijao protivnike. Naprotiv, bio je običan dečko, u kratkim crnim hlačama, koji je sa svojim drugarima iz ulice jednom pomogao policiji da uhvati nekog sitnog lopova. U svoje vreme to je bio dovoljan razlog za divljenje, pogotovo što je Emil još imao i mesinganu automobilsku trubu kojom je izdaleka najavljuvao svoj dolazak i kakvu smo želeli da imamo i mi.

Osim te knjige, Nobelov komitet iz naše ulice visoko je cenio „Dječaka konzula“, „Kroz pustinju i prašumu“ i „Decu kapetana Granta“. I naravno, „Dječake Pavlove ulice“.

Posle Kestnera, jugoslovenska deca najviše vole Miroslava Krležu. On je napisao najzbudljiviji deo obavezne školske lektire. Generacije se sećaju da su, pored Krležinih romana od sedam kila, posebno napete bile „Balade Petrice Kerempuha“ koje je ovaj iz nekog razloga napisao na mongolskom jeziku.

Da bi nam približili Krležu, profesori su govorili da je on bio najbolji prijatelj druga Tita i da će zato možda dobiti Nobelovu nagradu. „Predavali“ su Krležu kao naprednog i socijalnog pisca, s čim smo se slagali i sve priznavali, samo da ne širimo temu više nego što je bilo neophodno. Krleža je posle jedno vreme bio u modi zato što je umro, a još posle, zbog otvorenog pisma pukovniku Barutanskom, Krležu su ukinuli i izbacili iz nastave, izdavačkih planova i javnih biblioteka. Zato što je Fric bio čovek debo i sve je znao bog te ...

Ali, ipak nije dobio Nobelovu nagradu. Dali su je Andriću iako se nije družio s Titom.

Likovne umetnosti:

Vilerovi gobleni i Meštrovićevi Srbi.

Ono što su za Afrikance afričke maske, to su za Jugoslovene Vilerovi gobleni. Dakle, likovno blago nacije.

Vilerov goblen simbolizuje praiskonski estetski napor ljudskog roda da ulepša zid u dnevnoj sobi iznad troseda. Taj napor preduzimaju domaćice: prvo se rasprostire šema

(iz Bazara ili Burde) pa se nekoliko sati nepomično studira. Zatim se uzme igla i konac pa se dugo bocka i veze. Posle se nategne na okvir i urami. Ram mora da bude spektakularnog oblika i obavezno pozlaćen, ili tako nešto.

Gobleni sadrže različite prizore – počev od reprodukcija poznatih slika (Gola Maja za spavaću, obučena za dnevnu), do prizora iz svakodnevnog života (Propast Pompeje, Splav Meduza). Poseban pravac u umetnosti goblena predstavljaju deca koja plaču: na nekim goblenima deca plaču sama, a na nekima zajedno. Ima i goblena na kojima ne plaču samo deca nego i odrasli, na primer Ciganke s gitarama i sl. Zato su Vilerovi gobleni jedna prilično tužna stvar.

Osim Vilerovih goblena u SFRJ su veoma traženi i tzv. „naivni“ slikari. Reč je o slikarima koji nemaju neku tehniku, ali imaju dobru volju i jako su marljivi. Oni najčešće slikaju scene iz seoskog života: poljoprivredne radove, domaće životinje... Zato naivno slikarstvo uživa veliku popularnost među našim radnicima na privremenom radu u inostranstvu, ali samo među intelektualcima, od osnovne škole naviše. Posedovanje „naive“ smatralo se za šik, posebno ako kupiš sliku na aukciji u JAT-ovom avionu Beograd-Njujork.

U oblasti vajarstva najbolji je bio Ivan Meštrović, Fidi-ja iz dalmatinske Zagore. U mladosti je Meštrović bio naklonjen telima srpskih junaka, koji su u njegovoj interpretaciji patili kao Mikelandelovi robovi po turskim kupatili-ima. Zato je Meštrović daleko zaslužniji za širenje kosovskog kulta nego Slobodan Milošević, Vasilije Krestić i Kurir Jovica zajedno.

Meštrović je postao poznat po Tutankamonovoj grobnici za izvesne Račiče iz okoline Cavtata, beogradskom „Pobedniku“, te poznom reljefu „Krist i Stepinac“. Monumetalnošću se pak izdvaja Njegošev mauzolej na Lovćenu gde je autor prikazao Petra Čelika kako pušta bradu i drži prst na čelu. Iz toga je Zuba, koji je u sedmom pao iz domaćinstva, a u osmom postao punoletan, zaključio da je taj Čelik bio neki mnogo pametan čovek. A kakve to ima veze s karijatidama, Zuba već nije umeo da objasni.

Muzička baština

Ima mnogo dokaza da su Jugosloveni muzikalan narod. Jedan od njih je Glamočko nijemo. Drugi je Ivo Pogorelić.

Ivo Pogorelić je ponos i dika radnih ljudi i građana Jugoslavije. Kad on nastupa, Sava centar se napuni ko da igra mečka. Publika obožava kako Pogorelić mrda glavom i radi ono s rukama i ustima. Svi su ga voleli, osim Jovana Kolundžije koji je bio ljubomoran, pa ga je jednom s balkona gađao zatvaračem od piva. Ivo Pogorelić je bio najveća muzička zvezda Jugoslavije sve do pojave Lučijana Pavarotija za koga je Bane Bambalić u trenutku oduševljena uzviknuo, „ala peva, jebem ga u usta!“

Osim Pogorelića i Pavarotija narod poštuje „Pepel in kri“ (slo: Blood, Sweat & Tears). Taj ansambl činilo je puno ljudi s mikrofona. Bilo ih je toliko da su se držali jedni za druge da ne popadaju sa scene. Pošto ih je bilo teško prebrojati, a kamoli zapamtiti, u prvi red bi izgurali Miru Ungara, jer je za njega publika negde već bila čula. Njih-

Muzej vaš, ideje naše

Najbolja umetnička dela Jugoslavije izložena su u muzeju „Mimara“ u Zagrebu. Muzej je dobio ime po sinu jednog turskog podanika koji se sredinom 80-ih u Esplanadinoj knjizi gostiju potpisivao pseudonimom „Mimara“. Reč je o likovnom patrioti koji je Zagrebu, Hrvatskoj i Jugoslaviji poklonio najbogatiju kolekciju umetničkih dela ikada viđenu u istoriji civilizacije. Zahvaljujući Mimari izlečili smo svoje provincijalne komplekse i preko noći dobili muzej koji je tukao Prado, Britiš, Ufīci i Luvr zajedno. Rembrante nismo mogli ni da prebrojimo, Matisovih radova imali smo čak i više nego što ih je on sam naslikao, a dobili smo i originalni Zlatni gral u stilu rokoko. Za Mimaru se pričalo da je svojevremeno saradivao s Rusima oko nekih re-versa iz Drezdena i sa Sir Oliverom oko prodaje belog vina onom Poljaku iz Vatikana. Neki kažu da se bavio i filmom ali da mu je Olja Kodar maznula sinopsis za „Istine i laži“ i prodala ga Orsonu Velsu.

va muzika je bila pod jakim uticajem hotel-wave-a i partizanskih pesama.

Nakon prvog uspeha na renomiranom festivalu „Slovenska popevka“, Pepel in kri postavljaju standarde estradnog nastupa i elegancije: žene su imale velike frizure i haljine sa šljokicama, a muškarci su, pored sličnih frizura, nosili i velike „zulufe“. Obavezni scenski rekviziti bile su i zvonaste pantalone, karirani sakoi i široke kravate, dok su košulje obavezno bile „strukirane“. A kragne megalomanske.

Lepo je pevao i Ivo Robić, a među pevačima se još izdvajaju Vice Vukov, Lado Leskovar i Džimi Stanić. Od pevačica tu su Lola Novaković, Zdenka Vučković i Ljupka Dimitrovska. Posebno mesto zauzima Tereza Kesovija jer ima lep glas i „Dubrovački trubaduri“ jer nose hulahopke.

Opera, balet i kozaračko kolo

Jugosloveni veoma vole balet i, još više, operu. Operski pevači i pevačice uživaju veliki ugled i poštovanje u narodu. Mladi Jugosloveni i Jugoslovenke skupljaju postere i fotografije Gertrude Munitić i Radmile Bakočević, međusobno ih razmenjuju i pokazuju jedni drugima.

Što se baleta tiče, u Jugoslaviji se ceni sve, a naročito balerine. Zato u Narodnom pozorištu u Beogradu, s treće galerije levo (rezervisano za srednje škole) možete ponekad čuti uzvike tipa „mac, mac“ i „tu sam“. Oni, međutim, koji ne uspeju da dođu do ulaznice za balet idu da gledaju KUD-ove. To su folklorni ansambli koje država dotira da neguju tradicionalnu muziku i plesove. Oni se jednom godišnje okupljaju u Zagrebu da pevaju i plešu. Posebno vole da igraju „kolo“.

U SFRJ svaki narod ima svoje kolo – kad se u njega „uhvate“, neki se tresu, drugi ćute, treći se oglašavaju visokim glasovima, itd. Postoje kola koja igraju samo žene, ali i kola koja igraju samo muškarci („momačko kolo“), i to tako što se muškarci drže za ruke i grle oko pasa. U nekim slučajevima, plesači vitlaju mačevima i skaču na bubanj, a ima i takvih kola u kojima se ljudi jedni drugima penju na glavu.

Najpoznatije kolo u SFRJ je kozaračko kolo. To je vrsta ritualnog plesa kojim se veliča ratnička pobjeda ili neki drugi značajan uspeh zajednice. Odatle simbolično hvatanje za ruke učesnika u plesu. Kozaračko kolo je i magijski obred u kome se pojedinačna volja podređuje kolektivnoj u sled hipnotičkog ritma plesnih koraka i naročitog načina pevanja: pleseči padaju u trans i oglašavaju se otegnutim zvucima, zabacujući glavu unazad.

Upravo je zahvaljujući ovoj magiji bila ugušena pobuna studenata u Parizu 1968. godine. Naime, odmah nakon De Golovog pisma Univerzitetskoj konferenciji Sorbone, Crveni Deni je izvadio maramicu, viknuo „lele“ i povukao kolo preko Trga Invalida. Odmah su mu se pridružili francuski i nemački studenti, pa je čak jedan Andreas Bader (koji je u to vreme studirao šumarstvo) i sam zabacio glavu i viknuo, „obori!“ Već sutradan studenti su počeli opet da raznose mleko i novine, kao da ništa nije bilo.

Rudi Dučke je na to reagovao polemičkim tekstom u Praxisu pod naslovom „Glamočko nijemo jednog anarho-liberala“, a Veljko Vlahović je udario Miloša Minića štampom po glavi. Tek da se zna ko je gazda.

Jirži Mencl: Vlak bez voznog reda

Najbolji jugoslovenski filmovi prave se u Češkoj. To je zato što u je u glavnom gradu Čehoslovačke postojala tzv. „Pražka škola“, odnosno istureno odeljenje Fakulteta dramskih umetnosti iz Beograda. U toj školi Jugosloveni su učili Čehe kako se prave dobri filmovi bez mnogo para, vrti ono na kameri i pije plzensko pivo.

Šef katedre bio je dr Emir Kusturica, a asistenti juniori Marković i Grlić. Najtalentovaniji studenti Praške škole, poput Jiržija Mencla, proslavili su jugoslovenski film u čitavom svetu. Menclov „Vlak bez voznog reda“ („Ostre sledovane vlaky“) dobio je „Oskara“ kao najbolji strani film u 1968. godini. Međutim, taj isti film nije bio čak ni pozvan na Pulski festival. Zbog takvih nepravdi, mnogi predstavnici Praške škole napustili su zemlju i otišli u inostranstvo. Neki su se tamo odlično snašli, kao npr. Karl Malden i Piter Bogdanovič, dok su drugi, poput Miloša Formana, uvek ostali po strani. Miloš se, recimo, i danas zbuni kad treba da odgovori na pitanje gde se tačno nalazi ta Čehoslavija. Posebno ako ga to pita Šeron Stoun. Ili Kim Besindžer.

Pored Praške škole, Jugosloveni imaju i Crni talas (fra.: „film noire“). Naš najpoznatiji takav film je „Nevinost bez zaštite“, autora Dragoljuba Aleksića. Snimljen je u vreme II svetskog rata i govori o tome kako neki mračan tip kao juri jednu devojkicu, a Aleksić je kao brani. Kasnije su mnogi u tome videli simbol otpora okupatoru. Aleksić je, iako čovek seljak, bio scenarista, režiser i snimatelj, a takođe je i odigrao i sve muške uloge u filmu, jer je vreme bilo ratno, a budžet ograničen. Pošto nije bilo para za stropor, u jednoj sceni su ga mlatnuli pravom daskom po glavi, pa je privremeno izgubio pamćenje. Zato kraj filma nema veze s početkom.

Posledice su međutim ostale, pa je Aleksić posle rata voleo da visi iz aviona. A još posle, neki mu je student maznuo traku iz Kinoteke i snimio film pod istim naslovom. Pošto je student voleo špricer, scene iz starog i novog fil-

ma su se izmešale, na oduševljenje filmskih kritičara koji su ovu tehniku nazvali "tehnika paralelne montaže". Gledaocima je sve to bilo malo dosadno, ali semenke su bile odlične. Zbog slabog interesa publike, takvi filmovi su kasnije deponovani u bunkere. Zato danas niko ne zna ko su bili Mak i Žilnik. Izuzetak je "Kad budem mrtav i beo" Džimija Barke i "Skupljači perja" Emira Kusturice, koji je sredinom šezdesetih osvojio "Zlatnu palmu" na filmskom festivalu u Veneciji.

Glavnu mušku ulogu u tom filmu maestralno je protumačio Bekim Fehmiu. Posebno je dobro odigrao nošenje televizora, kad krene da se kocka a žena za njim viče „vрати televiziju, gelipteru jedan!“. On je posle igrao Leopolda Bluma za RAI Uno i bio najbolji Odisej od Homera do Kjubrika. Još posle, igrao je u više italijanskih filmova o Bad Spenseru i Terens Hilu. Zbog izvrsnog poznavanja italijanskog jezika, uglavnom je igrao gluvoneme revolveraše ili indijanske vodiče koji ne znaju engleski.

Partizanska škola filma

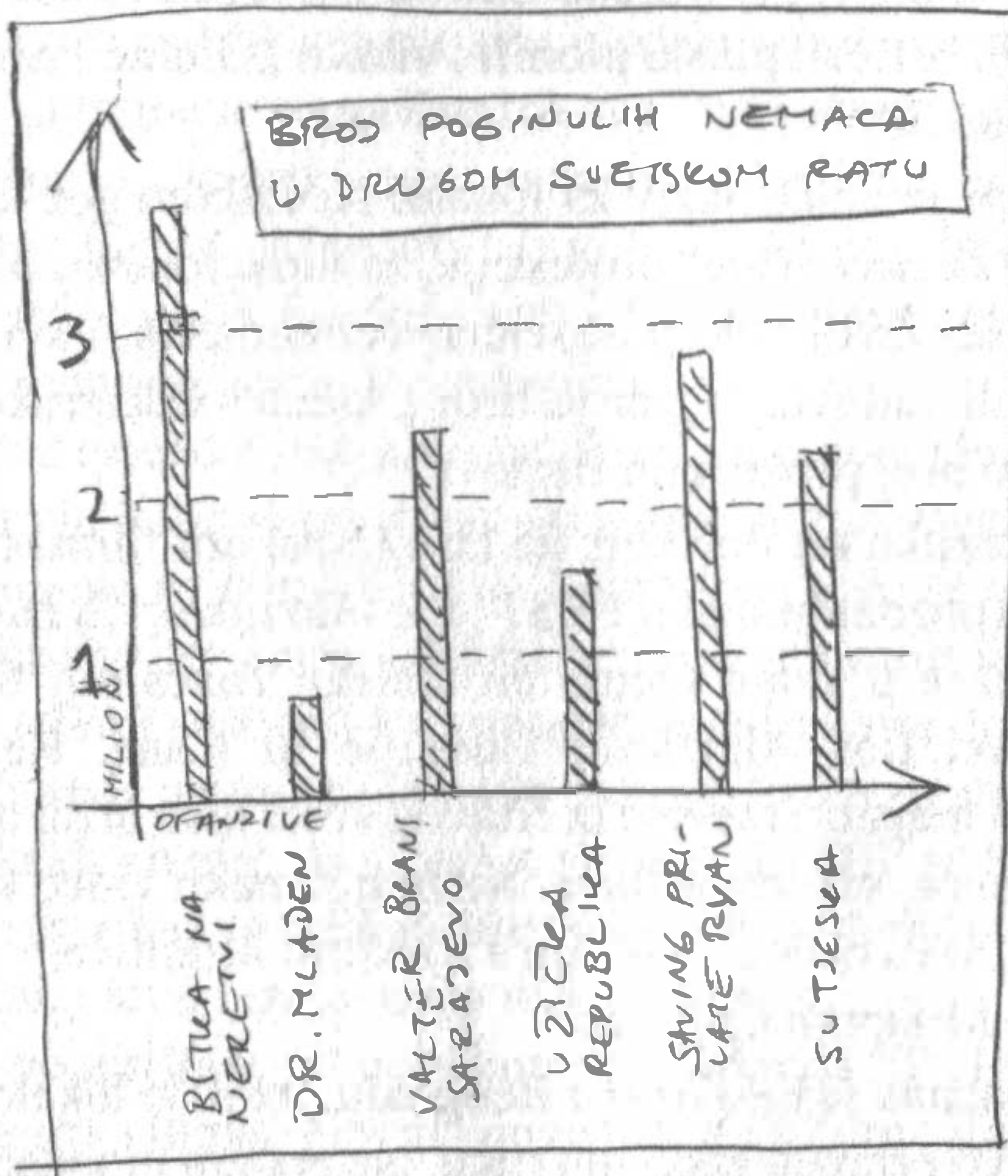
„Bitka na Neretvi“ je najveći jugoslovenski filmski projekt svih vremena. Režiser Veljko Bulajić tim je delom pomerio granice filmskih žanrova, tako što je u realističku naraciju ratne epopeje uveo elemente horora i sci-fi-a.

U svetskim okvirima „Bitka na Neretvi“ smatra se začetnikom tzv. „partizanske“ škole filma. Pored „Neretve“, najpoznatiji predstavnici tog pravca su „Valter brani Sarajevo“ (Hajrudin Krvavac) i „Saving Private Ryan“ (Steven Spielberg).

Nakon premijere „Neretve“ (1969.g.), glavni glumci su za kratko vreme stekli enormnu popularnost, kako u zemlji (Ljubiša Samardžić, Boris Dvornik) tako i u svetu (Jul Briner, Franko Nero).

„Neretva“ je kulturni film. Svi Jugosloveni gledali su ga bar po petnaest puta jer su ih još kao male vodili na specijalne projekcije za učenike osnovnih škola. Pošto deca burno reaguju na masovne scene razaranja i kasapljenja (posebno učenici nižih razreda), učiteljice su ih stalno iz-

nova vodile na utvrđivanje gradiva („Petroviću, opet žmurish!“), tako da se naraštaji i danas dobro sećaju Hardi Kriegera, četnika, ustaša i Handžar-divizije. I bude se noću.

Nagrade i festivali

Najveća filmska nagrada u Jugoslaviji zove se „Arena“. To je kombinacija Zlatne palme, Olimpijske medalje i Nobelove nagrade.

Jednom godišnje u Puli se okupe tzv „filmski radnici“ kako bi se kupali, sunčali i međusobno nagrađivali. Gde god da krenu (npr. Milena Dravić i Dragan Nikolić), ispred njih bi trčali pulski pioniri i vikali: „Glumci! Sire, dolaze glumci!“

Arena je inače naziv za lokalni Koloseum gde se održavaju tzv „zvanične“ projekcije, za funkcionere i njihove drugarice. Žiri je bio poslovično velikodušan, i svi su na kraju bili zadovoljni, jer je broj „Arena“ višestruko premašivao broj prikazanih filmova.

Za razliku od Pulskog, na Beogradskom filmskom festivalu (poznatijem kao FEST) nje bilo nikakvih nagrada. Beograd je u svoje vreme bio daleko značajniji filmski centar od Los Anđelesa, Venecije ili Kana. Režiseri, glumci i majstori rasvete iz čitavog sveta nisu hrlili ovamo zbog novca, već zbog slave. Ne bi li ih neko video kako u foajeu „Sava centra“ ćaska ju s Rankom Munitićem ili, još bolje, s Milanom Čolićem.

Strancima je bilo lepo u Beogradu, jer ih je lokalno stanovništvo primalo raširenih ruku. Ne postoji ni jedan Beogradanin koji lično nije platio vinjak Pekinpou, Kopoli ili

bar Milošu Formanu. Mnogi su vodili Roberta de Nira na burek kod Štajge, ili izvlačili Roberta Mičama ispod stola kod Ive. Ima i onih koji su primili na prenoćište Liv Ulman kad je ova bila na početku karijere i nije imala para ni za samački hotel na Dorćolu („Pa šta ste pričali kad ne znaš ni da bekneš engleski?“ – „A ko kaže da smo uopšte pričali...“).

Pozorište: kazalište

Najbolje pozorište u Jugoslaviji zove se BITEF. To je tipičan primer komunističke represije u oblasti kulture i umetnosti. Pod pretnjama Mire Trailović i Jovana Ćirilova, domaća publika je na silu gledala strane predstave i pratila savremene pozorišne tokove. Tako da mnogi danas znaju šta je „scenski minimalizam“ i odlično se sećaju Ljubimovljevog „Majstora“ (i gole Ruskinje), Brukovog „Sna“ (više golih Engleskinja) i La Maminih „Igračica“ (veoma mnogo golih Amerikanki).

Pored estetske i edukativne, Bitef ima i socijalnu funkciju – to je odlično mesto za sklapanje poznanstva sa studentkinjama iz unutrašnjosti. Zanimljivo je da se na Bitef najčešće išlo bez karte: funkcioneri su imali svoje pozivnice, a studenti su žicali kod onog što cepka karte dok ih ne pusti da sede u prolazu između redova, što se smatralo veoma ekskluzivnim. U svakom slučaju, BITEF su bile pozorišne igre kakve Balkan nije video još od Periklovog doba, a kako stvari stoje, neće više ni da vidi.

Od pozorišta je još popularno i „Radovan III“. Direktor ovog teatra i tumač glavne uloge bio je dr Zoran Radmilo-
vić. On je, kao i svi veliki glumci, patio od treme. Zato je

pre predstave uvek išao u Srpsku kafanu da popije koka-kolu. Međutim, uoči premijere „Radovana“ toliko je bio uzbuđen da je izgubio svesku i potpuno zaboravio svoj tekst. Tako da je morao da ga izmisli.

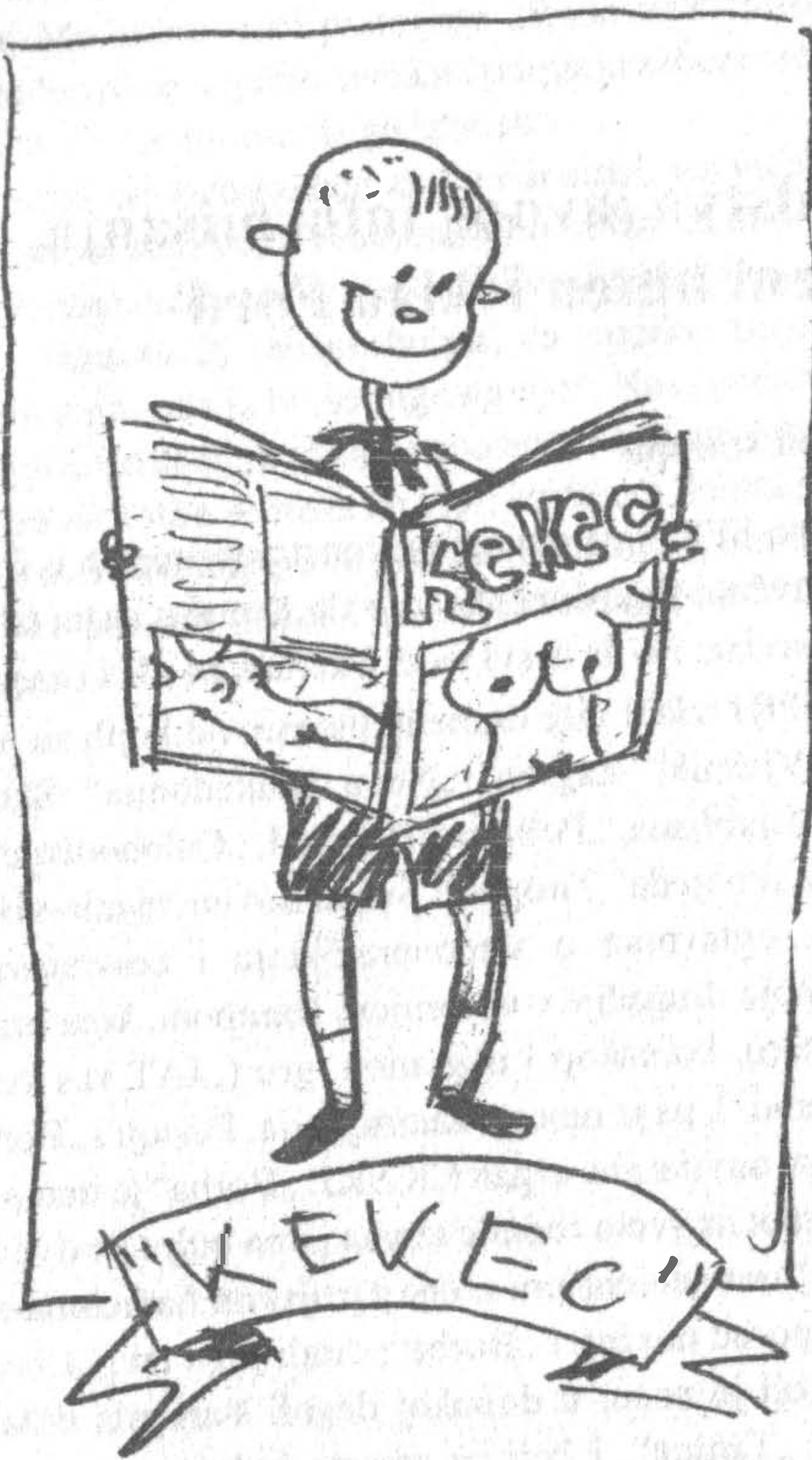
Taj tekst svi Beograđani znaju napamet, jer video-kasetu s Radovanom vuku svuda sa sobom. Oni će kad-tad, u znak posebne naklonosti, predložiti svojim novim prijateljima u Torontu ili Johanesburgu, da zajedno pogledaju „najboljeg glumca iz bivše Jugoslavije“. Novi prijatelji će naivno prihvatiti taj predlog i naredna tri sata provesti pred ekranom na kome se ništa ne vidi, slušajući domaćina kako im u uvo više integralni prevod predstave („Stanislav, I fuck your peasant father“, „who shit out of hole?“). I urla od smeha.

Sredstva javnog informisanja, crveni bilten i Alan Ford

Dnevna štampa

Pošto SFRJ ima najviši procenat nepismenih u Evropi, Jugosloveni i Jugoslovenke vole da se prave važni tako što čitaju novine, i to da ih svi vide: u kafani, na ulici i na poslu.

U SFRJ izlazi više dnevnih listova, od kojih su najvažniji „Vjesnik“ Zagreb, „Nova Makedonija“ Skoplje, „Delo“ Ljubljana, „Politika“ Beograd, „Oslobođenje“ Sarajevo i „Pobjeda“ Titograd. Sve te novine manje-više pišu isto, uglavnom o samoupravljanju i nesvrstavanju. Stvari stoje drugačije s večernjom štampom, koja ima crnu hroniku, horoskop i nagradnu igru („JAT vas vodi u Lenjingrad“), pa je mnogo zanimljivija. Postoji i „Borba“, ali to nisu novine već organ CK SKJ. „Borba“ je imala najveći format na svetu (odatle izreka „ima bulju ko dva lista žBorbe“) namenjena pre svega partijskim funkcionerima. Oni su, pored novina i „Borbe“, čitali još i tzv. „Crveni“ bilten, koji je noću, u dubokoj ilegali štampala državna agencija „Tanjug“, i koji su umesto kolportera raznosili Prle i Tihi („Stoj! Ko ide?“ -- „Pulicer.“) O čemu je Crveni

bilten pisao – ne zna se, jer su funkcioneri imali obavezu da ga izgužvaju i pojedu odmah posle čitanja.

Kasnije, s razvojem demokratije i ukidanjem jednopartijske diktature novine su počele da pišu šta hoće. Ali samo o drugima, i to pod uslovom da je uvredljivo. Krajem 80-ih, zahvaljujući visokim profesionalnim i moralnim standardima novinarstvo doživljava renesansu, a novinarski poziv postaje sinonim za poštenje, hrabrost i ljudsko dostojanstvo. Ostatak priče znamo.

Od Kekeca do Čika

Jugoslovenska deca najviše vole da čitaju časopis „Čik“ (slo.: „Vroći kaj“), a kad krenu u školu, i „Zum reporter“. Ti listovi su puni lepih fotografija, koje su mnogo zanimljivije od onih u „Veseloj svesci“ ili „Kekecu“.

Pored „Čika“ deca u Jugoslaviji rado čitaju i stripove. Stripovi imaju veliki obrazovni značaj jer obogaćuju i proširuju dečji rečnik: „k vragu“ (Narednik Ironside), „sto mu gromova“ (Teks Viler), „grom i pakao“ (Kapetan Mark i Žalosna Sova). Mnoga su deca čitajući stripove naučila i prve strane reči, npr. „karamba“ (Zagor i Čiko), pa i čitave strane jezike: „kregah“, „numa“, „bundalo“ (Tarzan). Osim obrazovne, stripovi imaju i vaspitnu ulogu: Pauk (zbog morala da zlo uvek pobeđuje), Čelična Pandža (zbog onog klinca iz Sarajeva koji je pokušao to isto sa štekerom) i Uraela (zbog velikih sisa).

Posebno mesto, zbog uticaja na mlade naraštaje, zauzima „Vjesnikovo“ izdanje stripa „Alan Ford“ autora Bunker-Magnusa. Čitanje i – što je još važnije – citiranje

(„Halo Bing, kako brat? Još je u zatvoru?“) postaje dokaz pubertetske erudicije i duhovitosti. Mnogi još i danas pamte didaktičke sentence tipa „bolje cijeloga života biti milijunaš nego tjedan dana siromah“ ili „gladujemo, jer nemamo što jesti“, ili „ako kaniš pobijediti, ne smiješ izgubiti“, koje su na kraju postale stvar generacijskog prepoznavanja. U smislu prepoznavanja značajan je bio i domaći strip „Nikad robom „(„Mirko, pazi metak...“) s obeležjima klasične književnosti: niko ga nije čitao, a svi ga citiraju. Manja deca vole i „Zabavnik“, koji međutim ne čitaju, nego gutaju. „Zabavnik“ se kupuje petkom, u trafici iza ćoska, po ceni od 50 para, al' još je bolje kad se probudiš, a „Zabavnik“ pored kreveta.

Moć medija ili kako je Janša postao zvezda

Nakon stripova, omladinci su spremni da pređu na ozbiljnije stvari, kao što je zagrebački „Start“. To je bio odličan časopis nastao iz glupe ideje o samoupravnom „Plejboju“. Jedina dobra stvar koju je „Start“ preuzeo od „Plejboja“ bila je „duplerica“ u sredini. Pored lepih duplerica, u „Startu“ je bilo i dobrih tekstova, zbog čega su ga čitaoci držali kod kuće uvek na vrhu drugih časopisa (da se vidi). Osim ako slučajno nema neki primerak „Rolingstona“ od prošle godine.

Krajem osamdesetih na velika vrata ulazi glasilo Saveza socijalističke omladine Slovenije pod originalnim i neobičnim naslovom „Mladina“. To je bio prvi list u SFRJ koji se zabavao na račun štafete, pudlica i dijamantskog prstena. Zato su je jedno vreme čitali svi jugoslovenski omladin-

ci koji drže do sebe – uključujući tu i one koji su na slovenačkom jedino znali da kažu “Olimpija – Ljubljana”.

To je, međutim, ozibljno išlo na živce Generalštabu JNA, posebno zbog toga što je „Mladina“ reklamirala „Thomy“ majonez u vreme srpskog embarga na slovenačku robu. Kada je „Mladina“ još naivno pokrenula nagradnu igru pod naslovom „Šta znači skraćenica KOS?“, Adžić se zateturio s rukom na srcu, a Kadijević lupio šakom o sto i rekao Mamuli da prenese onom Brovetu da je bilo dosta sranja i da hapsi Kučana.

Brovet se jako zbunio pa je umesto Kučana slučajno uhapsio nekog zastavnika. A kad je video šta je uradio, tek onda se spetljao i uhapsio još trojicu slučajnih prolaznika, uključujući tu i izvesnog Janeza Janšu. Tako da je ovaj preko noći postao zvezda.

JRT: Jugoslavi dizjem puan

Svaka republika i pokrajina u SFRJ, pored sopstvene čeličane, petrohemijske i akademije nauka, ima i svoju sopstvenu televiziju. Republičke i pokrajinske televizije zajedno čine jedinstven televizijski prostor koji se zove JRT.

Najpopularnija emisija na JRT je Pesma Evrovizije. Tu emisiju vodila je Helga Vlahović. Gđa Helga je izmislila tzv. „autorsko“ vođenje festivalskih programa. Zahvaljujući njenoj umešnosti, publika bi i Dragu Diklića doživela kao Toma Džonsa, a Ljupku Dimitrovsku kao Ritu Pavone. Stipica Kalogjera se zahvaljujući elokventnosti gđe Helge, pretvarao u Herberta fon Karajana, a njegov brat Nikica u Zubina Mehtu (jer Herbert nije imao brata). Čak

je i Oliver Mlakar u društvu gđe Helge bio lep ko Mića Orlović, a pučki festivalski auditorijum delovalo je čisto i pristojno.

Gđa Helga je inače govorila više stranih jezika i to „tečno“. Ta njena neobična veština posebno je došla do izražaja kod Pjesme Eurovizije u Zagrebu zbog suverenog načina na koji je izgovarala „Peipa troa puan“ i „Nizerlans sri poinc“. Gledateljstvo je bilo bez daha, jer je više jezika od gđe Helge govorio samo predsednik Dmovšek.

Pored gđe Helge, narod voli da gleda i Kviska. Sama reč „kvisko“ potiče od imenice ženskog roda „Kviskote-ka“, što je bio naziv za kviz serijal RTZ u periodu 1978-1986. Kao zbirna imenica muškog roda, „kvisko“ označava predmet specifičnog oblika, najčešće načinjen od drveta u vidu stonog ukrasa. Izgledom asocira na štetne insekte i Olivera Mlakara. Istorija beleži i „kviska“ u obliku betonskog spomenika, monumentalne tapiserije i priveska za ključeve. Upotrebna vrednost „kviska“ sastoji se u „ulaganju“ bodova osvojenih tokom kviza. Ali, pored utilitarne, „kvisko“ ima i estetsku vrednost: znatno je povećao ukupnu količinu lepote na prostorima SFRJ. Po lepoti je imao pandan jedino u Vučku i Ljubiši Ristiću.

Svakodnevnica: gde i zašto žive Jugosloveni

Jugosloveni žive bolje nego što su zaslužili. Životni standard u SFRJ neuporedivo je viši od životnog standarda u drugim zemljama Istočne Evrope. Zato Jugosloveni na svoju siromašniju braću gledaju s visine. A i zato što žive u visokim stambenim zgradama poznatim kao „soliteri“.

Arhitektura solitera insipirirana je Korbizjeom i štednjom građevinskog materijala. Zato se stanovi u soliterima ne sastoje od čitavih soba, već od njihovih polovina. Samo u Jugoslaviji mogu se naći jednoiposobni i dvoiposobni stanovi. Ipak, glavna prostorija u soliteru je „ulaz“ ili „haustor“. To je mesto gde deca divljaju kad napolju pada kiša, tj. dok im ne izađe onaj ludak iz prizemlja s gvozdenom šipkom.

Nakon što obezbedi jednoiposoban stan u soliteru, prosečan Jugosloven kreće u potragu za dva žiranta. Reč je o ljudima uz čiju pomoć se dobija veoma povoljan kredit za nabavku nameštaja. Najbolji nameštaj u SFRJ proizvodi Slovenijales. Početkom 70-ih Slovenijales je postao sinonim za udoban život i potrošačko blagostanje u vidu garnitura „Klasik“, „Rondo“ i „Mojca“, zatim bračnih kreveta s

ugrađenim radiom „El Nis“, te nečega što se zvalo „regal“ – a što je bila neobično smela kombinacija šupe i izložbenog prostora. Centralno mesto u regalu bilo je predviđeno za tv (sa „šustiklom“ i antenom) i „bar“ (s ogledalom da izgleda raskošnije), dok su police s knjigama bile smeštene visoko gore da se teže dohvate. U regalu je bilo mesta i za druge estetske momente (zlatna gondola i bik s banderiljama), a sve se to lepo slagalo s lusterima u obliku narandžaste lopte za plažu, snabdevene nekim naročitim mehanizmom, pomoću kojega može da se spusti do poda.

Slovenijales je bio prvi domaći proizvođač koji je izbacio na tržište besne i ekskluzivne sobne „šankove“ s barskim stolicama, kao i baštenski „trosed“ na ljuljanje. Nakon što stekne sve te blagodeti, domaćem potrošaču je još jedino preostajalo da obriše prašinu s plastičnog voća. I, naravno, da zakači leptira za zavesu.

Zamrzivač i nestašice

Jugosloveni puno jedu, zato što im rođaci sa sela šalju puno hrane. Ono što dobiju sa sela, Jugosloveni odlažu u kućne mrtvačnice, poznate pod nazivom „zamrzivači“. U pripremi i odlaganju hrane u zamrzivač učestvuju čitave porodice. S isukanim noževima i sjajem u očima, oni prilaze golom kuhinjskom stolu na kome leži „polutka“ (svinja s jednim uvetom i dve noge) kako bi obavili radnju poznatu pod stručnim nazivom „francuska obrada“. Tom prilikom, starija deca pomažu odraslima da bodu i seku, a mlada da pakuju. Svako parče mesa pažljivo se sprema u plastičnu vrećicu zajedno s ceduljom: „vrat“, „krmenadle“

ili „but“. Meso za rođake koji nemaju zamrzivač obeležava se posebno („za Milku“, „za baku“). Inače, natpisi se dele na opšte („meso“), posebne („meso za supu“) i jezive („bakino meso za supu“). Bilo je pored mesa i drugih stvari u zamrzivaču, npr. boranija, ali to niko nije voleo. Ono što ne dobiju sa sela, Jugosloveni kupuju u samoposluga-ma. Samoposluga je mesto gde Jugosloveni s ponosom pokazuju u šta su sprcali strane kredite. Ta reč inače predstavlja slobodan prevod američkog termina „supermarket“.

Pošto je narod slabo znao engleski, nije bio siguran da li je pravilnije reći „samoposluga“ ili „samousluga“, te je govorio „posluga“, pa čak i „usluga“. Kako bilo, samoposluge su postale simbol napretka i blagostanja, mesto gde se nabavljaju stvari koje nisu u direktnoj funkciji opstan-ka. U pojedinim periodima, međutim, samoposluge nisu bile tako dobro snabdevene. Tada se govorilo o „nestašicama“. Protiv nestašica se najviše borila Milka Planinc, a kad je bilo gusto onda i Veselin Đuranović. Oni su bili veliki ekonomisti, pa su 1982. godine podelili Nobelovu nagradu za „Polazne osnove dugoročnog programa ekonomske stabilizacije“.

Aparati za domaćinstvo: pretis-lonac i kaljava peć

Jugoslovenke su odlične domaćice. Početkom 60-ih, s rastom životnog standarda, negde između „poluautomatskih“ mašina za pranje veša (s valjkom za ceđenje) i televizora „philips“ (od poliranog drveta), pojavilo se čudo tehnike pod nazivom „pretis-lonac“. Naziv dolazi od imenice „pretisak“, jer se hrana kuva pod visokom kompresi-

jom vodene pare. Pretis-lonci su bili veoma praktični, jer su višesatno „krčkanje“ pasulja ili kupusa sa suvim mesom, sveli na razumnih dvadesetak minuta. Pored toga, bili su elegantni i izrađeni od nerđajućeg čelika, koji su domaćice ponosno nazivale „rosfraj“. Ti lonci bili su snabdeveni specijalnim mehanizmom za hermetičko zatvaranje i hromiranim ventilom na poklopcu. Kao i sva nova naučno-tehnička otkrića, poput gasnih turbina i nuklearnih elektrana, i pretis-lonci su u početku izazivali podozrenje, pa čak i strah. Priče o tome kako znaju da eksplodiraju širile su se u pola glasa, i nije bilo ulice u kojoj bar jedna „komšinicica“ nije odletela u vazduh, ostala bez deteta ili makar bez ruke. Pa ipak, domaćice su i dalje hrabro kuvale ručak u svojim novim loncima. Osluškujući iza vrata je l' šišti.

Ono što je bio pretis-lonac za obične šerpe, to je bila „Kreka-Veso“ za obične peći. U stara vremena, Jugosloveni su se grejali pomoću „kaljavih peći“ na ugalj koji su odrasli donosili u limenoj kanti iz podruma. Pošto se od uglja prljaju ruke, peć se zove „kaljava“, a ne „Kaljeva“, kako neki pogrešno govore. Kaljava peć bila je u širokoj upotrebi sve do pronalaska nafte u plastičnim „kanisterima“, takode u podrumu. Nakon toga se pojavila „naftarica“, pomenuta „Kreka-Veso“. U njen rezervoar trebalo je ubaciti i jednu ping-pong lopticu: kad se loptica ne vidi, znači da treba dodati još nafte.

A bilo je i kućnih aparata za decu. Recimo, korito. Korita su tradicionalno izrađivana od lima, a u luksuznijim varijantama i od tzv. „pocinkovanog“ lima svetlosive boje. Korita služe za kupanje, na taj način što se prvo ubaci dve šerpe kipuće vode sa šporeta, zatim šerpa hladne vode

iz slavine i na kraju dete, koje se provuče kroz vodu, nasa-
punja „bebi-sapunom“, opet provuče i ostavi sa strane da
se isplače i osuši. Kasnije su limena korita bila zamenjena
plastičnim „kadicama“ ružičaste (za devojčice) i svetlo-
plave boje (za dečake). A sapuni su bili zemenjeni „kosili“
penom za kupanje, koja ne štira oči, pa deca manje urlaju
dok ih kupaš.

Odmor, zabava i rekreacija

Jugosloveni vole da se odmaraju. Najopušteniji su su-
botom, nedeljom i radnim danima.

Dok su mali, Jugosloveni vole da idu u cirkus. Najbolji
je „Internacionalni cirkus Adria“. Zbog aviona s lecima. I
zato što su članovi trupe bili iz cele Jugoslavije: „Neustra-
šivi krotitelj lavova iz Nevade, Džoni Braun“ ili „Bili Ha-
zard i Ledi Džejn – bengalske vatre na trapezu“. A bio je i
jedan mađioničar iz Bagdada poznat pod imenom „Princ
Faruk“. Tih godina je uopšte vladala moda stranih imena,
a jedan od retkih koji se ovome odupro, bio je Miro Uje-
vić, šampion sveta u „kečezkečkenu“. On je uvek bio pri-
stojan, pozdravljao je publiku i smešio se deci. Njegovi
protivnici iz Amerike i Argentine bili su pak namršteni i
pokvareni, napadali su ga s leđa, čupali mu kosu i gurali
prste u oči. Ali, Miro bi ih na kraju uvek pobedio. On je
inače živeo na beogradskom Tašmajdanu i dnevno jeo 80
ćevapa, pa smo ga se malo i plašili.

Pored cirkusa i kečezkečkena, deca vole da se odmara-
ju i uz klik-klak. To je edukativna igračka koja se sastoji
od dve plastične loptice spojene kanapom. Tim lopticama

treba vrlo žustro mlatiti kako bi se izazvala što veća buka. Svrha igre je da odrasli popizde i zato se najbolji rezultati postižu pre 7 ujutro (nedeljom) i između 3 i 5 popodne (radnim danom). Pored veštine i koncentracije to zahteva i veliku hrabrost.

Čvrge

Osim lupanjem u klik-klak, mali Jugosloveni zabavljaju se i tako što se lupaju međusobno, i to u glavu. Generacije Jugoslovena provele su dobar deo detinjstva primajući i deleći „čvrge“, tj. serije veoma kratkih, veoma jakih i veoma bolnih udaraca u glavu. Čvrge su se razmenjivale zbog šišanja, za opkladu ili onako, iz sadizma.

Mnogi se i danas sećaju Mileta Konja iz sedmog tri i njegovih nesrazmerno razvijenih šaka. Mile je svoju veštinu usavršavao na školskim odmorima, koristeći pri tom manju decu, ali s krupnijim glavama, koju mu je lovio Pera iz šestog dva. Malo dete bi se otimalo i vikalo, ali bi trenutno klonulo čim mu Mile stručno plasira jednu od svojih „migrenuša“. Inače, najsurovija vrsta čvrge je bila tzv „macola“ (lupa se srednjim prstom direktno u teme), a u verziji Mileta Konja prvo izaziva euforične halucinacije a zatim trajnu amneziju. Neka deca bi nakon takve čvrge počela neobično da se ponašaju i da se igraju čudnih igara. Jedna od takvih je poznata pod nazivom „varjačkinje – barjačkinje“. Igra se sastoji u tome da neka deca pevaju „i okolo salata, i okolo salata...“ dok im druga ne kažu „...ne veliki zbor!“ Zatim se deca poklone jedna drugima („poklanjam se na tebe, poklanjam se na tebe...“) i onda izabe-

ru jedno među njima („...a tebe uzimam“) koje se zbog toga jako veseli i onda se svi smire.

Druga deca bi, nakon primljene čvrge, počela da izmišljaju svakave brojalice i pesmice, poput „ema-esasa-esasa-pipi-ja“ i „pif-paf-puf-amerika-buf“.

Inače, prvu katalogizaciju dečjih igara u SFRJ uradio je još Brojgel Stariji („Dečje igre“, Kunsthist.M., Wien): gomila razdragane dečurlije juri tamo-amo po platnu ne primećujući da se gore već uveliko skupljaju neki jako zajebani oblaci.

Dečje pesmice

Puno je lepih dečjih pesmica u Jugoslaviji, a među najlepšima je „Anđelka“:

„Na kamen sela Anđelka, Anđelka,
I poče gorko plakati, plakati,
I njoj dolazi momak mlad, momak mlad:
- I zašto plačeš, An-del-ka?

- A kako ne bih plakala, plakala,
Kad sutra moram umreti, umreti,
U crnoj zemlji truliti, truliti
U crnoj zemlji tru-li-ti...“

Jugoslovenski praznici

Dan republike: praznik koji niko nije slavio

Nacionalni praznik SFRJ zove se Dan republike.

U početku je za Dan republike puštana vojna parada u Beogradu, ali kasnije se od toga odustalo zbog skupoće. Uštedene pare investirane su u tzv. „spajanje praznika“. „Spajanje“ se vrši ako Dan republike pada npr. u utorak, pa se onda ponedjeljak proglasi za neradni dan. Ako bi pak Dan republike pao u sredu, onda bi i ponedjeljak i utorak bili neradni, a isto tako i četvrtak i petak.

Pošto običan svet taj praznik nije slavio, jer su svi oduvek bili protiv komunista, samo nisu smeli da kažu, tog dana se za ručak nije spremalo ništa posebno, već samo ono što se slučajno zatekne u kući: pihtije, podvarak, sarma i pečeno prase.

Odnekud bi se, takođe potpuno slučajno, pojavili i rođaci i prijatelji s domaćom iz Užica i demižonima iz Dalmacije, tako da je posle Dana republike sledila sezona vađenja fleka. Dan republike je zato prirodno prelazio u bolovanje do novogodišnjih praznika.

I tako do Prvog maja.

Prvomajski uranak

Jugosloveni ukazuju poštovanje raznim natprirodnim bićima, pa tako i industrijskim radnicima. To kulminira tokom praznika zvanog „Prvi maj“.

Pošto su komunisti, kao što smo rekli, zabranili religiju i spalili sve sakralne objekte, taj praznik se slavio na otvorenom prostoru, livadama i izletištima van grada. U cik zore 1. maja drugarice bi pripremile košare s lakom užitkom u vidu kuvanih jaja, kiflica i gibanice, a drugovi bi na samom „terenu“ za svaki slučaj „okrenuli“ i ražanj s jagnjetom, prasetom ili volom, u zavisnosti od brojčanog stanja sindikalne podružnice.

Dok su učesnici proslave bili još trezni, dakle u ranim prepodnevnim satima, bili bi održani pozdravni govori („...sa ovoga ovde mesta poručujemo drugu Titu i drugarici Jovanki...“). Nakon toga bi nastupala kulturno-umetnička društva sa spletom narodnih igara iz svih delova Jugoslavije. Posle bi se prešlo na jelo i piće.

Na kraju bi mladi muškarci i žene počeli da se jure po žbunju, i to bi bilo to.

Osmi mart

Među sindikalnim praznicima posebno mesto zauzima Osmi mart, neobično popularan u Istočnoj Evropi pre pada Berlinskog zida.

To je praznik kome su se najviše radovali i u kome su najviše uživali muškarci. Proslavlja se po pravilu u kancelurijama i društvenim prostorijama preduzeća i OOUR-a.

Muškarci bi s vrata povikali „srećan praznik“, i redom ljubili sve koleginice, a zatim bi se odnegde pojavilo poslužnje, najčešće čevapčići „na čačkalicu“, vinjak, pivo i sitni kolačići, tzv. „minjoni“.

U vreme surove komunističke diktature 70-ih godina XX veka, „kolektivi“ su povodom Dana žena za svoje drugarice organizovali šoping-putovanja u inostranstvo. Veće radne organizacije (Geneks, Ina, Energoinvest) slale su ih u Rim, Pariz ili London avionom, a manje i siromašnije u Trst i Budimpeštu autobusom.

Osmi mart je kasnije ukinut s obrazloženjem da je sexistički i da vređa žene, pa su muškarci predložili da se preimenuje u Dan muškaraca, što je Savezna skupština Jugoslavije odbila većinom ženskih glasova.

Slet za Dan mladosti

Reč „slet“ imenica je muškog roda izvedena iz glagola „sleteti“, tj. spustiti se na zemlju s neba i označava centralnu proslavu rođendana predsednika SFR Jugoslavije maršala Josipa Broza Tita.

Slet se održava svakog 25. maja na fudbalskom stadionu „Crvena zvezda“ u Beogradu i predstavlja skup mistično-svetovnog tipa, uz učešće omladinaca, pionira i estradnih umetnika iz čitave zemlje.

Koreografija Sleta je eklektička, po uzoru na sokolske sletove u Pragu, filmove Leni Rifenštal i vindzorske parade u čast Kraljice Majke. Veoma je zastupljena arhetipsko-mitološka simbolika plodnosti i obnavljanja života na prelazu proleća u leto.

Ponovno rađanje inicirano je spektakularnim unošenjem falusoidne palice („štafeta mladosti“) na stadion i uručivanjem iste u ruke predsednika Republike, na veliku radost svih prisutnih, a naročito Azema Vlasija. Tada dolazi do ekstaze, a bogami i katarze, u vidu velikog vatrometa.

Repriza Nove godine

Jedan od najneobičnijih praznika u Jugoslaviji, pa i u svetu, je Repriza Nove godine. Obeležava se u noći između prvog i drugog januara i simboliše vraćanje zemaljske kugle unazad za jedan dan.

Nakon što prvog januara ujutro šefovi sala po kafanama i hotelima prebroje preostale čaše, stolice i preživelo osoblje, i ustanove da može još, iste večeri se organizuje „repriza“ dočeka Nove godine.

Najbolje „reprize“ bile su u beogradskom „Klubu novinara“, jer su gosti dolazili već gotovi s matinea u „Srpskoj kafani“. Taj matine bio je rezervisan samo za poznate ličnosti i smatrao se veoma prestižnim društveno-ugostiteljskim događajem, zato što bi tom prilikom, umesto pravih kelnera, goste posluživali mamurni glumci i još mamurnije glumice iz susednog Ateljea 212.

Na „reprizama Nove godine“ ljudi su radili isto ono što i dan ranije, a smisao je bio u tome da se dokaže sebi i svima ostalima, a naročito Juliju Cezaru i sv. Grigoriju, da je sve u životu relativno, pa i računanje vremena. Taj praznik se u meteorološkom pogledu vezuje za pokušaj da se lepo vreme makar malo zadrži, ako već ne može da se zaustavi.

Prema nekim autorima, „reprize“ su priređivane iz manje pretencioznih razloga, kao što je npr. mlaćenje para.

Venčanje: ambasador ćebe za buduće bebe

Pored državnih, Jugosloveni slave i privatne praznike. Jedan od takvih je svadba. U životu jugoslovenskih „mla-

denaca” to je velika stvar, i zato ako vas Jugosloveni pozovu na venčanje, morate se odazvati, jer biste im u protivnom naneli tešku uvredu. Još je gore ako vam predlože da budete kum (svedok), a vi to odbijete. U nekim delovima SFRJ odbijanje kumstva direktno vodi krvnoj osveti do trećeg stepena srodstva (tzv. “zatiranje semena”), a to treba izbegavati.

Kao gost na venčanju, morate da ponesete prikladan poklon. Najbolje je da kupite cebe marke „ambasador“. To je veoma lep poklon koji će mladence sigurno obradovati, jer će im i ostali gosti najverovatnije doneti to isto.

Ako se svadba na koju ste pozvani odigrava u istočnom delu zemlje, tamo će svakako biti jedna osoba s mikrofonom koji nabraja ko je šta kupio i koliko je to koštalo. Kad na red dode vaš poklon, osoba će viknuti, „ambasador cebe za buduće bebe!“, na šta će u šatoru nastati „podvriskivanje“ i gadanje muzike pivskim flašama. To poslednje pouzdan je znak da zvanice odbravaju vaš izbor poklona.

Pored toga što su topla, ambasador cebad su i lepa. Zato se na otmenijim svadbama ta cebad prebacuju preko haube automobila (po mogućnosti belog „mercedesa“) i zatim se trubi na prolaznike. Ako nema cebeta, može da se upotrebi i peškir, mada je peškir lepši ako se prebaci preko ramena. Budite, međutim, oprezni, jer to na svadbi sme da radi samo jedan čovek koji se zove „stari svat“.

Pored „ambasadora“ bila je populama i marka „vuteks“ iz Vukovara kao i „varteks“ iz Varaždina, ali ovo nisu bila cebad, već deke, pošto su ih pravili Hrvati.

Rodendani: o knjigama i ruskoj salati

Jugosloveni vas nikada neće pozvati na rođendan jer se, kako kažu „na rođendan ne zove“. Podrazumeva se da ćete se sami raspitati.

Najbolje je da slavljeniku na poklon ponesete knjigu. U SFRJ knjige inače služe za rođendan, regal i čitanje. Kupuju se na komad i na sabrana dela, obično na poslu od akvizitera i to na rate s popustom. Najbolje knjige su nove, od kobajagi kože sa zlatnim slovima, mada Jugosloveni vole i one s papirnim omotom, naročito sabrana dela Hermana Hesea, jer se na svakom video po deo glave, pa kad se tomovi slože po redu, vidiš kolko je Herman bio lep čovek.

Jugosloveni vole i enciklopedije: medicinska se lepo slaže uz jelovinu, a JLZ uz orahovinu. U SFRJ se puno drži do tzv. kućnih „biblioteka“ a bon-ton nalaže da kad ođete nekome u goste obavezno kažete, „ala vi imate puno knjiga, svaka vam čast“. Domaćin će tada najverovatnije uzvratiti sa, „ne znam više kud ću s njima, nego mi da nazdravimo“, posle čega treba reći, „ma i ja ti imam šleper knjiga kod kuće, već mi tri police pukle“, ili, „ma imam ti i ja toga ko govana“.

Najlepši rođendani u Jugoslaviji su tzv. „dečji rođendani“. Za tu priliku pripremaju se specijalna jela koja deca najviše vole, na primer kiseli kupus s ljutom alevom paprikom („da vidiš što ide uz rakiju“). Glavno jelo je ruska salata, koja se služi u činijama veličine lavora za veš.

Dečji rođendan se inače slavi tako što na jednom kraju sobe sede muškarci, piju, puše i pričaju, dok na drugom kraju sede žene i takođe piju, puše i pričaju.

Deca za to vreme puze i plaču jer im je odavno prošlo vreme za spavanje.

Sport, fiskultura i šah

Kako su fudbaleri rekli „ne“

Jugoslavija je organizovala veliki broj međunarodnih takmičenja i sportskih događaja. Najznačajniji takav događaj bila je fudbalska utakmica Jugoslavija – SSSR. Tu utakmicu je u Tampereu 1952. godine odigrao „Olimpijski tim“ u sastavu Beara – Stanković – Crnković – Čajkovski – Horvat – Boškov – Ognjanov – Mitić – Vukas – Bobek – Zebec. Naš tim se na Olimpijskim igrama dva puta sastao s reprezentacijom SSSR i to u jeku sukoba s Kominformom. U prvoj utakmici Jugoslavija je vodila 5:1 petnaest minuta pre kraja, a onda su Rusi izjednačili na 5:5. U drugoj smo pobedili sa 3: 1. Radio prenos tih utakmica (TV još nije postojala) slušala je cela zemlja. Đaci nisu išli u škole, vojnici su imali čas političke nastave, a preduzeća su radila skraćeno. Titov telegram podrške pročitao je igračima u svlačionici pre druge utakmice umesto dopinga. Posle utakmice naši su dočekani kao heroji, a njihova imena su ušla u obavezno školsko gradivo, i svako je morao da ih nauči napamet. Što se Rusa tiče, voz sa fudbalerima se u Moskvi zaustavio samo na kratko i odmah produžio u Sibir.

Olimpijske igre i kranjski čevapi

Posle Tamperea u istoriji Jugoslavije nije se dešavalo ništa značajno, sve do zimskih Olimpijskih igara, održanih 1984. godine u glavnom gradu SR Slovenije, Sarajevu.

Medalje su tada osvojili Bojan Križaj u grudvanju, Jure Franko u sankanju i Rok Petrović u pravljenju sneška belića. Ipak, najuspešniji jugoslovenski sportista bio je Inge-
mar Stenmark. Specijalnost mu je bila skidanje skija. Na to smo bili veoma ponosni jer je zahvaljujući eleganciji i brzini kojom je nakon spusta skidao i pokazivao skije pred kamerom, naša fabrika „Elan“ stekla svetsku slavu, a i mi zajedno s njom. Oni iz Atomica i Rossignola mogli su samo da nam pljunu pod prozor.

ZOI su bile uspešne i sa finansijske strane, jer je dinar tada prvi put postao konvertibilan, a kurs američkog dolara je bio vezan za kranjski čevap. Do toga je došlo tako što je poznati američki glumac Kirk Douglas izveo društvo u Baščaršiju na večeru, pa su mu Slovenci naplatili 500 maraka za pet somuna. Pošto nije imao marke, ipak su mu izašli u susret i prihvatili 500 dolara.

Osim međunarodnih, Jugosloveni organizuju i domaće olimpijske igre pod nazivom „Jadranski susreti“. „Susreti“ privlače veliku pažnju tv-gledalaca i lokalnog stanovništva. Publika je mahom sastavljena od članova uže i šire porodice učesnika, rođaka iz Hercegovine i turista koji ne znaju zašto su tu („Wo ist Ausgang?“). Do kulminacije dolazi prilikom „potezanja konopa“, discipline koja ima za cilj da se takmičari predstave na što spektakularniji način. Oni se za to spremaju unapred i studiozno, tako da su se na kraju for-

mirale dve posebne škole predstavljanja: korak napred — jedna ruka u vazduhu, druga na leđima — korak nazad; korak napred — energično mahanje spojenim rukama iznad glave — korak nazad. U oba slučaja, u auditorijumu nastaje erupcija oduševljenja, a nakon emisije, učesnici još dugo uživaju respekt u svojim mestima, dobijaju piće na račun kuće i žale se Njemicama na teret popularnosti.

Sve zvezde jugoslovenskog sporta

Džaja (devojačko: Dragan Džajić). Ovaj fudbaler ras-košnog talenta rođen je u mestu kratkog i jasnog imena Ub, kod Sao Paola. Bio je glavna atrakcija beogradske „Marakane“, kapiten Crvene zvezde i fudbalske reprezentacija Jugoslavije, a kad se igrala oproštajna utakmica za Pelea, Brazil — Svet, bio je kapiten Brazila i dao dva gola. Za Džaju se verovalo da pored zabijanja golova može i da isceljuje bolesne i pretvara vodu u vino. Nije bilo nikakve sumnje da je Džaja bio najbolji fudbaler svih vremena na svetu. Jedina dilema koju smo imali u vezi s njim poticala je od pitanja ko je bio bolji — on ili drug Tito.

Ćosa je, kao i Džaja, od malih nogu igrao fudbal. Sve dok jednog dana nije utrčao u protivnički gol, i pošto je bio neobično visok za svoje godine, zviznuo glavom o prečku i pao u nesvest. Zato mu je mama zabranila da igra fudbal i upisala ga na košarku. U početku je pekao zanat kod Radivoja Koraća i Ive Daneua, kojima je na treninzima dodavao lopte, a kad je dovoljno ojačao KSJ ga je poslao na školovanje mormonima. Kod njih je usavršio tehniku i stekao savršenu eleganciju pokreta. Bjelov i Žarmu-

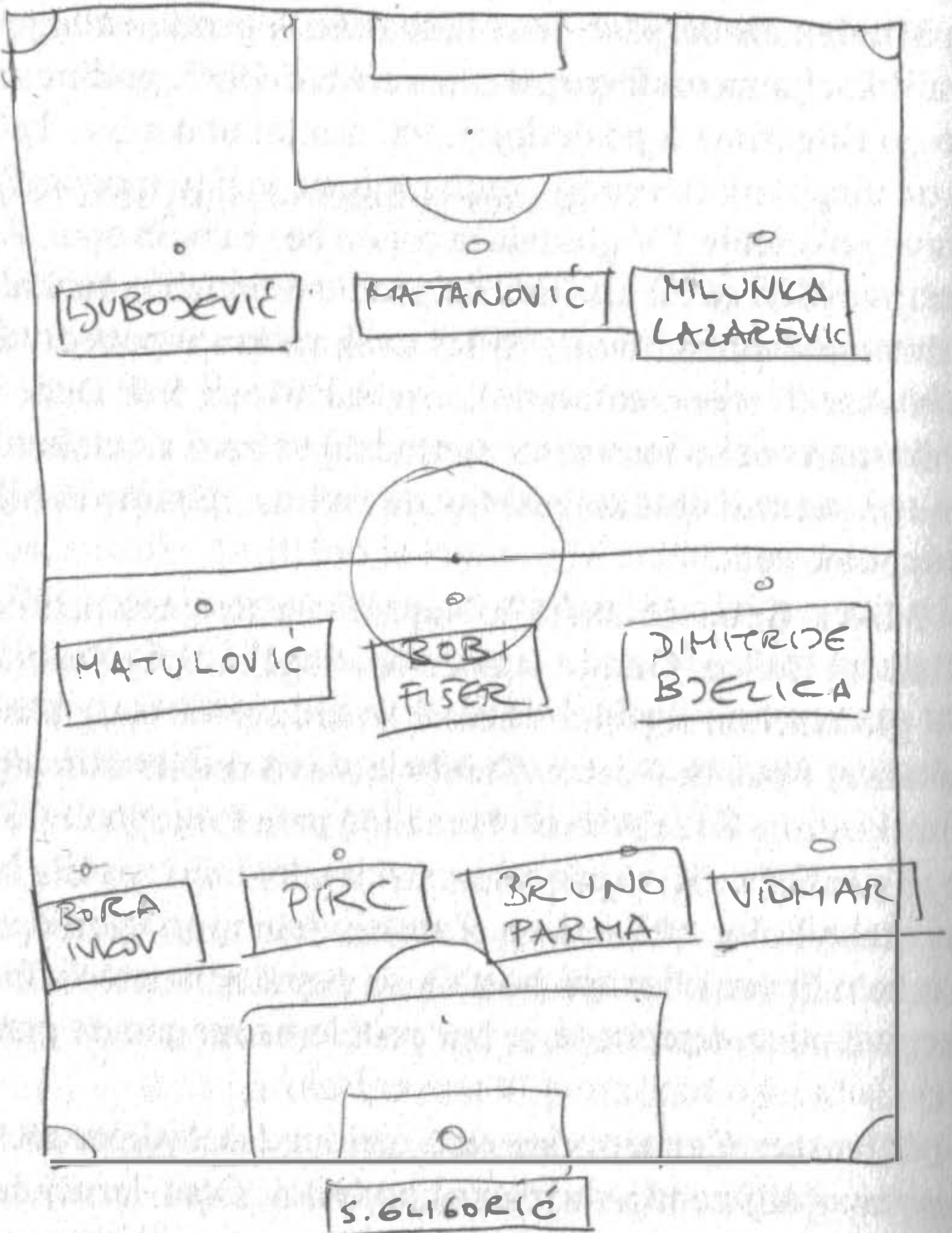
hamedov (koji su uvek delili sobu) zbog Čose nisu spavali uoči utakmice, a pukovnik Gomeljski nije spavao uopšte. Čosa je dao veliki doprinos košarci, i u velikoj meri povećao ukupnu količinu sreće u SFRJ. Čosa se inače zvao Krešimir Čosić. On je bio jedan veoma visok čovek.

Mladen Delić ušao je u fudbalsku legendu kada je u kvalifikacijama za Evropsko prvenstvo 1982. godine zabio go Bugarima u poslednjoj, 98. minuti utakmice. Tada je, od njegovog čuvenog „ljudi moji, pa je li to moguće?!“ čitavo pokolenje TV gledalaca ostalo bez bubnih opni. Zanimljivo je da su i u ostalim TV i radio prenosima fudbaleri državne reprezentacije SFRJ uvek na kraju pobeđivali, pa makar ih reprezentacija Laosa razbila sa 5:0. Delić bi uvek našao neko razumno opravdanje i zato se utakmice koje on prenosi obično završavaju rečima: „Sram vas bilo, gospodine suče!“

Milka Babović sušta je suprotnost temperamentnog Mladena Delića. Ona je staloženo i strpljivo objašnjavala TV gledaocima suptilne razlike između trostrukog aksla, cukahare i pas-des-deux. Stekla je slavu nadahnutim opisima kostima Žuže Almaši i bračnog para Protopopov. Zato je gđa Babović za jugoslovensku televiziju značila isto što i tehnikolor za bioskop. Zahvaljujući njoj, takmičenja u umetničkom klizanju postala su popularna kao fudbalske utakmice, a prenose je bez problema mogao da prati i Rej Čarls, ako mu prevedu na engleski.

Miroslav Cerar rođen je u malom dolenjskom mestu u siromašnoj zemljoradničkoj porodici. Otac Jernej se u mladosti bavio umetničkim klizanjem, a mati Ditka vaterpolom. Miroslav je bio usamljeno dete i jedina mu je razo-

REPREZENTACIJA SF RJ U ŠAHU

noda bila da se krišom uvuče u štalu i preskače konja. Kad su roditelji za to saznali, bili su toliko očajni da su odlučili da ga pošalju na zanat u Ljubljani, a konja kod rođaka u Lipice. Miroslav je prvo tugovao a posle je našao drugog konja. Uskoro je postao prvak Jugoslavije, a zatim i pobednik svih olimpijada od Rima do Sabora. Osvojio je ukupno sedam zlatnih za konja, tri srebrne za gredu i jednu bronzanu za vežbu s hula-hopom u parteru.

Mate Parlov je jugoslovenski Kasijus Klej i Muhamed Ali u istoj osobi – idol i uzor generacijama sportske omladine i maloletnih delinkvenata. Bio je najjači, najhrabriji i najpametniji čovek na svetu („ako pojedješ sve iz tanjira bićeš jak ko Mate Parlov“). On je dokazao da je boks plemenita veština jer nikad nije šutirao protivnika po patosu. Po sportskoj etici približio mu se jedino Marijan Beneš kada je poljubio pesnicu onom Rusu kome je prethodno rastavio lobanju. Parlov je kasnije napustio olimpijski boks, na veliko olakšanje Kubanaca i Poljaka, i prešao u profesionalce. Nastavio je sa sahranjivanjem, ali to više nije bilo to.

Šurba je kao dete čak i domaće zadatke pisao za ping-pong stolom. Posle su ga roditelji, Vilim i Tibor Harangozo, upisali na stonoteniski zanat gde je specijalizovao svinje i vraćanje loptice sa 30 metara. Već u svojim ranim četrdesetim osvojio je zlatnu medalju na studentskom takmičenju „Univerzijada“ u Zagrebu. Srebrna medalja pripala je tada Antunu Stipančiću, a bronzanu su podelili Karakašević i Kalinić. Šurbine tradicionalne mušterije bili su „kosoški majstori celuloidne loptice iz zemlje izlazećeg sunca“ – Japanci, Kinezi i Švedani. Te poslednje je lupao levom, i to s deset fore. Šurbino pravo ime bilo je Dragutin Šurbek.

Veljko Rogošić je bio narodni heroj u kupaćim gaćama i karika koja nedostaje između čovečje ribice i Džonija Vajsmilera. Rođen na Palagruži, Veljko je svakodnevno plivao do Visa gde je pohađao osnovnu školu, a kasnije i do Splita gde je upisao Srednju plivačku. Jedno vreme nosio se mišlju da upiše kraul na DIF-u u Beogradu, ali je odustao jer nije znao kako do tamo da dopliva. Ali, i bez fakulteta je postigao velike rezultate. Javnost je pomno pratila njegove maratone, beležeći prolazna vremena na potezu Piran – Zadar – Herceg Novi i strepeći da ga usput ne pojedu planktoni. U našoj ulici je, kao plivač, uživao daleko veći autoritet od Marka Spitzza i Vladimira Saljnikova zajedno. Od Veljka smo više voleli jedino Nedu Amerić – iz razloga prikazanih u filmu „Isprsi se, Delfina“.

Ljubek, Matija bio je pogonski blok Jugoslovenske rečne mornarice. Kada je bio mali, neko ga je slučajno zakačio veslom po glavi i od tada je dobio želju da vozi osmerac. Zato su ga posle osnovne škole upisali u Iton. Tamo je sedeo na krmu i vikao u levak, a kad je ojačao otišao je u Kembridž da vesla. Prvi uspeh postigao je u trci protiv Oksforda, koja od tada postaje tradicionalna. Po povratku u rodni kraj nikako nije mogao da nađe još osmoro istomišljenika pa se opredelio za kanu-jednoklek. Posle se proslavio i osvojio puno olimpijskih medalja. Na kraju mu je sve to dosadilo pa je kupio vanbrodski „Tomosov“ motor „lahor“ od 2,5 ks. I pitao se šta mu je trebalo sve ono ranije.

Svetozar Gligorić je najbolji jugoslovenski šahista svih vremena jer je sudio na meču Fišer – Spaski u Rejkaviku 1972. Već sa godinu dana mali Gliga je odlično igrao „mice“, a sa godinu i po „podmornice“. Kasnije je prešao

Kako je general Tuđman skinuo Crvenu zvezdu

Reč „Plavi“ (hrvatski: „Cigani“) skupni je naziv za članove državne reprezentacije Jugoslavije u fudbalu, košarci i badmintonu. U stara vremena svi sportisti nosili su plave majice, crvene čarape i bele gaće sa crvenom zvezdom otpozadi. Međutim, na žalbu predsednika s.d. „Patizan“, generala JNA, Franje Tuđmana, Ustavni sud je naložio da „plavi“ skinu zvezdu sa gaća jer podstiče nelojalnu konkurenciju, tj. promoviraju jedno drugo sportsko društvo. Navijači su ipak nastavili da bodre „plave momke“, a skandiranje „pla-vi, pla-vi“ izazivalo je patriotsku euforiju sve do kraja 80-ih, kada je sportsko navijanje nastavljeno drugim sredstvima. A „plavi“ su promenili dresove. Dok si reko keks.

na „čoveče, ne ljuti se“, da bi se u osmom osnovne potpuno posvetio šahu. Posle je s Kapablankom vodio teorijske diskusije, a Botvinka je drao ko vola u kupusu. Bio je prvi šahista koji je pobedio računar ZX Spectrum. Jednom je igrao i s drugom Titom na Brionima. Pre partije Tito ga je pogledao u oči i rekao: „Ak dobim, stavim te na Goli“. Gliga se strašno zbunio i na kraju je, obliven hladnim znojem, izustio: „Druže Tito, ako pobedim ja, obećaj da ćeš mi za svako polje na šahovskoj tabli dati po jedno zrno pšenice.“ „Majku ti božju,“ rekao je drug Tito i povukao e2-e4. Naravno, Tito je izgubio, i odmah ispunio svoje obećanje. A Gliga je posle hteo da se ubije.

Prirodne lepote

Uloga brkova u oružanoj revoluciji

Brkove u SFRJ nose gotovo svi muškarci i poneka žena. Oni to rade jer veruju da su brkovi lepi i jer je takva moda. Tokom narodnooslobodilačke borbe i oružane revolucije brkovi su bili znak raspoznavanja i pripadnosti revolucionarnom pokretu. Kao što je u marksizmu važna brada, u revoluciji su važni brkovi. Bez brade Marks ne bi napisao „Kapital“, a bez brkova Staljin ne bi napisao „Kratku istoriju SKP(b)“.

Ovo poslednje toliko se dopalo Otmaru Kreačiću zvanom Kultura, da je i on pustio brkove po ugledu na Staljinove, a sledili su ga Edvard Kardelj sa svojom četkom za farbanje ćoškova, i Moša Pijade zvani Moša Morž. Kasnije se moda promenila, pa je Mitja Ribičić imao neke tanke, prosede i ironične brkove, a drug Dača je jednostavno puštao da mu izrastu dlake iz nosa koje je vlažio jezikom da se lepo sjaje. Najlepše brkove u novije vreme negovao je Momir „Momo“ Bulatović, koji je već u sedmom osnovne, da bi delovao ozbiljnije, pustio brkove po ugledu na talijanske kelnere iz filma „Hleb i čokoloda“. Brkovi su se inače najbolje slagali uz crne kožne mantile do zemlje i re-

OBUCITE JUBOSLOVENSKU
OMLADINKU

BLUZA PREKO
POLICE

(S MEDVJEDOM)

BLUZA S VELIKOM
KRAVNOM I MALIM
PRSLJKOM

NARUKVICA
S PLOČICOM

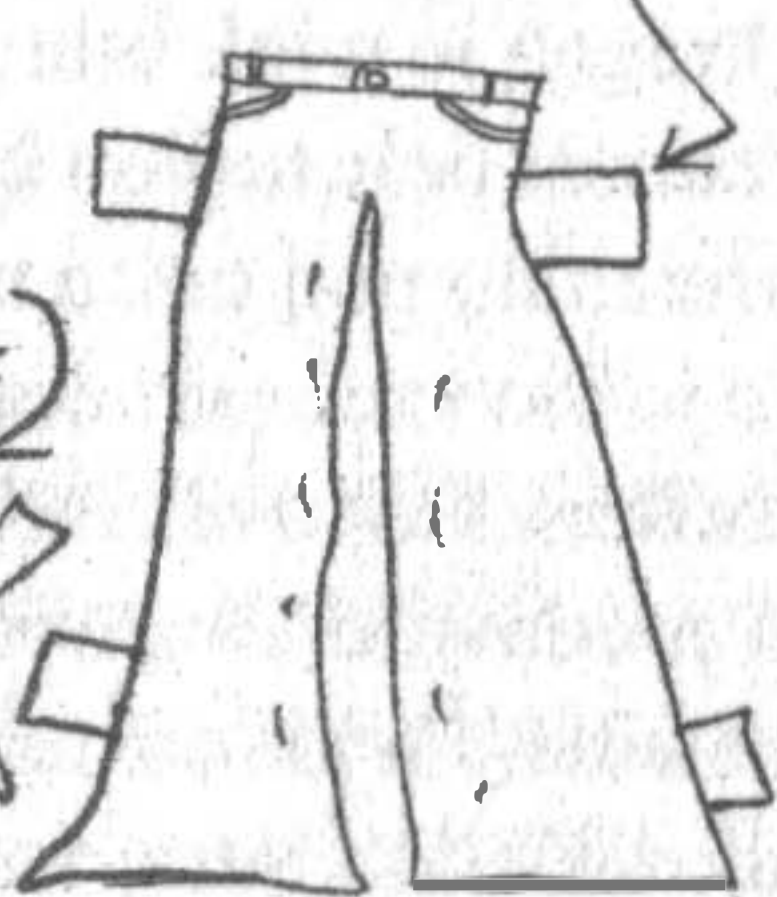
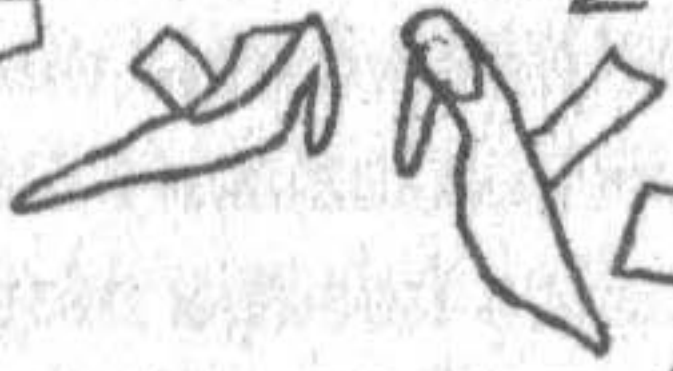
FANERKE
(TAPERICE)
"UFO"

"MAXI"
MANTIL

(MINI SUKNJA
SE NE VIDI)

SIM
CIPELE

volver „makarov“. Kasnije je to izašlo iz mode, pa su na ceni ponovo bili civili, i to obučeni u „grombi“ kapute i tanke, tzv „glista“ kravate. Tako je bilo sve do pojave šuskkavca.

Šušlavac

Šušlavac je bio plastični kišni mantil koji se, kao najveći modni hit u Jugoslaviji, pojavio šezdesetih, u vreme kada su od plastike u zemlji pravljeni samo podovi u bolnicama. Šušlavci su švercovani direktno iz tadašnjeg centra svetskog glamura, pijace Ponte Roso u Trstu.

Šušlavci su se nosili i leti i zimi, po kiši i suncu, snegu i vrućini, preko odela, preko džempera, preko košulje ili preko stolice. Ipak, najjači utisak se ostavljao nonšalantnim nošenjem preko ruke. Posebno ako u zadnjem džepu pantalona imaš plastični češalj da se vidi drška. Uz šušlavac je najbolje pasala najlon košulja koju nije trebalo peglati: kragna je uvek bila prava i nije trebalo gurati fišbajne. Prednost bele najlon košulje bila je u tome što se naveče gurne malo pod tuš, a ujutro je opet spremna za oblačenje. To je bio vrhunski domet nauke i tehnologije na Zapadu. Iznošeni šušlavci i najlon košulje nisu se bacali, nego su bili prodavani Bugarima, Česima i Rusima po enormnim cenama. Za jednu najlon košulju moglo se nabaviti ispod ruke kilo kavijara, a za šušlavac komplet alata za mehaničarsku radnju.

Vreme šušlavca je ujedno i vreme „trajne“. Naziv „trajna“ potiče od izraza „trajna ondulacija“, što je bio obavezan natpis u frizerskim zadrugama i salonima za že-

ne u periodu od usvajanja Zakona o preduzećima do donošenja Ustavnih amandmana 1972. „Trajna ondulacija“ se, kao postupak za dobijanje lepe frizure, primenjivao na osobama ženskog pola, poznatim pod zbirnim imenom „drugarice“. To se obično radilo uoči praznika „Osmi mart“, s tim da drugaricama frizura traje do odlaska na letovanje, u julu ili avgustu. Zato se ta frizura i zove „trajna“. Postojale su dve glavne škole za „trajnu“. Prema prvoj, kosa se „tapira“, tj. uvija u oblik sarme, i odatle se ova frizura zove još i „sarmica“. Prema drugoj, kosa se ondulira van „haube“ u širokim talasima i to se zove „hladna trajna“. Ono što je bila „trajna“ kod žena, za muškarce je bio „kokot“. Reč je o frizuri gde se kosa „zaliže“ s obe strane glave tako da se na vrhu podigne talas veličine cunamija koji se posle elegantno obrušava prema nosu. Takva frizura se, prema dr Z. Radmiloviću, modelirala pomoću rastvora šećera u vodi („cukervaser“), širokim i suverenim pokretima ruku („...tero kosu na prirodno, majku ti jebem seljačku!“).

Trst je naš

U doba kada su Jugosloveni tek počeli da otkrivaju tihe radosti sticanja, svet se već tresao u potrošačkoj groznici. Da bi videli kako to u praksi izgleda, Jugosloveni su odlazili u Trst. Najlepša stvar u Trstu bile su farmerke. Reč je o pantalonama od specijalnog, „teksas“ platna. Sam naziv „farmerke“ nastao je zbog verovanja da ih nose američki seljaci zvani farmeri. Neki su opet mislili da farmerke nose lovci na dabrove zvani traperi, te da je zato pravilnije

reći “traperice”. Treći su pokušavali da naprave kompromis pa su ih zvali “farmerice”.

U našoj ulici vladalo je mišljenje da je sve to bez veze, jer da farmerke ne nose nikakvi seljaci, nego kauboiji. Džon Vejn, Vinetu i Levi Štraus. Od svih marki najviše smo cenili „super rifle“ (jer se rimuje sa „noge ti ko kifle“), a najjači efekat postizao se kad malo zavmeš nogavice, pa te svi gledaju i zavide. Posle su se pojavili i domaći modeli od tzv „džinsa“. Ali to ni poštari nisu hteli da nose. Početkom sedamdesetih bile su popularne i „dolčevite“ (italijanski: „rolke“), koje su se nosile uvučene u farmerke, ispod kratkog štrikanog prsluka, ili, još bolje, ispod košulje s velikom kragnom. Ako ostane love, u Trstu se još kupovao i dezodorans „brut 33“ (kod nas ga nije bilo). Brut se koristio samo pre žurke, ali cela boca. I, za puvanje, u Trstu smo kupovali još i „drum“ i „rizle“. Koje, naravno, nismo umeli da motamo.

Trst je bio mesto hodočašća pripadnika verske sekte koji su u narodu bili poznati pod imenom „šminkeri“. Sledbenici te sekte obožavali su tekstilnu industriju i magične simbole i znake kojima su odeveni predmeti bili obeleženi. Oni su se pridržavali strogog sistema tabua i bilo im je zabranjeno doticanje predmeta označenih rečima „Mura“, „Varteks“ ili, ne daj bože, „Kluz“. Šminkeri su nastali početkom 80-ih kao pandan pokretu koji je dolazio sa periferije, a čiji su nosioci bili tzv „momci“ koji jednom nedeljno u kožnim jaknama „idu u grad“ sa svojim drugovima umesto devojkama. Šminkeri su ih prezirali, a ovi su ih zauzvrat tukli.

Zašto je Gorbačov zabranio Pitralon

Pitralon je bio prvo Jugoslovensko sredstvo za ostavljanje dubokog utiska na žene. To je prvi domaći after-shave namenjen radničkoj klasi.

Pitralon se nanosi tako što se prvo protrlja između dlanova. Zatim je dobro mahati rukama da bi se ubio prvi nallet mirisa. Na kraju se energično razmaže po vilici. Pitralon je nastao kao supstitucija za domaću rakiju, što je bio važan civilizacijski korak u pravcu podizanja opšteg nivoa lične higijene. Iako imenom asocira na insekticide i bojne otrove, pitralon je brzo osvojio domaće tržište i postao značajan izvozni artikal.

Bio je veoma lepo primljen u zemljama lagera, a posebno u SSSR-u. Tamo je potražnja bila tolika da je država pribegla administrativnim ograničenjima: prodaja pitralona bila je zabranjena pre četiri popodne zbog visoke koncentracije alkohola. Kažu da je sam Gorbačov potpisao ukaz o zabrani i da je pri tom rekao „kakoe glupoje imja na votku“. Narod Rusije mu to nikad nije oprostio: na prvim višepartijskim izborima svoje glasove poverio je Borisa Jeljcinu, za koga se znalo da i sam ne izbegava po koju čašicu pitralona. Tako je, na sledećoj stanici istorije, Gorbačov sišao sa voza istorije, a Jeljcin se u njega ukrcao.

U SFRJ je, pored pitralona, na ceni bilo i sredstvo pod nazivom „brion“ (valjda od „brijanje“). Te dve kozmetičke linije držale su monopol na tržištu parfema i dezodoransa sve do pojave talijanskog „pigno silvestre“ u obliku šišarke.

Seks na jugoslovenski način

Jugosloveni su, po sopstvenom priznanju, strastveni ljubavnici. Jugoslovenke o tome imaju svoje mišljenje, za koje ih niko ne pita.

Pimpek: imati i nemati

Čime se odlikuju pravi muškarci u Jugoslaviji? Nazovimo stvari pravim imenom i recimo otvoreno: pimpekom. Međutim, treba imati u vidu da reč „pimpek“ ponekad označava sasvim različite pojmove, a najčešće:

1. Polne organe dečaka u predškolskom uzrastu.
2. Polne organe nekih nacionalnih lidera.
3. Umetničko ime jednog muzičara iz Sarajeva.

Što se tog poslednjeg tiče, on se još u detinjstvu razlikovao od drugih dečaka. Legenda kaže da ga je babica u porodilištu od iznenadenja zamalo ispustila na patos, a da je posle na pitanje njegovog oca „je l' muško il' žensko?“, rekla, „je l' ti to mene zajebavaš?“ Kasnije je još dugo u neverici odmahivala glavom i ponavljala, „mašala, mašala“.

Pimpek se proslavio u čaršiji još u pubertetu jer je bio izvanredno obdaren za muziku. Posle je stekao reputaciju

pevača s ubedljivo najvećim glasovnim mogućnostima, pa su ga žene i devojke širom Jugoslavije dočekivale raširenih ruku i otvorenog srca.

Pimpek je inače bio matori šmeker, nije se hvalio i diskretno je ispijao špricere s Kemom. A posle su onaj psihijatar i njegov prijatelj pisac iz Rusije pucali na njih sa brda. Da i oni nešto opale.

Pošto je s Jugoslovenima, što se onih stvari tiče, sve bilo OK, nisu im bili potrebni nikakvi dodatni stimulansi, pilule, ili ne daj bože, mehanička pomagala. Zato u SFRJ niko nije koristio mašinu za produženje vrste poznatu pod imenom „vep“ (lat: „penis duplex“). Reč je o aparatu koji se sastoji od pumpice i lenjira. Prvo služi za pumpanje, a drugo za merenje. Šta se time zapravo postizalo, ostalo je tajna.

Galebovi, ili mali nokat kao erogena zona

Statistički posmatrano, ljubavlju se najviše bave tzv. „galebovi“ (nem.: „Bumseneksperten“), stanovnici priobalnog pojasa SFRJ, naročito Dalmacije. Ime su dobili po morskim pticama, poznatim po svojoj eleganciji i jakom želucu, jer jedu šta stignu, uključujući i otpatke.

Galeb se poznaje po čežnjivom pogledu i zlatnom lančiću. Onaj koji drži do sebe ima još i medaljon s odgovarajućim znakom zodijska i masivnu srebrnu narukvicu s pločicom na kojoj kurzivom piše „Stipe“ ili „Ive“. Da bi postigli što veći utisak na žene, neki galebovi imitiraju Mišu Kovača i nose pozlaćeni prsten s crnim kamenom, tzv. meteoritom. To je bilo zgodno, jer pomaže kod zapo-

činjanja konverzacije (“Schau, schau, mein Schmuck aus Himmel mit ein Meteorit kommen”).

Prsten, narukvica i ogrlica idealno se slažu s belim pantalonama i roze strukiranom košuljom. Poseban efekat postiže se otkopčavanjem gornjih sedam dugmadi kako bi se dlake uplitala i šuštale na večernjem povetarcu. Takode se preporučuje i tetovaža sa stilizovanim sidrom ispod kojeg piše „JNA“ ili još bolje, „JRM“. I naravno, dugačak nokat na malom prstu. To žene vole.

Zvonimir Rogoz, čovjek koji je skinuo Hedi Lamar

Zvonimir Rogoz bio je jugoslovenski Porfirio Rubiroza i Starac Vujadin u istoj osobi. Svetsku slavu stekao je u filmu „Ekstaza“ jer se Hedi Lamar skinula gola čim ga je videla. To je bio prvi film u istoriji svetske kinematografije u kome su gledaoci mogli da vide obnaženo žensko telo. Rogozov uspeh bio je tim veći jer je u vreme snimanja „Ekstaze“ on već bio stariji čovek, koji je iza sebe imao stotine uloga u austrougarskim, eshaezijskim i čehoslovačkim filmovima. Hedi je pak bila mlada, neiskusna i veoma stidljiva.

Kasnije, posle II svetskog rata, s nepunih 90, Rogoz je nastavio da igra romantične ljubavnike. A još kasnije se istakao u ulogamakod Vrdoljaka kad je ovaj bio u fazi naprednog pisca Miroslava Krleže. Rogoz tada jedino nije igrao barunicu Kasteli jer nije imao sise. Ostao je upamćen po fantastičnim erotskim poduhvatima i po tome što je u 113. godini rodio blizance.

U oblasti polnog opštenja Rogoz je imao konkurenciju jedino u liku i delu druga Tita. Od svih Jugoslovena, Tito je raspolagao najvećom muškom snagom. Prema nekim biografima, bio je oženjen 17 puta i imao više stotina dece i unuka. O njegovim uspesima ispredaju se legende: počev od toga kako je na prvu godišnjicu Oktobarske revolucije šarmirao Pelagiju Bjelousovu plešući „mamušku“ s balalajkom u zubima i flašom votke na glavi, do toga kako je na klaviru svirao bečke valcere ispod prozora Herte Has u Salzburgu.

Lijepa žene prolaze kroz grad

Najveća ljubav druga Tita i najraskošnije otelovljenje jugoslovenskog sna bila je lepotica iz Like po imenu Jovanka Broz. Jovanka je bila poznata po izuzetnoj eleganciji, i što se toga tiče, mogla je da joj konkuriše samo kraljica Elizabeta i ponekad, za rođendan, njena mama. Zbog toga su joj zavideli i svašta napričali Starom, pa ju je ovaj, nakon izvesnog oklevanja, na kraju ipak oterao. Odmah su je se svi odrekli, uključujući poslugu, pudlice i Nikolu Ljubičića.

Posle Jovanke, narod je najviše voleo Fahretu Jahić (nom de guerre: „Lepa Brena“). Ova vilendorfska Venera iz Brčkog postavila je krajem prošlog veka standarde klasične dinarske lepote, stila i duha. „Lepa Brena“ je nastala slučajno, posle pokušaja jednog voditelja da se naruga lošem ukusu TV gledalaca. Pokušaj nije uspeo, ali su gledaoci kolektivno kažnjeni time što i danas pamte ono što normalan čovek ne sme da drži u glavi: „Čačak, Čačak, šumadijski rock'n'roll, to je život moj i tvoj, oj Moravo, oj...“

Potpunu suprotnost Lepe Brene predstavljala je Bernarda Marovt. Vitka i nežna, ona je svojom urbanom, pomalo melanholičnom lepotom bacila na kolena čitavu generaciju čitalaca zagrebačkog magazina „Start“. Ubrzo posle duplerice u „Startu“, ranih osamdesetih, Bernie je aklamacijom izabrana za mis Jugoslavije. Iz razloga koje čitaoci ovog magazina nikada nisu mogli da shvate, nije postala i mis sveta. Ali, što se njih tiče, kao da jeste.

Tako mlada, a već Slovenka

Bilo je puno toga u SFRJ oko čega Srbi, Hrvati i ostali Bosancinisu mogli da se slože. Ali, svi su se slagali u jednom: da je zemlja okrugla, voda mokra i Slovenke lake. Krilata izreka „tako mlada, a već Slovenka“ ponavljana je širom SFRJ kao biser narodne mudrosti i aksiom primenjene etnopsihologije. Obično iza pete runde, kada razgovor u nekoj seoskoj kafani sa fudbala pređe na fundamentalna pitanja filozofije marksizma. Jer, kao što je za razumevanje svetske revolucije neophodno poznavanje jedanaeste teze o Fojerbahu, tako je i za razumevanje seksualne revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije neophodno razumevanje ove klasične teze o Slovenkama.

Još od pre II svetskog rata, za razliku od žena u nekim drugim delovima zemlje, Slovenke više niko nije trampio za koze i vreće brašna. One su u NOB i oružanu revoluciju ušle kao već emancipovane žene, koje su znale šta hoće, i koje se nisu ustezale da kažu šta je to. Ovo je ostavilo dubok utisak na partizane, pogotovo što su to većinom bili seljaci iz patrijarhalnih sredina, koji su pre rata do žena dolazili ret-

ko i teško, uglavnom putem otmice. Posle demobilizacije oni su se vratili kućama puni neverovatnih priča o preduzi-mljivim Slovenkama i o tome kako su se sa njima borili rame uz rame i spavali bok uz bok. Ili kako već.

Najveću slavu stekla je slovenačka partizanka po imenu Špela Rozin. Ona je već krajem šezdesetih otišla u partizane, gde ju je narodni heroj Veljko Bulajić lično naučio da ubija Nemce i domaće izdajnike s leđa. Ta Amazonka sa Triglava nosila je kožnu jaknu, kožne visoke čizme i bila je opasana kožnim remenjem. Ima ko voli.

Čudo nevideno

Međutim, iako popularne, Slovenke dugo nisu važile za neke ribe. Smatralo se da su najbolje ribe bile u Beogradu, i u tome su se uglavnom svi slagali, a najviše Beogradanke. Znalo se da nešto dobrih riba ima i u Zagrebu i Sarajevu, a takođe i duž dalmatinske obale. Naročito kad Čehinje dođu na more. S druge strane, u Sloveniji nije bilo ni loših riba. Kako je to moguće, objasnile su mačo-fašističke svinje, prema kojima ružnih žena ne može biti sve dok ima dovoljno cvičeka. Kao dokaz navodili su činjenicu da Slovenci puno piju i da se retko trezne.

Nešto kasnije, kada je, otvoreno rečeno, za ljubav već bilo kasno, i kada su Srbi već počeli da bojkotuju Fructalove sokove (koje su kao pa pili), a Srpkinje da bojkotuju Zorana Predina (dotle je bilo došlo!), pojavila se Savina Geršak. Ona je dokazala da Slovenke nisu bile samo lepe, već i fatalne, i to bukvalno. U filmu Živka Nikolića „Smrt gospodina Goluže“ Savina nije htela da progovori ni reč

sa Ljubišom Samardžićem (jer se pravila da ne zna srpski, već samo hrvatski), zbog čega se ovaj na kraju bacio s mosta u reku.

U pamćenju publike ostala je i antologijska scena iz filma „Čudo neviđeno“, u kojoj zanosna Savina igra trbušni ples na kafanskom stolu u nekoj crnogorskoj vukojebini, na šta lokalni pop, otac Makarije (Bata Životinja, naravno) kaže: „Ovo je, što bi naš narod rekao, dobra pička.“

Posle je Srpska pravoslavna crkva zahtevala da se film zabrani, a Savina uhapsi. Ali, narod nije dao.

NACIONALNA KUHINJA

Vegeta

Nacionalno jugoslovensko jelo zove se vegeta.

Vegetu je izmislio Stevo Karapandža. Još kao pitomac Srednje kuharske u Varaždinu, Stevo se isticao u sitnom seckanju povrća. Toliko je usavršio tu veštinu da su se pod njegovom satarom i brzim rukama mrkvice, paškanat i peršin pretvarali u prah i pepeo. Pošto to nije moglo da se jede, a nije smelo ni da se baci, Stevo je, u strahu od direktora škole, tako isitnjeno povrće počeo da upotrebljava kao dodatak jelima. Tako je rođena „vegeta“.

Karapandža je bio prvi Balkanac koji je uspeo da dokaže da meso nije dovoljno samo baciti na žar nego da ga prethodno treba „potući batićem“, čime je izvršio kopernikanski obrt u jugoslovenskoj gastronomiji. Takođe je dokazao da dobra klopa ne mora uvek da pliva u teškim mastima i da čak postoje neka jela u koja se ne stavlja zaprška.

Karapandža je iznad svega bio dobar čovek i uvek je hranio Olivera Mlakara. Ovaj je sa svoje strane naučio TV publiku da se u hrani može uživati i bez spektakularnih zvučnih efekata, a da se pohvala onome ko je pripremio je-

lo ne mora iskazivati lupanjem po ramenu uz "stric mi je tko mi trbuh nabije".

Stevo je kasnije s koferom vegete otišao u Pariz da uči Francuze kako se peku kroasani, za šta je dobio orden legije časti sa zlatnim žličicama.

Istorija: tačkice, pasulj i Unirini paketi

Priča o Jugoslovenskoj kuhinji ima skroman početak. Pre II svetskog rata narod je živeo toliko teško da je sve osim hleba i vode smatrano za kulinarsku ekstravaganciju. Običan svet se prvi put pošteno najeo tek nakon oslobođenja, i to zahvaljujući državnom sistemu snabdevanja poznatom kao „tačkice“.

Najmanje tačkica dobijale su domaćice (D-3), a najviše rudari (R-1), pa su zato bili odlični kandidati za ženidbu. Šanse da dodu do žena imali su i činovnici (R-2), pa čak i penzioneri (R-3), jer su dobijali po duplo sledovanje pasulja. Naime, pasulj je u to vreme bio na posebnoj ceni.

Svaki narod u SFRJ ima svoj specijalitet od pasulja. Srbi, na primer, kao veoma hrabar narod, najviše vole vojnički pasulj. Hrvati svoj pasulj zovu grah, da bi se razlikovali od Srba. Prde, međutim, podjednako glasno. U Makedoniji se za pasulj kaže „tavče na gravče“. Zanimljivo je da Makedonci jedu samo gravče, dok tavče operu i vrate u kredenac za drugi put, i ne prde nego puvaju, jer su štedljivi. Veliki doprinos razvoju pasulja dali su Slovenci koji su izmislili pasulj s kranjskom kobasicom. A što se prdenja tiče oni su bili civilizovani pa to nisu radili. Kao ni Bosanci. A Crnogorce je mrzelo.

Pored pasulja, Jugosloveni se hrane i Unrinim paketi-
ma. U svakom paketu su obavezno bile dve stvari: Truma-
nova jaja i mleko u prahu. U luksuznijim je bilo i kikiri-
ki-putera, zatim konzerva mesa s jabukama i jedna
ping-pong loptica. Ništa od toga nije moglo da se jede.
Unrine pakete dobijali su svi građani SFRJ, iako rukovod-
stvo FNRJ nikad nije pristalo da primi pomoć od trulog
Zapada.

Ćevapčići

Ćevapčići su najpopularnije i najdemokratskije lokal-
no posluženje, u svoje vreme pristupačno čak i penzione-
rima. Kao nacionalno jugoslovensko jelo, ćevapčići (izgo-
vara se „chey-wahp-chee-chee“) osvojili su čitav svet, a
naročito Bliski i Srednji istok, gde su im razni Turci i Ara-
pi promenili ime u kebab. Originalni jugoslovenski ćevap-
čići (prisnije: ćevapi) liče međutim na ćufte (kiofta), ali ni-
su okrugli i imaju drugačiji ukus.

Ćevapi se u Jugoslaviji tradicionalno služe s bogatim i
maštovitim priložima u vidu leba i luka. Ako je neko baš
besan, poručiće i paradajz salatu. Ćevapi se mogu jesti na
razne načine, npr. nožem i viljuškom, čačkalicom ili prsti-
ma. Uz njih odlično ide rakija, pivo i špricer, a za decu mo-
že i vitasok.

Inače, prestonica svih ćevapa je Sarajevo – ne toliko
zbog njih samih koliko zbog somuna, a još više zbog raje,
jer se ćevapi isključivo jedu u društvu. Pored sarajevske,
na ceni je i leskovačka škola, poznata po tome što ćevapčići-

će, za razliku od ostalih jela, ne sprema ju kuvari nego majstori.

Pošto je reč o vrhunskom dometu kulinarnstva, ćevapčiće treba razlikovati od nečega što se piše „tschevapschitschi“ i što Dalmoši nemilosrdno uvaljuju Švabama za skupe pare.

Burek i rekbu

Kao što postoji engleski, tako postoji i jugoslovenski doručak. Reč je o bureku (švajc.: „muesli“), bez koga se u Jugoslaviji ne može zamisliti nijedan osvit novog dana.

Najbolji burek u SFRJ može se naći u Čabaravdića („mrtva bi ga usta jela“), i generalno, u SR BiH, gde postoji velika tradicija pečenja bureka i pita („Mama, mama, Hamo ćopa pite!“ – „Neka ćopa, kurac će za večeru!“), mada se i u Beogradu mogao naći odličan burek pod nazivom „rekbu“.

Burek se deli na burek sa sirom, burek s mesom i burek bez ičega (tzv. „prazan“ burek). Postoje još i neke modernije verzije s voćem, ali to nema veze s mozgom. Burek se pravi od testa zvanog jufka koje se razvuče preko stola, savije i zatim peče u okrugloj tepsiji na 250 stepeni. Burek se može jesti svuda, npr. kod kuće (tzv. „burek za poneti“), mada je najzdravije da se jede u samoj buregdžinici, i to s nogu.

Burek je mastan pa se zato služi s hartijom, a jede iskripljenom i slabo opranom viljuškom direktno sa musavog drvenog pulta. Prilikom izbora buregdžinice treba voditi računa da ova bude u blizini železničke ili autobuske sta-

nice. Iz nekog razloga najbolji bureci rastu upravo u okolini takvih objekata.

Normalno ljudsko biće pojede za doručak burek od 250 grama u tri zalogaja, a ako je baš gladno može i 300 u dva. Povratnici, emigranti i gostosi u poseti starom kraju jedu za doručak od 750 grama naviše, a ako im nije dosta maznu i par pogačica s čvarcima.

Uz burek se pije isključivo jogurt, najbolje onaj vodnjikavi u belo-roze pakovanju. Kao što se burek jede iz hartije, tako se i jogurt pije direktno iz tetrapaka.

Posle toga se usta obrišu rukom, a ruka o pantalone.

Ili kosu, ako hoćeš da se sjaji.

Dečja usta

U SFRJ nema McDonaldsa, Burger Kinga i Kentucky Fried Chickena. Ali, to ne znači da su jugoslovenska deca gladna. Nisu gladna, jer jedu viršle iz kioska.

Viršle se u kioscima kuvaju u velikim šerpama i služe u zemičkama sa senfom, koji tetka sipa iz plastične činije kašikom za supu. Prvi kiosk bio je kod Vuka, a najbolje viršle bile su na Tašu kod okretnice tramvaja, jer je tu i vozić pa se možda ogrebeš za vožnju. Pored viršli u kioscima je bilo i kobasica, ako si baš mnogo gladan. Uz viršle se pije vitasok od kajsi je. Ako si bio dobar možda i kokta, al tek na kraju, kad sve pojedeš. Pitanje od čega se prave viršle bilo je na stalnom dnevnom redu u našoj ulici i predstavljalo je dobru vežbu za dečju maštu („a je l' zna neko šta na američkom znači hot dog?“).

Slatki život jugoslovenskih pionira

Posle viršli, na red dolazi „životinjsko carstvo“, sa sličicom. Ili, još bolje, čokoladne bananice. Deca naročito vole da ih jedu pre ručka, kad se ne sme.

Bananice su inače poznate po tome što možeš da pojedeš pedeset a uvek dobiješ samo jednu ili dve. Zato se razvila posebna tehnika konzumiranja (da ti duže traje), koja se sastoji u grickanju što manjih zalogaja. Na taj način jedna bananica može da traje i 15 minuta, a bio je jedan što je držao rekord od sat i po.

Kad nema bananica, dobre su i bombone. Najbolje su one koje proizvodi „Šumi“ iz Ljubljane. Prednost tih bombona nad ostalima je u tome što posle možeš da izvučeš „visoko C“ ko Miroslav Čangalović. Pored tih, na ceni su bile i „kiki“ bombone i „negro – odžačar“, mada ni one karamelne s okusom lješnjaka nisu bile loše.

Pioniri i pionirke jedino ne znaju šta da rade sa „kraš bajaderama“ jer ih dobijaju samo jednom u sto godina: da li da ih čuvaju za kasnije ili da ih pojedu odmah? Iz nekog tajanstvenog razloga, ta dilema nikad nije trajala duže od dve sekunde.

Od himbersafta do cedevite

Mali Jugosloveni veoma vole oranžadu i himbersaft. Starija dece pamte klaker i bozu, a mlađa „cedevitu“. Posle destilisane vode to je bilo najčistije piće na svetu. Kako je proizvođaču pošlo za rukom da u prašak ne uđe ni jedan gram bilo čega iz prirode, ostala je tajna. Roditelji su naro-

čito bili impresionirani nalepnicom “ingredients”, na kojoj je bila prikazana Mendeljejevljeva tabela hemijskih elemenata. A ni deca se nisu bunila, jer je cedevita bila ukusna i jer je svetlucala u mraku.

Kako putovati, ili kako stići i uteći

Vremenske zone ili Joke About Time

U Jugoslaviju je najbolje putovati sedamdesetih godina prošlog veka. Mada ni šezdesete nisu bile loše, pogotovo na moru, jer je voda bila čista, riba jeftina i niko nije pucao s brda. Prilikom planiranja putovanja u Jugoslaviju, važno je imati na umu da u SFRJ važe dve različite vremenske zone. Jedna je obična a druga JAT-ova. Ova poslednja služi kao dokaz da je sve u životu relativno, pa i red letenja.

Iako je JAT pre svega namenjen za prevoz pilota, stjuardesa i članova njihovih porodica, u avione, ako ima mesta, primaju i neke čobane (lat.: „pax“). Oni su stalno gladni i žedni i uvek nešto traže. Pošto smetaju, stjuardese ih vezuju kaiševima za sedišta i paze da se ne oslobade i pobegnu u klozet. Zato JAT-ovo kabinskoosoblje mora da bude strogo, ali pravično. Svakom putniku sleduje „čaj, kafa?“ izgovoreno s visine od 30.000 fita i plastična kutija sa zemičkom, prozirnou šnitom parizera i jednom zelenom maslinom. Ako je putnik dobar, tj. ako ćuti i spava, na kraju dobije i bombon. Ali, ako je nemiran, pa npr. traži

još jednu čašu vode, onda prvo dobije verbalni ukor („gospodine, da znate za ubuduće: avion nije kafana“), a ako pređe sve granice i postavi pitanje zašto stjuardese krkaju katering iz biznisa pred putnicima iz ekonomske, onda ga bace kroz prozor. JAT je inače imao više zaposlenih nego Pan Am, BOAC i Aeroflot zajedno. Zato što je bio najveći na svetu.

Vozovi i vlakovi

Istorija Jugoslovenske železnice (JŽ) počinje prugom Brčko – Banovići koju su izgradili „akcijaši“, tj. pripadnici omladinskih radnih brigada. Vatreni konj „Ćira“ otišao je tada u večna lovišta i filmove o bosanskom poglavici Vinetuu, a umesto njega su došle šik-moderne narandžaste lokomotive na dizel i struju.

Jugoslovenski železnički sistem deli se na:

a) Plavi voz.

b) Sve ostalo.

Plavi voz je lep jer izgleda onako kako je mali Joža zamisljao Orijent ekspres u svojim sisačkim snovima. Od ostalih vozova, najvažniji je vlak Sava ekspres, u kome se za nekih četiri sata udobno putuje između Beograda u Zagreba i to bez mina, snajpera i balvana.

Popularni su i tzv. „kušeti“, naročito među mladima, i to leti kad se ide na more, jer se u kabinama (bez rashladnih uređaja), nakon ritualne razmene hladne piletične i barenih jaja, guralo, znojilo i hrkalo bar po šestoro putnika.

Fića, čovek s točkovima

Zbog obilja prirodnih lepota, Jugoslaviju je možda najbolje upoznati putujući kroz njene predele automobilom. Dva su razloga za to: prvo, onaj ko putuje automobilom može kad god hoće da se zaustavi i popije hladno pivo ili trgne duplu ljutu u jednom od mnogobrojnih usputnih motela i kafana. Drugi razlog je taj da se za volanom možda najbrže može upoznati pitomi mentalitet i blaga narava stanovnika Jugoslavije. Naročito kad ih u saobraćaju neko pretekne.

Sami Jugosloveni za putovanja najčešće koriste „fiću“, prevozno sredstvo s točkovima, koje velikodušniji ljudi zovu „automobil“. Za fiću se ne zna tačno kako funkcioniše, ali veruje se da radi na ćumur. Iako je predviđen za prevoz omanjih putnika na kratkim relacijama, fićom su čitave familije (s koferima, strinama i loncem punjenih paprika za usput) putovale u posetu rođacima na drugi kraj zemlje. Kupovina fiće je 60-ih godina bio izuzetan događaj, po značaju i posledicama ravan rođenju ili smrtnom slučaju u porodici.

Inicijacija novog fiće vršila se tako što bi vlasnik ukrcao veliku količinu oduševljene susedske dece i provozao ih po kraju. Zatim bi pristupio sledećem obredu: ritualno pranje, nameštanje nalepnice „YU“ i ukrašavanje enterijera minijaturnim kopačkama ili boksterskim rukavicama. U međuvremenu bi drugarica sašila zaštitnu ceradu, na kojoj bi vlasnik štriclom izvukao registarski broj s obe strane, napred, nazad i – za svaki slučaj – na krovu.

I taman kada su vozači fića zaključili da je život lep, pojavila se „zastava 1300“. Vlasnici tih drumskih zveri su, kao dodatnu pakost, uveli presvlake za sedišta (za fiću ih niko nije pravio). Najcenjenije su bile presvlake od veštačkog krzna, na šta su vozači fića jedino mogli da odgovore dlakavom presvlakom za volan.

Posebnu zavist izazivala je prostrana platforma iza zadnjih sedišta zastave 1300 (kod fiće je nema), na koju su komotno mogla da se smeste bar dva ukrasna jastučica (FK „Partizan“) i pas koji klima glavom. Pokušaji vozača fiće da na to odgovore nalepnicama (tigrovi koji se sudaraju glavama uz upozorenje „Pazi!“), „zavesicama“ za zadnje točkove (levo „stop“, desno bela strelica za preticanje) i unutrašnjim retrovizorima „panoramic“, nisu bili uspešni.

Ipak, vozači su do kraja branili svoj integritet, pa makar i fića stradao: poznat je slučaj penzionisanog zastavnika iz Novog Beograda koji je, sa prozora, iz ručnog bacača, razneo jednog starijeg maloletnika kad je ovaj pokušao da mu mazne brisače.

Titanik

Spektakularna lepota Jadranske obale najbolje se vidi sa mora. Zato, ako ste u mogućnosti, putujte brodom. Najveći jugoslovenski putnički brodovi su „Liburnija“ i „Galeb“. Razlika je u tome što ovaj prvi prevozi više stotina, a ovaj drugi uglavnom jednog putnika.

Pored vozova i vlakova, još jedan od velikih snova malenoga Jože bili su brodovi. Kasnije, kada je porastao, drug Tito je dosta štedeo, pa je na kraju ostvario svoju želju iz detinjstva i kupio jahtu „Galeb“. Pošto je bio skroman čovek, njegov brod nije bio veliki kao Queen Elisabeth II. Za razliku od engleske kraljice, drug Tito je voleo da deli lepe trenutke s običnim ljudima, pa je svuda vodio sa sobom generala Ljubičića, i pred gostima ga oslovljavao sa „Mr Smee“.

Galeb je bio ne samo luksuzna jahta već i školski brod, na kome je lično drug Tito učio mlade mornare kako se vezuju čvorovi i maše signalnim zastavicama. Na tom brodu je drug Tito oplovio čitav svet, a kada se vraćao u jugoslovenske teritorijalne vode, celokupno priobalno stanovništvo bi mu isplovljavalo u susret na svojim brodicama i čamcima, ili bi izašlo na rivu i mahalo belim maramicama.

Galeb, za razliku od Titanika nije potonuo, ali zemlja u kojoj je bio registrovan, jeste. I to veoma duboko.

Troka i poni

Deca u Jugoslaviji imaju svoja posebna prevozna sredstva. Najpopularnija je „troka“, neka vrsta dečjih sanki za asfalt, a zapravo domaća varijanta skejtborda. S tom razlikom što se troka ne kupuje u radnji nego se pravi od dasaka (najcenjenije su one od „dva cola“) i „kuglagera“. Vozilo se zove „troka“ valjda zbog tri takva kuglična ležaja – dva nazad, jedan napred. Za razliku od trotineta na troci se ne stoji nego sedi i ne postoji mogućnost upravljanja, osim kod tehnički savršenijih modela, gde je prednji točak fiksiran na poprečnu dasku sa zglobom, ali takvi aparati bili su veoma retki.

Bez mogućnosti skretanja i kočenja, smisao vožnje je da se nađe najstrmija ulica u kraju, da se razvije što veća brzina i da se što glasnije vikne „čuvaaaj“, kako bi se privukla što veća pažnja. Jer, troka je bila ne samo prevozno sredstvo nego i statusni simbol. Zato se nikad ne ispušta iz ruku: pre i posle spusta nosi se ispod miške, upadljivo nemarno. Vrhunske troke zahtevaju posebno održavanje, kuglageri se moraju podmazivati bar tri puta dnevno, ozbiljnog izraza lica, i obavezno kad druga deca gledaju.

Posle troke najveći uspeh u životu je bicikl „poni“. Krajem 60-ih „Rog“ Ljubljana proizveo je pod tim imenom prvi BMX na svetu, na kome su se naši klinci vozili iznad zemlje mnogo pre onih iz ET-ija. Poni je bio neodređenog roda – neki su ga zvali „bicikl“, neki „bicikla“ a ne-

ki čak “biciklo”. Poni je bio lep jer je imao dinamo, pumpu i alat u torbici. Kome je to malo, mogao je da zakači retrovizore i doda motor – iseče se traka od kantice za pavlaku i zakači štipaljkom, tako da u vožnji žice od točka prelaze preko i čine “mm̄”. Pošto poni vozi omladina u dobu probuđenog interesa za suprotni pol, služio je i kao prvi ljubavni katalizator. Upotreba ponija omogućavala je da se u roku od pola sata 60 puta prozumi pored devojčica, naravno potpuno nezainteresovano, i bez ruku. Alternativno, kad devojčica vozi poni, onda obavezno treba iskoristiti priliku i viknuti, “vrti ti se točak”. Ako stane da pogleda, znači da joj se sviđaš i onda je zgodno da se kaže, “noga ti do zemlje”. Ili, još bolje, “ispalo ti oko”.

Praktični saveti i turističke informacije

Putne isprave

Za ulazak u Jugoslaviju dovoljan je pasoš. Ulazne vize nisu neophodne, osim ako ne dolazite iz neke male i egzotične zemlje, poput SAD-a ili Sovjetskog Saveza. Ukoliko ste državljanin neke od Jugoslaviji susednih zemalja kao što su Italija ili Austrija, za prelazak granice je dovoljno da imate ličnu kartu i, naravno, novac, jer Jugosloveni vole da im to donesete.

Vakcine i zdravstvo osiguranje

Zdravstvena zaštita u Jugoslaviji funkcioniše besprekorno, pogotovo ako ste zdravi. Prethodna vakcinacija nije potrebna, izuzev ako ne putujete u vreme epidemije velikih boginja na Kosovu. Kakva je to bolest može se videti i u filmu „Variola Vera“. Pored variole, najstrašnija bolest u Jugoslaviji je tifus, personifikovan u liku Fabijana Šovagovića („Za mnom, tifusari!“).

Ukoliko se tokom boravka u Jugoslaviji razbolite, prvo što morate da uradite nije da odete kod doktora, nego da

overite zdravstvenu knjižicu. Zato se nemojte iznenaditi kad vam u urgentnom odeljenju (gde ste se na kraju sami dovukli nakon uzaludnog čekanja „hitne pomoći“) prvo traže „overu na uvid“.

Pošto je proces overavanja izuzetno komplikovan, mnogi Jugosloveni uopšte ne idu kod doktora, nego se mažu jednom specijalnom kremom koja se zove „Šaljićeva mast“. Reč je o čudotvornom melemu koji je pronašao narodni iscelitelj Mile Šaljić u jednom žbunu kad je brao lekovitu travu.

Priča se da je i drug Tito, kada se jednom slučajno opekao („majku ti božju i onom malom Fidelu i njegovim cigarama“) odmah poslao helikopter po Šaljića. Ovaj mu je lično namazao nos i rastopio olovo iznad glave. Drug Tito se ubrzo oporavio, a Šaljić je za nagradu postavljen za direktora Kliničkog centra u Ljubljani. Šaljićeva mast jedino ne pomaže kad boli zub. Zato Jugosloveni uopšte ne idu kod zubara.

Ako vas tokom boravka u SFRJ zaboli zub, onda je najbolje da kupite litar rakije (npr. „ekselencija“ od 55 stepeni) i uz to popušite paklu „Zete“. Od toga sve prolazi.

Šoping ili tužna priča o drvenim čapljama

Kad ste već došli u Jugoslaviju, treba da kupite i neki suvenir. Najpopularniji lokalni suveniri su drvene čaplje.

Drvena čaplja je skupni naziv za razne ukrase od drveta čiju svrhu postojanja Jugosloveni ljubomorno kriju od drugih naroda. Ne zna se tačno ni gde ove čaplje žive, ni čime se hrane, ni ko ih lovi. Tek, pojave se, u velikim jati-

ma, za vreme turističke sezone na plažama i u izlozima lokalnih prodavnica “Narodne radinosti”. Već sam pogled na čaplje navodi na razmišljanje o prolaznosti lepote i krhkosti ljudskog duha uopšte. Pošto izazivaju teskobu, čaplje se čuvaju u ostavi, i iznose samo kada u goste dolaze oni od kojih ste ih dobili.

Pored čaplji, u „Narodnoj radinosti“ možete kupiti i tzv. „lutkice“, male, ručno pravljene figurice u raznim jugoslovenskim narodnim nošnjama. Takve lutkice se proizvode u posebnim porodičnim pogonima, od kojih je najpoznatiji onaj u Dalmatinskoj 66 u Beogradu.

Šta poneti od odeće i obuće

Ukoliko putujete u Jugoslaviju na odmor, dovoljno je da ponesete kupaće gaćice, par farmerki i sandale (može i „japanke“). Ako putujete zimi, onda možda ne bi bilo loše da nešto i ogmete, pogotovo ako dolazite na skijanje. U slučaju poslovnog putovanja najbolje je da obučete tzv. „teget“ odelo s braon cipelama i crvenom kravatom na kojoj piše „ZOI 84“. Za večernje izlaske preporučljivo je okačiti i neku značku. Uostalom, ma kako se obukli, Jugosloveni, i naročito Jugoslovenke, biće uvek lepše obučeni od vas. To im, naime, dosta znači.

Bonton: oslovljavanje, ili nismo mi na ti

Stanovnici SFRJ međusobno se oslovljavaju sa „druže“ (ako je reč o muškarcima) ili „drugarice“ (ako je reč o damama). To je uobičajen način obraćanja prilikom otva-

ranja partijskih sastanaka, likovnih izložbi i puštanja u pogon novih proizvodnih kapaciteta.

Rečima „drug“ i „drugarica“ iskazuje se poštovanje („druže desetare“, „druže ambasadore“) ili grade efektna lična imena: „Drug Stari“, „Drug Crni“, „Drugarica Cana“, ali to je rezervisano samo za najuži krug društvene elite.

U formalnim i službenim prilikama oslovljavanje sa „drug“ i „drugarica“ najviše neguju državni službenici („drug Bubalo je u Komitetu, zovite u ponedjeljak“) i pripadnici saobraćajne milicije („druže, jesi ti slep ili lud?“). Jedno vreme čak se govorilo i „drugarice učiteljice“, ali od toga se odustalo jer su deca upadala u krize identiteta. U svakodnevnom govoru taj se način obraćanja nikada nije ukorenio, što zbog navike, što zbog opasnosti da komšinicu s trećeg ne udari srčka jer su joj, „ionako sve oduzeli a sad je još i vređaju“. Zato je i dalje u širokoj upotrebi ostalo tradicionalno oslovljavanje sa „gospodine“, „gospođo“ i naročito „ej ti“.

U restoranu: kako pravilno upotrebiti čačkalicu

Jugosloveni rado sede po kafanama. Atmosfera na tim mestima je krajnje neformalna, kao i ponašanje gostiju, a o kelnerima i da ne govorimo. Izuzetak je jedino formalni obred isplate računa. Taj drevni ritual ne trpi improvizacije i od prisutnih za stolom zahteva strogu disciplinu. Svako od njih mora da izvede nekoliko standardnih radnji – između ostalog, da se širokim pokretom ruke maši za novčanik u zadnjem džepu, pokušavajući da drugom rukom kelneru otme račun, a trećom odgurne onoga što sedi po-

red i radi to isto. Pri tom, svi veoma glasno i uporno pona-
vljaju, „pusti me“, i, „ja ću“. Tek kad gosti za susednim
stolovima počnu da se okreću i brinu da li će počete da lete
flaše, s ovim se prestaje, a račun plati onaj na koga je iona-
ko red. Posle toga bonton nalaže da se osobi koja je platila
kaže, „sramota“, i, „ma, jebi se“.

Od posetioca kafane očekuje se i da zna da čačka zube.
To se radi pomoću čačkalice, instrumenta za održavanje
oralne higijene koji se sastoji od drvenog štapića naoštre-
nog s obe strane. Čačkalice najviše koriste zemljoradnici i
direktori.

Ima više stilova čačkanja, a osnovno pravilo je da se čačkalica prvo malo sisa, jer je onda elastičnija. Nakon toga pristupa se kopanju po zubima. Zatvoreno kopanje je kad pokriješ jednom šaketinom drugu i praviš grimase, a otvoreno kad zineš da ti se vide krajnici i dvanaestopalačno crevo. Ono prvo je otmeno, pa tako rade samo pripadnici viših slojeva, diplomate i njihove drugarice, na primer. A najotmenije je kad zajedno s ostatkom hrane iz šupljeg zuba izvučeš i onaj poseban visok ton zbog koga se u kafani čak i kelner okreće. Zanimljivo je da jugoslovenski studenti, recimo, uopšte ne čačkaju zube, jer im je to seljački. Oni umesto toga koriste čačkalicu da očiste nokte, ali je odmah zatim vrata na mesto.

DODATAK:

šta piju... Jugosloveni

Najbolje piće u SFRJ zove se vinjak. To je tečnost mrke boje, farmaceutskog mirisa i sladunjavog ukusa. Primjenjuje se u cilju pomračenja svesti i trajnog snižavanja koeficijenta inteligencije. Zbog toga, kao i zbog niske cene, vinjak je veoma popularan u narodu.

Poreklo vinjaka je opskurno, mada većina autora smatra da je nastao po uzoru na rakiju koju peku francuski seljaci u pokrajini Konjak. Domaći pak vinjak dolazi iz laboratorija „Rubin“, „Badel“ i „Zvečevo“. U SFRJ se prodaju i uvozne varijante vinjaka pod nazivima „Napoleon“, „Stock“ i „Veccia Romagna“, ali nisu tako dobre.

Konzumiranje vinjaka obično se obavlja po bifeima, grupno ili samostalno, pre, posle i u toku radnog vremena. Pošto vinjak nije namenjen seka-persama, pije se isključivo „čist“ – jedino je dozvoljena čaša „kisele“ sa strane, iz humanih razloga.

Kisela voda je standardni dodatak ne samo uz vinjak već i uz sva ostala domaća „žestoka“ pića, iz razloga koji su svakome ko ih je probao potpuno razumljivi. Zašto se ova voda zove „kisela“ nije međutim jasno, jer uopšte nije kisela.

Pojedinim vrstama „kiselih“ voda su u svoje vreme pripisivane lekovite, pa i magične moći, kao što je bio slučaj s čuvenom „muškom vodom“ iz Kladnja u BiH. Zbog glasina da od jedne čaše „muške vode“ ona stvar poraste 5 cm, probudene su velike nade među Jugoslovenima i, naročito, Jugoslovenkama, a reklamna kampanja vodena je pod sloganom, „tri srca da se bolje prca“.

Na bazi kisele vode pravi se i piće zvano „gemišt“ (pola kisela / pola vino), a još je bolje ako se umesto kisele koristi soda. Takav napitak zove se „špricer“, odnosno „nameštaj“.

Prema jednoj teoriji reč „nameštaj“ potiče od toga što konobar „namešta“ razne predmete pred kafanskog gosta, tj.: čašu od dva deci (po mogućstvu s tragovima masnih usta ili jeftinog karmina), bokalčić s tečnošću za koju postoji prećutni sporazum da je zovemo „vino“, i mutnu flašu sa sodom, ventilom i „bombicom“.

Prema drugoj teoriji etimologiju reči „nameštaj“ treba tražiti u činjenici da se mnogi potrošač nakon primene ovog napitka „udrveni“ tj. da i sam postane komad kafanskog nameštaja. Napokon, treći kažu da se asocijativni tok kojim je ovo piće dobilo ime „nameštaj“, uopšte ne može rekonstruisati jer da je to lupila neka pijana budala. Dobar „nameštaj“ se nikada ne pravi od vina. Najbolji rezultati postižu se ubrizgavanjem sode u tečnost liferovanu pod nazivom „banatski rizling“.

Neko voli vino, a neko pivo. Prema dugogodišnjim istraživanjima Kolarčevog centra za vrenje i fermentaciju, najbolje pivo u Jugoslaviji je „Nikšićko“. Zanimljivo je da kvalitet tog piva zavisi od flaše, a ne od onoga što je unu-

tra. Smatra se naime da pivo ima bolji ukus ako dolazi iz zelene, a ne smeđe boce (dr G. Bogdanović, “Ambalaža piva i psihoza jetre”, Beograd, 1982.).

Drugi pak ukazuju na korelaciju između kvaliteta i kvantiteta, pri čemu dolazi do efekta postepenog prosvetljenja („intervala lucida“): prva flaša je dobra, treća odlična, a nakon sedme nastaje skrušeno ćutanje pred veliči-

nom Boga koji je stvorio to pivo, kelneričine sise i sve ostale lepe stvari u životu. Pored Nikšićkog, puno se trošilo Lav i Ožujsko, pa čak i nešto na čemu je pisalo BiP.

Rakija

...and now you try something very special! This is „rakija“...“rakija“ is „plum brandy“ in English. It is very very strong, so be careful, it has sixty degrees... what? Too strong? Hahaha! I am joking: eighty degrees! Hahaha! ...Only very strong people drink rakija. We drink rakija every day... But this one is very special because it is private, we make rakija in home... everybody make rakija in village in Yugoslavia. ...what? No, of course not forbidden. In my country nothing forbidden, you have TV at home or not? ...Very important: you look in eyes when you say „cheers“. In Yugoslavian cheers: „ziveli!“. So, ziveli and welcome! ...ghhh ... You like it? I know you like it... One more. ...What no? Yes! You must! You must!... Thats better... and don't worry, this is medicine. My grandfather drinks rakija every morning, he has ninety years and he has two girlfriends. Hahahaha! And also when we are sick we put rakija on our legs... No problem! ...Look me in eyes!

SPECIJALNI DODATAK:

šta su sve izmislili Jugosloveni

Jugosloveni su pametan narod koji svašta izmišlja. Ovde ćemo ukratko upoznati čitaoca s najvažnijim jugoslovenskim pronalascima i pronalazačima.

Električna struja

Najveći jugoslovenski pronalazač bio je Nikola Tesla. Rođen je u ličkom mestu Gospić od oca električara i majke domaćice. Tesla je bio dobar učenik, pa je dobio stipendiju za Princeton, gde je doktorirao na temu „strujni akumulatori: od gurke do kablova“. Vlasnik je velikog broja otkrića i patenata, pored ostalog pronašao je struju, Đerdap i električnu stolicu. Nikad se nije rukovao, pošto je imao fobiju od statičkog elektriciteta. Panično se plašio munja i grmljavine. Poklanjao je veliku pažnju svom razdeljku i češljao se najmanje sedam puta dnevno. Bio je lep, pa je zbog sličnosti s glumcem Radetom Šerbedžijom o njemu snimljen film i TV serija. Tesla je kasnije postao simbol bratstva i jedinstva, jer je bio jedan od retkih koga su prisvajali i Srbi i Hrvati. Zato što je bio Amerikanac.

Kaladont

Posle II svetskog rata „Kaladont“ je bila najpopularnija pasta za zube u Jugoslaviji. Valjda zato što nije bilo drugih. Proizvodio se samo u jednoj vojnoj fabrici i odatle slao u tubama od 100 grama širom SFRJ. Posle se pojavila „Higija“, ali su i nju iz nekog razloga zvali kaladont. Higiju su više volele devojčice jer je manje štipala za oči kad se peru zubi. Imala je i lepši miris, pa su u svoje vreme svi poljupci u Jugoslaviji imali isti ukus. To je na kraju dosadilo drugu Titu koji se jednom okrenuo prema Jovanki i procedio: „Pa dobro, Jovanka, majku ti božju, zar nemaš kakav drugi kaladont?“ Jovanka je zbunjeno slegla ramenima, a drug Tito je za sutra ujutro sazvao zajedničku sednicu Saveznog izvršnog veća i Savezne direkcije za robne rezerve i naredio da se odmah uveze interventna količina raznih pasta za zube i vodica za ispiranje grla. Tako su u Jugoslaviju stigle prve strane paste za zube „Signal“ i „Kolynos“. Penzionerima se, međutim, najviše dopala „Kukident“ tečnost za čuvanje lažnih zuba, a deca su najviše volela zubnu pastu „Paperinos“. Zahvaljujući toj poslednjoj čak je i Ćira Blato iz drugog dva počeo da pere zube, i to bez batina.

Digitron

Kada je Milan Kučan išao u večernju partijsku školu na Univerzitetu „Božidar Adžija“ u Beogradu, jednom se sa svojom tadašnjom devojkom slučajno zatekao na FEST-u.

Gledali su film Stenlija Kjubrika „Odiseja u svemiru“. Film je na mladog Milana ostavio snažan utisak.

Ubrzo zatim Kučan je dobio premeštaj na mesto sekretara OSK u Bujama, pa je u skladu s partijskom disciplinom morao da ostavi svoju devojku (koja je bila u drugom stanju) i da ode iz Beograda. Čim je stigao u Buje, Kučan je sazvao sednicu OO SK i prisutnim naučnicima – članovima partije – postavio direktno pitanje: „Možemo li, drugovi?“ Oni su odgovorili: „Možemo!“ Onda ih je on opet pitao: „A hoćemo li, drugovi?“, na šta su oni odgovorili da hoće. „E, onda svi na svoje zadatke“, rekao je Kučan i otišao da telefonira devojci. Tako je, na njegovu inicijativu, rođena ideja o „digitronu“ – najsavršenijem proizvodu jugoslovenske elektronske industrije. Spravica „digitron“ pokazala se toliko uspešnom da je uskoro postala sinonim za elektronski kalkulator uopšte, a Bil Gejts (koji je u to vreme bio učenik srednje škole) toliko se nasekirao što nije on to smislio, da je pao na popravni iz fiskeulture.

Pljeskavica

Pljeskavicu je izmislio Albert Ajnštajn. Iako on nije bio jugoslovenskog porekla, njegova supruga Milena jeste, a to je glavno.

Jednog dana trebalo je da Albertu i Mileni dođe na ručak Luj Adamič sa suprugom i decom. Albert je hteo da pomogne svojoj ženi i ode na pijacu da kupi krompir. Znajući koliko je zaboravan, Milena je odlučila da ipak ode sama, a Albertu je rekla da iseče meso („izvadi najveće parče, znaš kolko skotovi jedu“).

Milena je tako otišla na pijacu, a Albert je počeo da se-
če šnicle. Ubrzo se nešto zamislio – jer je bio pametan – i
na kraju se u mislima potpuno zaneo. Trgao se kad je već
bilo kasno: pred njim je bila gomila sitno iseckanog mesa,
a on je, u panici da ga žena ne grdi, kako-tako slepio masu
i oblikovao je u palačinke. Kad se Milena vratila, Albert je
slagao kako se setio svoje mame Hedvige koja mu je pra-
vila takve šnicle kad je bio mali u Hamburgu. Milena je bi-
la dirnuta što se Albert tako potrudio oko ručka, i kad su
došli gosti ponudila ih je „specijalitetom Albertove mame
koji se zove hamburger“.

Luj Adamič, koji je bio rođeni Amerikanac, samo se
ironično nasmejao i rekao: „Mi to pravimo već 4.000 go-
dina. Ali, daj ovamo da vidimo...“

Koka-kola: piće vaše i naše mladosti

Najpoznatiji jugoslovenski pronalazak zove se „ko-
ka-kola“. Nju su izmislili pioniri – članovi sekcije mladih
hemičara osnovne škole „Starina Novak“ iz Beograda i
dali joj ime „kokta“. Napitak je bio visoko ocenjen od stra-
ne njihovih kolega – pionira iz čitave Jugoslavije.

Kokta je bila odlična stvar: slatka, rezi a još je i malo
opasna („polako, očeš u bolnicu da te vodim“). To je ono
što konobar donese kad mu se kaže, „dva deci i koktu“. Pi-
tanje čega dva i kojoj deci – kad si očigledno jedino dete u
kafani – ostajalo je da lebdi u vazduhu sve dok se kelner ne
vrati, a tada nastaje druga, mnogo veća briga: da li će usle-
diti ono grozno, „samo bez leda, mali ima osetljivo grlo“.
Zato se kokta pije isključivo u jednom cugu i to čim kelner

spusti čašu na sto. Pored potrebe da se preduhitri ono za led – a led je veoma važna stvar – koktu treba smazati odmah i zbog toga što ti onda porastu šanse da dobiješ još jednu. A i zato što je super i ne možeš da čekaš. Kasnije su Amerikanci poslali špijune da nam ukradu tajni recept za koktu i uzmu sve pare. Ovi su izvršili svoj prljavi posao i uskoro je kokta počela da se proizvodi u Oklahomi pod nazivom „koka-kola“. Ali, nije imala tako lepu flašicu i etiketu.

Iako smo bili ljuti na Amerikance, većina nas je kasnije ipak prešla sa kokte na koka-kolu. A još kasnije na dva deci. A neki i na više.

BESPLATNI DODATAK: naučite jugoslovenski za pet sekundi

Gde se nalazi najbliži hotel / pošta / menjačnica?

Šta će ova muva u mojoj supi?

Želite li da ovu noć provedemo zajedno?

} a?

Hvala

Molim-

Izvinite

} —

NE 215/08

STYLOS DOO
STYLOS IZDAVAŠTVO

Novi Sad, Matice srpske 1
Tel: 021/451-367, 451-475, Fax: 021/451-475

Beograd, Francuska 61-65
Tel: 011/20-27-500, Fax: 011/20-27-502

e-mail: izdavastvo@stylos.co.yu

***NARUČITE BESPLATAN KATALOG SA PREKO 300 IZDANJA
NA TELEFONE 021/ 451-367, 451-475 ILI NA e-mail: izdavastvo@stylos.co.yu***

***Ako Vas nešto posebno interesuje o turističkom vodiču SFRI ZA PONAVLJAČE
posetite nas na adresi www.cyberotpisani.com***